

EKONOMICKÝ ČASOPIS

23 | 1975 | 2

8.— Kčs

Z OBSAHU

ŠIKULA, Milan – MARKUŠ, Jozef: Konfrontácia teórie a praxe integračných procesov v súčasnom kapitalizme a socializme (ŠIKULA, Milan: Funkcie ekonomickej integrácie krajín RVHP pri vyrovnávaní rozdielov v úrovni ich ekonomického rozvoja – ANDRÁŠIK, Ladislav: O vyrovnávaní úrovne ekonomického rozvoja v procese socialistickej integrácie – MARKUŠ, Jozef: Agrokomplex a medzinárodná integrácia v poľnohospodárstve – MIZERA, Štefan: Vplyv integrácie na rozmiestovanie výroby – KRČ, Rudolf: Jednotná ekonomika a vnútroštátna integrácia – BRHLOVIČ, Gerhard: Formovanie novej štruktúry a pohyb spoločenskej pracovnej sily – BLAHUŠIAK, Juraj – ČULÍK, František: Vplyv socialistickej ekonomickej integrácie na pohyb pracovných sil – SLÁDEK, Viliam: Problematika používania kolektívnej meny v rámci členských štátov RVHP – ADAMIŠ, Oskar: Niektoré pohľady na sústavu úverovania spoločných investícií prostredníctvom medzinárodnej investičnej banky – SITÁROVA, Zdenka: Východiská nemarxistickej analýzy medzinárodnej ekonomickej integrácie – JURČO, Bohumil: O problematike cenovej základne na svetovom socialistickom trhu – JIRGES, Miloslav: K zahraničným ekonomickým vzťahom socialistických krajín – BRDEK, Miroslav: Tendence rozvoje osobnej spotreby v členských zemích RVHP po roce 1950 – Recenzie a bibliografia

Ekon. Čas., 23, 1975, č. 2, s. 97–200

VEDA, VYDAVATEĽSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

895 30 Bratislava, Klemensova 27

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Časopis pre marxisticko-leninskú ekonomickú teóriu

Ekonomický časopis prináša state a diskusné príspevky z oblasti marxistickej politickej ekonómie, plánovitého riadenia a rozvoja socialistického národného hospodárstva, teórie hospodárskej politiky, financií, ekonomiky priemyslu, poľnohospodárstva a ostatných úsekových ekonomík. Venuje pozornosť otázkam medzinárodnej socialistickej integrácie, vedeckotechnickej revolúcie a využívaniu ekonomicko-matematických metód. Zaoberá sa aj ekonomikou kapitalistických a rozvojových krajín a kritikou buržoázných ekonomických teórií. Prináša recenzie teoretických prác, bibliografiu a správy z vedeckého života.

Ekonomický časopis печатает статьи и дискуссии из области марксистской политической экономики, планового управления и развития социалистического национального хозяйства, теории экономической политики, финансов, экономики промышленности, сельского хозяйства и других отраслевых экономик. Он уделяет внимание вопросам международной социалистической интеграции, научно-технической революции и использованию экономико-математических методов. Занимается также и экономикой капиталистических и развивающихся стран равно как и критикой буржуазных экономических теорий. В журнале публикуются рецензии теоретических работ, библиография и новости из научной жизни.

Ekonomický časopis brings articles and discussions on marxist political economy, planned management and development of the socialist national economy, theory of the economic policy, finances, industrial economics, economics of agriculture and other branch economics. It gives attention to the questions of the international socialist integration, scientific-technical revolution and applying of the economic-mathematical methods. It also deals with the economic problems of the capitalist and developing countries and with the critics of the bourgeois economic theories as well. It brings reviews of theoretical publications, bibliography and news about the scientific life.

Hlavný redaktor Andrej Lantay
Výkonná redaktorka Zdenka Sláviková
Redaktorka Katarína Rybanská
Korrespondentka redakcie Naďa Proksová

Redakčná rada: Ivan Figura, Štefan Fišera, Vladislav Garaj, Štefan Heretik, Pavel Hoffmann, Filip Hronský, Michal Hronský, Jan Iša, František Jarušek, Miloslav Jirges, Milan Kodaj, Ján Kúkeľ, Adam Laščiak, Ivan Okáli, Jan Přivara, Pavol Rapoš, Štefan Samson, Eduard Šarmír, Ladislav Unčovský, Libor Zátopek, Ján Zervan

Adresa redakcie: ul. Obrancov mieru 4, 884 16 Bratislava, telefón 35761-5

Číslo bolo redakčne spracované v októbri 1974

OBSAH

Zo IV. svetového kongresu ekonómov v Budapešti

ŠIKULA, Milan — MARKUŠ, Jozef: Konfrontácia teórie a praxe integračných procesov v súčasnom kapitalizme a socializme — — — — — 99

Príspevky slovenských ekonómov na IV. svetovom kongrese ekonómov v Budapešti

ŠIKULA, Milan: Funkcie ekonomickej integrácie krajín RVHP pri vyrovnávaní rozdielov v úrovni ich ekonomického rozvoja — — — — — 113

ANDRÁŠIK, Ladislav: O vyrovnávaní úrovne ekonomického rozvoja v procese socialistickej integrácie — — — — — 116

MARKUŠ, Jozef: Agrokomplex a medzinárodná ekonomická integrácia v potravinovom hospodárstve — — — — — 122

MIZERA, Štefan: Vplyv integrácie na rozmiestovanie výroby — — — — — 125

KRČ, Rudolf: Jednotná ekonomika a vnútroštátna integrácia — — — — — 130

BRHLOVIC, Gerhard: Formovanie novej štruktúry a pohyb spoločenskej pracovnej sily

BLAHUŠIAK, Juraj — ČULÍK, František: Vplyv socialistickej ekonomickej integrácie na pohyb pracovných síl — — — — — 138

SLÁDEK, Viliam: Problematika používania kolektívnej meny v rámci členských štátov RVHP — — — — — 141

ADAMIŠ, Oskar: Niektoré pohľady na sústavu úverovania spoločných investícií prostredníctvom medzinárodnej investičnej banky — — — — — 144

SITÁROVÁ, Zdenka: Východiská nemarxistickej analýzy medzinárodnej ekonomickej integrácie — — — — — 147

JURČO, Bohumil: O problematike cenovej základne na svetovom socialisticom trhu — 150

JIRGES, Miloslav: K zahraničným ekonomickým vzťahom socialistickej krajín — — 153

Prehľady

BRDEK, Miroslav: Tendence rozvoje osobní spotřeby v zemích RVHP po 1950 — — 159

Recenzie a bibliografia — — — — — 179

СОДЕРЖАНИЕ

С 4-го мирового конгресса экономистов в Будапеште

ШИКУЛА, Милан — МАРКУШ, Йозеф: Конфронтация теории и практики интеграционных процессов при современном капитализме и социализме — — — — — 99

Выступления словацких экономистов на 4-м мировом конгрессе экономистов в Будапеште

ШИКУЛА, Милан: Функции экономической интеграции стран СЭВ при выравнивании разницы уровней их экономического развития — — — — — 113

АНДРАШИК, Ладислав: О выравнивании уровня экономического развития в процессе социалистической интеграции — — — — — 116

МАРКУШ, Йозеф: Агрокомплекс и международная экономическая интеграция в пищевом хозяйстве — — — — — 122

МИЗЕРА, Стефан: Влияние интеграции на размещение промышленности — — — 125

КПЧ, Рудолф: Единая экономика и внутрисоюзная интеграция	— —	130
БРГЛОВИЧ, Гергард: Формирование новой структуры и движение общественной рабочей силы	— — — — —	133
БЛАГУШИЯК, Юрай — ЧУЛИК, Франтишек: Влияние социалистической экономической интеграции на движение рабочей силы	— — — — —	138
СЛАДЕК, Вилиам: Проблематика использования коллективной валюты в рамках стран-членов СЭВ	— — — — —	141
АДАМИШ, Оскар: Некоторые взгляды на систему кредитов общественных капитальных вложений посредством международного инвестиционного банка	— — — — —	144
СИТАРОВА, Зденка: Исходные точки немарксистского анализа международной экономической интеграции	— — — — —	147
ЮРЧО, Богумил: О проблематике ценовой основы на мировом социалистическом рынке	— — — — —	150
ЙИРГЕС, Милослав: К загранично-экономическим отношениям социалистических стран	— — — — —	153
Обзоры	— — — — —	159
Ресензии и библиография	— — — — —	179

CONTENTS

From the IV — th World Economic Congress in Budapest

ŠIKULA, Milan — MARKUŠ, Jozef: Confrontation of the Theory and Practice of Integration Processes in Contemporary Capitalism and Socialism	— — — — —	99
---	-----------	----

Papers of Slovak Economists Presented at the IV — th World Economic Congress in Budapest

ŠIKULA, Milan: Functions of Economic Integration in CMEA Countries in the Equalization of Differences in the Level of Their Economic Development	— — — — —	113
ANDRÁŠIK, Ladislav: On the Equalization in the Level of Economic Development in the Process of Socialist Integration	— — — — —	116
MARKUŠ, Jozef: Agrokomplex and the International Economic Integration in Food Economy	— — — — —	122
MIZERA, Štefan: The Influence of Integration on Location of Production	— — — — —	125
KRČ, Rudolf: A Coherent Economy and Interstate Integration	— — — — —	130
BRHLOVIČ, Gerhard: Forming of the New Structure and Movement of the Social Labour Force	— — — — —	133
BLAHUŠIAK, Juraj — ČULÍK, František: The Influence of Socialist Economic Integration on the Movement of Labour Forces	— — — — —	138
SLÁDEK, Viliam: Problems of Using Collective Currency within Countries the Members of CMEA	— — — — —	141
ADAMIŠ, Oskar: Some Views on Credit System for Common Investments Financed by the International Investment Bank	— — — — —	144
SITÁROVÁ, Zdenka: Bases of the Marxist Analysis of the International Economic Integration	— — — — —	147
JURČO, Bohumil: On Problems of Price Base on the World Socialist Market	— — — — —	150
JIRGES, Miloslav: Towards Foreign Economic Relationships of Socialist Countries	— — — — —	153
Outlines	— — — — —	159
Book Reviews and Bibliography	— — — — —	179

ZO IV. SVETOVÉHO KONGRESU EKONÓMŔV V BUDAPEŠTI

Konfrontácia teórie a praxe integračných procesov v súčasnom kapitalizme a socializme*

ŠIKULA, Milan — MARKUŠ, Jozef

Stupeň rozvoja výrobných síl, ktorý dosiahli socialistické krajiny a vyspelé kapitalistické štáty, ale aj nevyhnutnosť akcelerácie rozvoja výrobných síl v hospodársky málo rozvinutých krajinách „tretieho sveta“, zákonite stavia stále viac do popredia fenomén integrácie. Pravda, primárna príčina integračných procesov — rozvoj výrobných síl — má v každej skupine štátov rôzne dimenzie a v závislosti od vládúcich výrobných vzťahov kvalitatívne rozdielne spoločensko-ekonomické a sociálno-triedne hybné sily a ciele, ako aj prostriedky a metódy realizácie. Ekonomická integrácia, aj keď zo sociálno-ekonomického hľadiska kvalitatívne rozdielna a diferencovaná, sa tak objektívne stáva problémom celosvetového významu. Preto nebolo iste náhodné, že ústrednou témou IV. svetového kongresu ekonómov, ktorý sa konal v auguste 1974 v Budapešti, bola *Svetová, regionálna a sektorová integrácia*.

Prvý svetový kongres ekonómov sa konal v Ríme v roku 1956, druhý vo Viedni v roku 1962 a tretí v roku 1968 v Montreali. IV. svetový kongres ekonómov, ktorý prebiehal od 19. do 24. augusta 1974 v Budapešti, znamená významný medzník, lebo sa konal prvýkrát v socialistickom štáte. Organizovala ho Medzinárodná ekonomická asociácia (MEA) v spolupráci s Maďarskou ekonomickou spoločnosťou. Zúčastnilo sa na ňom okolo 2000 ekonómov zo 78 krajín. Delegácie zo socialistických krajín tvorili približne polovicu účastníkov; z toho najpočetnejšia bola delegácia zo Sovietskeho zväzu (270 účastníkov). Významná bola účasť asi 120 ekonómov z rozvojových krajín. Na kongrese odznelo vyše 400 referátov, príspevkov a diskusných vystúpení. Československí ekonómi vystúpili s 30 referátmi a diskusnými príspevkami. Rokovanie kongresu prebiehalo najprv na plenárnych zasadnutiach, na ktorých vystúpili s hlav-

* Autori spracovali príspevok na základe podkladov účastníkov kongresu.

nými referátmi B. Balassa (USA) *Typy integrácie* a R. N. Cooper (USA) *Svetová versus regionálna integrácia*. Kongres potom pokračoval rokovaním v 10 sekciách k týmto problémovým okruhom:

1. *Meranie stupňa či pokroku integrácie* (úvodný referát — J. Waelbroeck, Belgicko);
2. *Sektorová integrácia* (H. Willgerodt, NSR);
3. *Priemyselná politika* (P. Urie, Francúzsko);
4. *Migrácia a integrácia pracovných trhov* (K. Mihailovič, Juhoslávia);
5. *Medzinárodný pobyt kapitálu a integrácia kapitalistických trhov* (P. B. Kenen, USA);
6. *Peňažná a fiškálna integrácia* (A. Lamfalussy, Belgicko);
7. *Sociálno-politické a inštitucionálne aspekty integrácie* (J. Bognár, MLR);
8. *Integrácia menej rozvinutých oblastí z rozdielnou úrovňou* (E. Lizano, Costarica);
9. *Integrácia trhovými silami a na základe plánovania* (B. Bogomolov, ZSSR);
10. *Svetový a vnútrooblastný obchod* (G. Kohlmeier, NDR).

O rôznych aspektoch príprav priebehu a výsledkoch tohto kongresu bolo a bude publikovaných viacero správ a materiálov.¹

V svetový kongres ekonómov má byť zameraný na problematiku ekonomického rastu a rozvoja. Miesto a termín jeho konania ešte neboli určené.

V predloženej stati sa pokúsime o určitý zovšeobecňujúci a syntetizujúci pohľad na niektoré najvýznamnejšie aspekty konfrontácie marxistickej a buržoáznej teórie ekonomickej integrácie.² Potreba a význam zhodnotenia tejto konfrontácie sú nesporné, lebo išlo o bezprostredné stretnutie marxistických a buržoáznych ekonómov, ktoré nemá obdobu, ani pokiaľ ide o kvantitu — počet účastníkov, ani pokiaľ ide o kvalitu v zmysle reprezentatívnosti zastúpenia poprednými predstaviteľmi oboch táborov. Je prirodzené, že naše hodnotiace úvahy nemôžu zďažeka pretendovať na úplnosť, ktorá môže byť len výsledkom dlhodobšieho kolektívneho rozboru. Naša stať je rozdelená na dve časti; prvá sa sústreďuje predovšetkým na všeobecné metodologické problémy a celkové charakteristické črty priebehu a výsledkov kongresu; druhá je venovaná hodnoteniu vybraných parciálnych otázok.

Na kongrese došlo k bezprostrednej konfrontácii teórie a praxe medzinárodnej socialistickej integrácie a medzinárodnej kapitalistickej ekonomickej integrácie. Kľúčovými objektmi, na ktoré sa predovšetkým koncentrovala pozornosť, boli RVHP a EHS ako najzrelšie formy socialistickej a kapitalistickej integrácie.

¹ Československí účastníci spracovali správy za jednotlivé sekcie, na práci ktorých sa zúčastnili. Uverejnil ich časopis *Politická ekonomie* č. 12/1974, v ktorom sú tak ako v tomto čísle *Ekonomického časopisu* tiež príspevky československých delegátov. Organizátori kongresu pripravujú zhrnújúce záverečné materiály, ktoré budú poslané jeho účastníkom. Na pracoviskách, ktoré vyslali svojich pracovníkov na tento kongres, sú k dispozícii texty oficiálnych referátov. Potrebné informácie môže poskytnúť Slovenská ekonomická spoločnosť. Záujemcov upozorňujeme tiež na hodnotiace správy prof. Š. Heretika, DrSc., uverejnené v *Pravde* dňa 17. októbra 1974 a v *Novej Mysli* č. 9/1974.

² Pri spracovaní state sme okrem našich materiálov použili podklady, ktoré nám dali k dispozícii s. G. Brhlovič, J. Dančo, Š. Heretik, J. Iša, B. Jurčo, R. Krč.

Úloha marxistických ekonómov nebola taká jednoduchá a ľahká, ako by sa mohlo zdať z hľadiska počtu účastníkov, miesta konania a objektívnej prevahy marxistickej teórie. Predsedníctvo MEA, ako aj orgány kongresu boli väčšinou v rukách buržoázných ekonómov, ktorí sa rôznym spôsobom usilovali ohraničovať možnosti predstaviteľov marxistickej ekonomickej vedy, napr. z 12 hlavných referátov iba tri mohli predniesť ekonómi so socialistických krajín. Tak sa mali už oficiálnym programom vytvoriť také podmienky rokovania kongresu, v ktorých by udávali tón západné koncepcie medzinárodnej ekonomickej integrácie. Ofenzíva marxistických ekonómov, a treba zdôrazniť, veľmi úspešná, sa mohla plne rozvinúť až v diskusii, v ktorej museli presvedčivo a trpezlivo vysvetľovať samo chápanie a podstatu integrácie, jej objektívne príčiny a hybné sily, nevyhnutnosť rozlíšenia rôznych typov integrácie a zásadné rozdiely v sociálno-ekonomickom obsahu integračných procesov v kapitalizme a socializme, a z týchto pozícií potom analyzovať parciálne a špecifické aspekty a problémy medzinárodnej ekonomickej integrácie.

Nehistorický prístup buržoázných ekonómov, ktorým bola poznačená aj celková koncepcia kongresu, sa prejavil aj v nejasnosti, mnohoznačnosti a zmätenosti obsahu kategórie integrácie, v rámci ktorej prevažne nerozlišovali vnútroštátnu a medzištátnu integráciu, ako aj štátmi organizovanú regionálnu integráciu a kapitalistickými štátmi neorganizovanú integráciu, ktorá prebieha po línii multinacionálnych monopolistických korporácií.

Buržoázni teoretici sa usilovali formulovať veci tak, akoby jedinou „normálnou“ integráciou bola kapitalistická integrácia, ktorej princípy, kritériá a meradlá majú univerzálny všeobecný charakter, zatiaľ čo socialistická integrácia je v tomto rámci len niečím neprirodzeným a nedokonalým. Tento prístup sa vo väčšej či menšej miere implicitne alebo explicitne objavoval v ich stanoviskách k najdôležitejším teoreticko-ideologickým problémom. Keď boli pod váhou argumentov nútení akceptovať „rovnoprávnosť“ socialistickej integrácie, usilovali sa preniesť ťažisko boja na otázku, ktorý typ integrácie je racionálnejší a efektívnejší.

Prevahu kapitalistickej — „trhovej“ integrácie nad socialistickou — „plánovanou“ chceli dokazovať na celkom nerealistických buržoázných modeloch, ktorým ekonomická realita kapitalizmu nielen v súčasnosti, ale ani na nižších štádiách nikdy nezodpovedala. Popri absolutizácii a idealizácii účinkov trhového mechanizmu na efektívnosť integračného procesu apriórne vyhlasovali plánovanie za retardačný faktor integračného procesu, ktorý navyše vedie k diskriminácii tretích krajín. Otvorene i skryto sa usilovali stotožniť protiklad „trhovej“ a „plánovanej“ integrácie s protikladom efektívnej a neefektívnej integrácie. Vyvrátiti tieto argumenty pomohli aj sami buržoázni ekonómi, keď boli nútení uznať na jednej strane nereálnosť čisto „trhovej“ integrácie, najmä v súvislosti so zásahmi štátu do ekonomiky, a na druhej strane v rámci „plánovanej“ integrácie existenciu reálneho trhu, pravda, podriadeného plánu. Okrem toho nepriamo zdôraznili význam plánovitosti v integračnom procese aj tým, že ako jednu z príčin krízy kapitalistickej integrácie uviedli nedostatočnú koordináciu hospodárskej politiky, najmä štrukturálnej a zdôrazňovali potrebu integrovanej hospodárskej politiky krajín EHS.

Nepodloženosť argumentu o „diskriminačnom“ charaktere socialistickej integrácie presvedčivo ukázal fakt, že podiel zahraničného obchodu RVHP s nečlenskými krajinami a medzi nimi aj s vyspelými kapitalistickými štátmi rastie, pričom v triezvo uvažujúcich kruhoch buržoáznej ekonomickej teórie i praxe je spolupráca s krajinami s plánovaným hospodárstvom považovaná za stabilizujúceho činiteľa. Rozhodujúci význam spolupráce krajín RVHP v oblasti plánovacej činnosti v rozvoji integračného procesu presvedčivo dokumentovali delegáti členských krajín na úspechoch dosiahnutých v praxi.

Rozvoj integračných procesov ako kvalitatívne novej etapy internacionalizácie hospodárskeho života v celej jeho komplexnosti zákonite tiež postavil otázku merania stupňa integrovanosti, čo sa prejavilo vo zvýšenej pozornosti, ktorú na seba táto otázka sústredila aj na rokovaní kongresu. Predstavitelia buržoáznej ekonomickej vedy sa usilovali postaviť otázky merania integrovanosti tak, aby proces integrácie zbavili jeho sociálno-ekonomického a triedne-historického obsahu. Docieliť to chceli alebo príliš všeobecnými formálno-abstraktnými matematickými modelmi, alebo síce veľmi konkrétnymi, no jednostranne vytrhnutými a interpretovanými ukazovateľmi. Pritom v oboch prípadoch kládli dôraz len na niektoré povrchové prejavy integrácie, najmä vo sfére obehu. Rozhodujúcim meradlom stupňa integrovanosti mal podľa nich byť rýchlejší rast objemu zahraničného obchodu vnútri zoskupenia v porovnaní s obchodom s tretími krajinami.

Marxistickí ekonómi vo svojich vystúpeniach ukázali, že integračný proces preniká všetkými fázami reprodukčného procesu, pričom v súvislosti s vedec-kotechnickou revolúciou stále podstatnejšie zasahuje aj predvýrobné etapy — vedu, výskum a vývoj. Komplexnosti integračného procesu musí preto zodpovedať aj komplexnosť v meraní stupňa integrovanosti, čo je možné len pomocou uceleného systému ukazovateľov odrážajúcich konkrétne, historicky a sociálne podmienené väzby medzi cieľmi, prostriedkami a výsledkami jednotlivých spoločensko-ekonomických typov integračných procesov. Komplexný prístup k meraniu stupňa integrovanosti, ktorý marxistickí ekonómi veľmi presvedčivo prezentovali, rozhodol aj o tom, že komparácia dosiahnutých výsledkov medzinárodnej kapitalistickej a medzinárodnej socialistickej ekonomickej integrácie zvýraznila nesporné prednosti socialistickej integrácie. Buržoázni teoretici museli nakoniec viac-menej otvorene priznať, že ich koncepcie neodrážajú a nevysvetľujú mnohé, z hľadiska integrácie relevantné, reálne procesy.

Spoločným menovateľom vystúpení buržoáznych ekonómov bolo úsilie vyhnúť sa hodnoteniu sociálnych aspektov integrácie vôbec a porovnávaním reálneho sociálneho dopadu kapitalistického typu integrácie osobitne. Ich úsilie o „odpolitizovanie“ diskusie malo rôzne špecifické prejavy — od všeobecného nezáujmu o sekciu špeciálne zameranú na tieto otázky, až po nadmerné sústredovanie pozornosti na technicko-ekonomické aspekty integračného procesu. Tým chceli kompenzovať absenciu hodnotenia sociálnej stránky, kde mali najneistejšiu pôdu pod nohami. V sociálnej oblasti sa najvýraznejšie ukázala prevaha socialistickej integrácie v teórii i praxi. Predstaviteľom kapitalistickej integrácie jednoducho chýbali argumenty, a tak chtiac-nechtiac museli uznať jej rozhodné prednosti.

„Prevahu“ kapitalistickej integrácie chceli prezentovať okrem iného vyzdvihovaním technicko-ekonomických výhod uvoľňovania pohybu tovaru a výrobných činiteľov. Tieto ambície sa však rozplynuli, len čo marxistickí teoretici postavili otázku, z hľadiska akých záujmov sa v kapitalistickej integrácii vyvíja úsilie o odbúravanie prekážok voľného pohybu tovaru a výrobných faktorov, čím je to v rozhodujúcej miere motivované, aký charakter majú vznikajúce efekty a kto na nich participuje. Každá, čo len trochu reálna odpoveď musela totiž nezvratne vyústiť do záveru, že napriek určitej podobnosti niektorých formálnych črt oboch typov integračných procesov, medzi kapitalistickým a socialistickým typom integrácie existujú diametrálne rozdiely, čo sa najprenikavejšie prejavuje práve v oblasti sociálno-ekonomických dôsledkov.

Kapitalistická integrácia sa nemôže zbaviť vykorisťovateľskej podstaty a antagonistickej protirečenia kapitalistického systému ako takého, ale len internacionalizuje formy vykorisťovania a jednotlivé protirečenia. Jej úlohou je vytvárať širší medzinárodný priestor pre zhodnocovací proces kapitálu a „zlepšovať“ podmienky prežívania (v zmysle zachovania existencie) kapitalistického systému. V plnej nahote sa to ukázalo najmä v súvislosti s migráciou pracovných síl a problematikou vzťahov rozvinutých a zaostávajúcich krajín a oblastí.

Pod vplyvom závažnosti argumentov, a to nie zriedka aj z vlastných radov, buržoázni ekonómi nemohli poprieť, že prioritným cieľom a motívom kapitalistickej integrácie je maximalizácia zisku, ktorej je plne podriadené formovanie podmienok migrácie pracovnej sily. V dôsledku toho má migrácia negatívne vplyvy na postavenie tak „hostujúcich“, ako aj domácich pracujúcich. V prvom prípade predovšetkým nižšími mzdami a najhoršími pracovnými miestami, v druhom zase tlakom na celkovú úroveň miezd. Ziskové kritériá migrácie nielen predpokladajú, ale svojím diferenciačným mechanizmom aj neustále reprodujú rozdielnu úroveň cien pracovnej sily v „exportujúcich“ a „importujúcich“ krajinách, ako významného komponenta celkových rozdielov medzi rozvinutými a zaostalými, medzi bohatými a chudobnými krajinami a oblasťami. Kapitalistická integrácia, ako to jednoznačne vyplynulo i z hodnotenia jej doterajšieho vývoja na kongrese, napriek všetkým proklamáciám o tom, že má viesť k znižovaniu rozdielov v úrovni ekonomického rozvoja medzi členskými krajinami, v skutočnosti tieto rozdiely vo zväčšenom meradle reprodukuje.

Uvedené skutočnosti ostro kontrastovali s faktormi o pozitívnych výsledkoch integračného procesu v rámci RVHP, ktoré mali k dispozícii marxistickí ekonómi. Od vzniku RVHP, keď väčšina členských krajín zdedila z kapitalizmu veľmi zaostalú ekonomiku, zaznamenal tento ekonomický komplex búrlivý rozmach a stal sa najdynamickejšie sa rozvíjajúcou časťou sveta. Na základe socialistických výrobných vzťahov mohli členské štáty nielen podstatne zrýchliť kvantitatívny i kvalitatívny rozvoj výrobných síl, ale ho aj transformovať do rastúceho blahobytu všetkých členov spoločnosti. Socialistické zriadenie vnútri štátov umožnilo zároveň vznik kvalitatívne nových vzájomných vzťahov, ktoré sú založené na princípoch rovnoprávnosti, vzájomne výhodnej spolupráci a internacionálnej pomoci. Realizácia týchto princípov v praxi umožnila krajinám RVHP zaznamenať v integračnom procese v histórii jedinečný úspech v zblížo-

vaní úrovne ekonomického rozvoja medzi krajinami, pre ktoré boli a čiastočne ešte sú charakteristické v tomto smere podstatné rozdiely. Zmenšovaním rozdielov v úrovni ekonomického rozvoja sa odstraňujú aj dôvody prípadnej masovejšej migrácie pracovných síl, a pokiaľ s určitou migráciou členské štáty RVHP počítajú, tak jej základným cieľom je uľahčenie zvyšovania, resp. zmeny kvalifikácie určitého druhu odborníkov alebo špecialistov, vzájomne výhodné, spoločné, napr. efektívnejšie využitie vysokokvalifikovaných kádrov a pod., teda zlepšovanie kvalitatívnej stránky zamestnanosti, ktoré je v záujme zainteresovaných členských štátov.

Pri hodnotení diskusie o prednostiach kapitalistickej a socialistickej integrácie treba napokon pripomenúť, že „prednosť“ kapitalistickej integrácie spočívajúca vo vyrovnávaní cien tovarov a výrobných faktorov, aj keď odhliadneme od sociálno-ekonomických dôsledkov, sa ukázala tiež nanajvýš problematická. Sami buržoázni ekonómi museli priznať, že k vyrovnaniu cien nedošlo a že mobilita pracovných síl sa nerozvíja vnútri EHS, ale hlavne medzi EHS a tretími krajinami. V súvislosti s medzinárodnou kapitalistickou integráciou ako závažný zdroj jej krízových ťažkostí vynikla v diskusii skutočnosť, že tento integračný proces prebieha v dvoch protirečivých a v mnohých smeroch protichodne pôsobiach formách.

Prvú predstavuje medzinárodná ekonomická integrácia v určitom regionálnom rámci organizovaná kapitalistickými štátmi, ktorej typickým príkladom je EHS. Nositeľmi druhej formy integračného procesu, ktorý má často „tieňový“ či skrytý charakter, sú multinacionálne monopolitické korporácie, ktoré sú ovládané prevažne americkým kapitálom. Obe formy síce reprezentujú kapitál, no v rôznych a často výrazne protichodných záujmových konšteláciách, ktoré sú preto zdrojom vážnych konfliktov a v konečnom dôsledku i zdrojom dezintegračných tendencií. Prirodzene, že s tým spojené sociálno-ekonomické dôsledky musia znášať pracujúci, ale aj drobní podnikatelia.

Ak vezmeme do úvahy, že na kongrese sa všeobecne konštatoval žalostný stav medzinárodného menového systému kapitalistického sveta a nebývalý rozsah inflácie, tak v konečnom dôsledku vyznelo hodnotenie predností a perspektív kapitalistickej integrácie veľmi pesimisticky. Naproti tomu marxistickí ekonómi, ktorí nijako netajili, že krajiny RVHP riešia a budú riešiť rad zložitých a náročných úloh, mohli optimisticky konštatovať, že dohodnuté výsledky a realizácia Komplexného programu poskytujú všetky potrebné záruky úspešnej perspektívy medzinárodnej socialistickej ekonomickej integrácie.

Hoci sa v rokovaní kongresu hlavná pozornosť sústreďovala na konfrontáciu integračných procesov medzi socialistickými štátmi a integráciou medzi vyspelými kapitalistickými štátmi, nezostala mimo primeranej pozornosti ani problematika integračných úsilí a tendencií v oblasti „tretieho“ sveta medzi hospodársky málo rozvinutými krajinami a jej špecifiká. Pravda, diskusia o týchto otázkach zákonite tiež vyústila do priamej alebo nepriamej konfrontácie predností, ale i celkového charakteru kapitalistickej a socialistickej integrácie. Predstavitelia rozvojových krajín prakticky jednomyselne poukazovali na to, že na slabých výsledkoch regionálnej integrácie v tejto časti sveta má hlavnú „zásluhu“ neo-

kolonialistická politika bytostne spojená s oboma fórami kapitalistickej integrácie.

Naproti tomu úspechy štátov RVHP v ohromnom urýchlení ekonomického rastu členských krajín s nízkou úrovňou ekonomického rozvoja, ich kolektívna ekonomická obranyschopnosť voči úkladom a útokom medzinárodného kapitálu, obrovská ekonomická dynamika komplexu RVHP ako celku, opierajúca sa o plánovitosť, a to všetko v podmienkach rovnoprávnosti a suverénosti vzájomných vzťahov, objektívne vyznievali z hľadiska rozvojových záujmov krajín „tretieho“ sveta ako argumenty vzbudzujúce sympatie a uznanie socialistickému modelu medzinárodnej ekonomickej integrácie. Sila jej príkladu sa prejavila aj v tom, že predstavitelia rozvojových krajín preferovali ako prítlačivejšie koordinačno-kooperačné metódy integrácie pred rôznymi liberalizačnými metódami, otvárajúcimi dvere retardačnému vplyvu medzinárodného kapitálu a jeho neokolonialistickým zámerom.

K najvýznamnejším črtám IV. svetového kongresu patrila nesporne skutočnosť, že v jeho priebehu sa pozitívne odzrkadlilo zmiernenie medzinárodného napätia a nové súradnice spolupráce medzi krajinami s rozdielnym spoločenským zriadením. Iste by bolo veľkou ilúziou domnievať sa, že prevaha socialistickej integrácie tak v teórii, ako aj v praxi môže z buržoázných teoretikov urobiť stúpcov socializmu, no ak ich „inšpirovala“ k objektívnejšiemu hodnoteniu reality dnešného sveta a z toho vyplývajúcej nevyhnutnosti rozvíjania rovnoprávných konštruktívnych vzťahov medzi Východom a Západom, možno aj z tohto hľadiska hodnotiť priebeh a výsledky kongresu ako veľmi cenný prínos pre svetový mier.

Z konfrontácie kapitalistického a socialistického typu integrácie je jasné, že v žiadnom prípade nemôže dochádzať k integrácii medzi oboma typmi, resp. medzi krajinami s kapitalistickým a socialistickým zriadením. Principiálnosť marxistického stanoviska, vylučujúca akékoľvek ideologické kompromisy, pravda, neznamená odmietanie konštruktívnej, súčasnej realitu rešpektujúcej spolupráce. Je potešiteľné konštatovať, že účastníci kongresu napriek rozdielom vo svojich ideologických i teoretických pozíciách sa zhodli na tom, že súbežný priebeh kapitalistickej a socialistickej integrácie nevyklučuje spoluprácu medzi krajinami EHS a RVHP, ale že v tomto smere sa otvárajú nové možnosti. Prítom rozvoj vzťahov medzi EHS a RVHP sa chápal v širšom kontexte mierovej koexistencie medzi Východom a Západom, ako jedinej rozumnej alternatívy vývoja súčasného sveta.

Na záver prvej časti považujeme za účelné v skratke zhrnúť základné orientujúce impulzy a podnety, ktoré podľa nášho názoru priniesol IV. svetový kongres pre ďalší rozvoj marxistickej ekonomickej teórie. Predovšetkým už príprava početnej a reprezentatívnej účasti ekonómov zo socialistických krajín bola sama osebe prínosom nielen z koordinačného, ale aj z obsahového hľadiska. Vlastný priebeh kongresu ukázal oblasti, v ktorých je potrebné ďalej rozpracúvať a využívať prednosti socialistickej integrácie tak v ideologickom boji, ako aj v rozvíjaní jej teórie a praxe a v posilňovaní vplyvu na pozitívny vývoj a pokrokovú orientáciu krajín „tretieho“ sveta. Zároveň výstižne odhalil hlavné smery útokov buržoázných ideológov proti socialistickému typu integrácie, čo

umožňuje presnejšie a aktuálnejšie sústreďenie nášho ideologického boja proti nim. Kongres nesporne prispel k presnejšiemu vytypovaniu slabín kapitalistickej integrácie a jej teoretických koncepcií, ktoré je potrebné využívať na zvýšenie účinnosti ideologického boja. Veľmi aktuálne podnety kongresu spočívajú tiež v tom, že bez ohľadu na ideologickú nekompromisnosť, je nevyhnutné, aby sa na pôde marxistickej ekonómie rozpracovali relevantné otázky kapitalistickej a socialistickej integrácie, ktoré vyplývajú z prehlbovania hospodárskej a vedec-kotechnickej spolupráce medzi Východom a Západom.

Po všeobecnom pohľade na prácu IV. svetového kongresu ekonómov sa bude-me zaoberať hlavnými otázkami prediskutovanými v pracovných skupinách kongresu.³

V každom čiastkovom diskutovanom probléme sa tým či oným špecifickým spôsobom prejavil všeobecný problém kongresu: objektívna existencia dvoch podstatne odlišných typov ekonomickej integrácie — kapitalistickej na jednej strane a socialistickej na druhej strane. Nečudo, že v každej parciálnej sfére problémov sa riešili aj všeobecné otázky: vyjasnenie zásadných rozdielov, ale aj nevyhnutnosť spolupráce medzi týmito dvoma typmi integračných pohybov.

Veľmi jasne sa ukázala zásadná dvojakosť typov integrácie už pri diskusii o jednom z najzákladnejších problémov, v otázke o meraní stupňa integrácie (alebo aspoň o meraní, resp. približnom posúdení rozvinutosti integrácie). Pokusy považovať prístupy merania stupňa integrácie, vychádzajúc z vlastností a podmienok kapitalistickej ekonomiky, za všeobecné (teda platné aj pre posúdenie socialistickej ekonomiky), boli na kongrese odmietnuté. Navyše, o viacerých matematických modeloch a metódach merania vypracovaných buržoáznymi ekonómami sa na kongrese vyslovili pochybnosti aj vzhľadom na ich poznávacie schopnosti v rámci kapitalistickej ekonomiky.

Kongres sa vo dvoch sekciách zaoberal integračnými aspektmi dvoch výrobných činiteľov — práce a kapitálu. V diskusii o integrácii (a pohybe) kapitálu sa nemohli neobjaviť otázky súčasného medzinárodného menového systému, inflačných vln a búrok, ako aj veľmi aktuálna otázka pohyblivých devízových kurzov. Preto sa v tejto „kapitálovej“ sekcii hovorilo dosť široko aj o otázkach menovej a finančnej integrácie, pre ktoré bola vyhradená osobitná sekcia. V oboch týchto sekciách boli hlasy buržoázných ekonómov — v súlade s realitou — skôr pesimistické, skeptické ako optimistické, aj keď miestami prejavovali úsilie načrtnúť východiská z neutešenej situácie. Ich pesimizmus vyplýva z oficiálne potvrdeného krachu hospodárskej a menovej únie, ktorá sa mala v EHS uskutočniť. Prudká inflácia, rozvrat medzinárodného menového systému a iné javy súčasnej kapitalistickej ekonomiky signalizujú, že plynutie času nijako nepribližuje EHS k tomuto cieľu, skôr ho od neho vzdaľuje.

Vo výskume i praxi socialistickej ekonomickej integrácie na „kapitálovom“, menovom a finančnom poli sú ešte obsiahle neprebádané priestory. Napriek

³ Ťažisko diskusie v úctyhodnej časovej dĺžke — vyše 100 hodín — bolo v pracovných skupinách, pretože na plenárnych zasadnutiach bola diskusia obmedzená na vopred pripravené koreferáty k dvom hlavným referátom.

tomu však vystúpenia ekonómov socialistických krajín⁴ na budapeštianskom kongrese možno hodnotiť ako cenný prínos. Poukázali na fakt, že menové a finančné nástroje sú iba jedny z mnohých — osobitne v socialistických podmienkach — nástrojov *riadenia* integračných procesov. Vysvetlili vývin a stav menového systému členských štátov RVHP a zdôraznili, že socialistická ekonomická integrácia aj v menovo-finančnej sfére nesmeruje k uzavretosti, ale k otvorenosti pre spoluprácu s inými štátmi. Preto sa socialistické štáty stavajú za ozdravenie medzinárodného menového systému.

Je známe, že vzťahy skúmané ekonomickou vedou sú alebo priamo základnými ľudskými problémami⁵ a hodnotami, alebo veľmi úzko s nimi súvisia. V diskusiách o komplikovaných súvislostiach integrácie kapitálových trhov a menovej integrácie bola táto súvislosť problémov ekonomie a problémov človeka zakrytá špeciálnym odborným jazykom a vystupovali tu rôzne sprostredkujúce články. O to vypuklejšie vystúpila táto spojitosť v sekcii zaoberajúcej sa migráciou a integráciou trhov práce.

Išlo tu o staronový problém: čo má ísť za čím — kapitál za prácou či práca za kapitálom; ktorý z týchto pohybov je ekonomicky efektívnejší? Pravda, už vnútri národných štátov často nepostačuje, ak otázku postavíme a riešime prostriedkami tzv. „čistej“ ekonomie, lebo tento prístup vlastne stotožňuje vecné a osobné zdroje ekonomického rastu. Zvláštnosť charakteru pracovnej sily (ako *osobitého* zdroja rastu) vystupuje ešte nepomerne výraznejšie v medzinárodnom meradle, v integračných procesoch a medzinárodnej migrácii. Z hľadiska skutočne ľudských cieľov a hodnôt naozaj nie je jedno, „čo za čím putuje,“ aj keby pri tomto „putovaní“ nedochádzalo k zvýšenému vykorisťovaniu. Lenže marxistickí a aj niektorí buržoázni ekonómi z krajín „vyvážajúcich“ pracovné sily ukázali, že dochádza (v Európe) k intenzívnemu vykorisťovaniu „hostujúcich“ pracovníkov z menej rozvinutých krajín Stredozemného mora. Absolútny počet migrantov v EHS z členských krajín EHS sa síce v rokoch 1962–1972 zvýšil asi o 16 %, ale ich podiel na celkovom počte imigrantov (do krajín EHS) prudko klesol (zo 45 na 22 %), čo svedčí o tom, že EHS neprinieslo výraznú faktickú integráciu vnútorného trhu práce krajín EHS. To je i v súlade s názormi,⁶ ktoré pripisujú integrácii vo vzťahu k migrácii iba nepriamu úlohu a ako prvoradá faktor vidia trvalú existenciu nezamestnanosti v niektorých štátoch a oblastiach. Jedna zo základných príčin kapitalistickej migrácie pracovníkov spočíva v nerovnakej ekonomickej úrovni jednotlivých štátov a krajín, lenže migrácia, zdá sa, neprispieva k vyrovnávaniu týchto východiskových podmienok, ale pôsobí často v opačnom smere.

Terajšie a perspektívne sociálno-ekonomické dôsledky migrácie pracovných síl v kapitalistickom svete nie sú vďačnou témou pre buržoázných ekonómov

⁴ V prvom rade je potrebné vyzdvihnúť vystúpenia sovietskych ekonómov, konštruktívne a podnetne dopĺňané ekonómami ostatných krajín RVHP.

⁵ Máme na mysli, pravdaže, historicky chápané problémy spoločensky determinovaného človeka.

⁶ Na kongrese ich vyslovili napr. maďarskí ekonómi.

a nie div, že sa tejto téme dosť vyhýbali. O to skôr, že socialistické štáty mohli konštatovať, že v nich k masovej migrácii nedochádza; migrácia v nich má obmedzený charakter a okrem migrácie súvisiacej s racionálnou ekonomickou kooperáciou v pohraničných oblastiach je vyvolávaná vedeckotechnickým pokrokom a týka sa na rozdiel od kapitalistických podmienok migrácie nie manuálnych, nekvalifikovaných pracovníkov, lež kvalifikovaných a vysoko kvalifikovaných odborníkov (výstavba a prevádzka spoločných podnikov, školenie kádrov, integrácia vedy a výskumu a pod.). Pravda, dočasne a nie v závažnom rozsahu môže dochádzať aj medzi socialistickými štátmi k migrácii manuálnych pracovných síl. Ukazuje sa však jasne, že to môže byť iba relatívne krátkodobý a rozsahom veľmi ohraničený jav, v konečných dôsledkoch spätý s nerovnakými štartovacími podmienkami socialistických krajín (a teda ich kapitalistickou minulosťou) a niektorými špecifikami ich súčasného ekonomického a demografického vývoja.

Nezáujem a obavy buržoáznych ekonómov z prerokovania sociálnych dôsledkov integrácie sa prejavili aj v pracovnej skupine kongresu venovanej explicitne sociálno-politickým a inštitucionálnym aspektom integrácie. Možno to dokumentovať aj číselne. Kým priemerný počet účastníkov v iných pracovných skupinách bol asi 200 osôb; v tejto skupine bolo iba 40—50 účastníkov kongresu, čo treba pripísať hlavne nízkej účasti ekonómov z kapitalistických krajín. V tejto súvislosti možno hádam uviesť, že aj buržoázni ekonómi, najmä zástancovia „čistej“ ekonomie uznávajú, že k sociálnym a inštitucionálnym problémom nemajú čo povedať, čím vlastne priznávajú prednosti marxistickej analýzy spoločensko-ekonomických otázok.

V spomenutej sekcii sa diskutovali viaceré veľmi zaujímavé otázky. Na tomto mieste však spomenieme — podľa našej mienky — iba najdôležitejšie z nich (okrem najvšeobecnejších otázok vyjadrených už v názve sekcie): úloha politických faktorov v ekonomickej integrácii všeobecne a pri vznikaní itegračných zoskupení (EHS, RVHP) zvlášť, neadekvátnosť pojmu celosvetovej ekonomickej integrácie, štátna suverenita a okolnosti jej obmedzovania v itegračných procesoch,⁷ teórie integrácie. V tejto pracovnej skupine — ako aj v niektorých ďalších — pomerne významne prispeli do diskusie aj československí ekonómi.

Osobitné postavenie spomedzi čiastkových otázok má problematika vzťahu rozvojových krajín k medzinárodnej integrácii. Tejto otázke bola venovaná samostatná pracovná skupina, ale ekonómovia rozvojových krajín vystupovali so svojimi názormi a postojmi aj v iných sekciách. Boli vyslovené viaceré kritické pripomienky, okrem iného aj k práci kongresu, ktorý venoval málo pozornosti mimoeurópskym itegračným zoskupeniam. Ostro bola kritizovaná činnosť medzinárodných monopolov vo vzťahu k rozvojovým štátom a tendencia k „amerikanizácii“ alebo „japonizácii“ hospodárskeho a spoločenského života.

V diskusií venovanej výlučne integrácii rozvojových krajín (a integrácii krajín na rozdielnom stupni rozvoja) hovorili ekonómi rozvojových krajín

⁷ V súvislosti s otázkami štátnej suverenity sa tiež výrazne ukázali prednosti socialistickej ekonomickej integrácie.

o rôznych ťažkostiach a prekážkach integrácie v treťom svete. Všeobecne možno povedať, že príčiny týchto ťažkostí sú v prvom rade v ekonomických, v technických a dopravných faktoroch syntetizujúcich sa v nízkej a nerovnakej úrovni hospodárskej vyspelosti, a potom aj vo sfére politických faktorov.⁸ Rozvojové krajiny posudzujú preto výsledky integrácie jednoznačne z hľadísk zrýchlenia ekonomického rastu a rozvoja. V tejto súvislosti možno dodať, že ekonómi rozvojových štátov si so záujmom vypočuli výklad o vyrovnávaní ekonomickej úrovne členských štátov RVHP. Na pretras sa dostala aj otázka prístupov k integrácii rozvojových štátov. Buržoázni ekonómovia boli za prístup uprednostňujúci liberalizáciu pohybu faktorov, kým marxistickí ekonómi vyzdvihovali prístup koordináčno-kooperačný. Viacerí ekonómi z rozvojových krajín akcentujú medzinárodnú koordináciu investičného plánovania sa prikláňali k druhému prístupu a prejavovali značnú nechuť k liberalistickým koncepciám. Jednou z najzaujímavejších problematik sa zaoberala v abecednom poradí predposledná pracovná skupina *Integrácia trhovými silami a integrácia pomocou plánovania*. Už z názvu tejto skupiny vyplýva, že diskusia o jej predmete bola vlastne v menšej či väčšej miere aj náplňou ostatných sekcií. Veď v tejto oblasti leží aj podstata rozdielov v *mechanizme* integrácie: trhové sily, resp. plánovité usmerňovanie. Aj keď v kapitalistickej ekonomickej integrácii pozorujeme široké úsilie o štátne zasahovanie a plánovanie (nie však v marxistickom chápaní), predsa v zásade platí, že iba mechanizmus *plánovitej* socialistickej ekonomickej integrácie je schopný fungovať a prijímať rozhodnutia na základe perspektívnych dlhodobých kritérií a objektívnych tendencií. Objavili sa i hlasy o plánovaní ako *pružnej* metóde riadenia hospodárstva, čo sa prejavilo v rýchlej reakcii socialistického tábora na energetickú krízu a prudkú infláciu na Západe.

V súvislosti s optimalizačným modelom medzinárodnej integrácie poľských ekonómov vznikla diskusia o úlohe tzv. nepriamych nástrojov (najmä cien) v plánovaných ekonomikách a ich integračných zoskupeniach. Došla reč aj na starý problém ekonomickej racionality za socializmu a Langeho-Lernerovo riešenie. Závery tejto časti diskusie vyúsťovali, možno povedať, vo dvoch myšlienkach:

1. Koncepcia socialistickej plánovitej ceny poukazuje na nesprávne postavenie otázky v známej polohe „trh versus plán“. Ide o to, akú úlohu, aké miesto má mať cena v pláne.

2. Aktivizácia tovarovo-peňažných vzťahov a nepriamych nástrojov riadenia v socialistických krajinách jednoznačne smeruje k upevneniu plánu a k zdokonaľovaniu plánovania.

Vo dvoch pracovných skupinách sa preberali otázky priemyselnej a sektorovej politiky. Tu sa — najmä v sekcii o priemyselnej politike — opäť podrobila kritike činnosť multinacionálnych podnikov, a to z ekonomických i politických aspektov.

⁸ Napríklad v integračnom zoskupení by sa rozvojové krajiny mali vzdať časti spravidla nedávno získanej politickej samostatnosti.

Aj buržoázni ekonómi spoznávajú a formulujú nedostatočnosť priemyselnej politiky založenej na koncepcii „chorého človeka“, teda na dodatočnej korekcii „spontánne“ vzniknutých disproporcií a nerovnováh. V tejto súvislosti sa tiež jasne ukázali prednosti socialistického ekonomického systému všeobecne a socialistickej integrácie zvlášť.

V súvislosti s priemyselnou a sektorovou rozvojovou politikou vystúpila do popredia nevyhnutnosť medzinárodnej spolupráce vo vedeckotechnickej oblasti. O známej otázke teórie integrácie — všeobecná versus sektorová ekonomická integrácia — sa tiež rozvinula živá diskusia. V oboch týchto čiastkových otázkach sa ukázala rozdielnosť podmienok socialistických a kapitalistických krajín, ako aj prednosti socializmu.

Pozoruhodná bola napokon aj diskusia o agrárnej ekonomickej integrácii. Buržoázni ekonómi hovorili o tomto pre nich boľavom probléme poväčšinou z liberalistických pozícií a v tomto zmysle kritizovali doterajší vývoj i súčasný stav agrárnej integrácie v EHS, ba hovorili o jej krachu. Ekonómi socialistických krajín oproti tomu uvádzali konkrétne príklady úspechov v integrácii poľnohospodárstva. Celý problém však chápu v širšom kontexte postupného pre rastania národných agropriemyselných komplexov na medzinárodnú úroveň.

Záverom k týmto stručným pohľadom uvedieme dve poznámky k „duchu“ diskusie na kongrese. Vo viacerých pracovných skupinách bolo možno pozorovať známy jav: striedanie monológov. Niektorí ekonómi z kapitalistických štátov sa sťažovali na absenciu „spoločného jazyka“ a na polemiku vyplývajúcu nie z merita toho-ktorého problému, ale zo zmiešania rôznych úrovní abstrakcie a stotožnenia rôznych aspektov problematiky. Na okraj toho treba poznamenať:

1. Aj keď v diskusiách boli „hluché“, „nediskusné“ miesta, mohli sme byť svedkami i ostrej, no korektnej polemiky a osožnej výmeny názorov.

2. Sťažnosť poniektorých buržoáznych ekonómov spadá z väčšej časti do ich vlastných radov. Práve mnohí ekonómi socialistických krajín ukázali, že pomerne dobre poznajú buržoáznu ekonomickú teóriu (a pravdaže, aj obmedzenia jej poznávacích schopností), kým v opačnom smere bola táto znalosť slabšia.

3. Čiastočne sú spomenuté ťažkosti nevyhnutnou daňou gigantizmu svetových kongresov.

Hoci sme sa v krátkom prehľade usilovali ukázať daktoré aspekty principiálnej odlišnosti dvoch typov integračných pohybov — kapitalistického a socialistického — neznamená to, že medzi týmito dvoma integračnými smermi je vylúčená obchodná, hospodárska a vedeckotechnická spolupráca. Naopak, v sekcii venovanej svetovému a oblastnému obchodu, ale aj vo *všetkých* ostatných sekciách jednohlasne znel hlas socialistických a najmä sovietskych ekonómov o potrebe širokej podpory tejto spolupráce. Sovietski účastníci kongresu vyzdvihli vo viacerých sekciách — v súvislosti so závermi z diskusií — myšlienku, že popri sponoch a názorovej diferenciacii sa dospelo aj k pozitívnym záverom a spoločným prístupom. Tento postoj (hlavne) sovietskych ekonómov nemohol neovplyvniť ráz diskusie: popri polemickom duchu v zásadných otázkach bolo tu cítiť i ducha spolupráce ekonómov v istých medziach daných triednym rozdelením sveta. Preto môžeme ako výsledok diskusných stretnutí kongresu zaregistrovať

nielen spoznanie argumentov, myšlienkových postupov a reálnych problémov protivníkov — čo je samo osebe neobyčajne cenné — ale aj výzvu k hospodárskej a vedeckotechnickej spolupráci dvoch hlavných ekonomických systémov súčasného sveta.

IV. svetový kongres ekonómov jasne ukázal, že medzinárodná ekonomická integrácia sa stala jedným z najvýznamnejších objektov hospodárskeho súťaženia dvoch svetových sústav a ideologického boja marxisticko-leninskej a buržoáznej economickej teórie. Vzhľadom na časovú a priestorovú koncentráciu tak reprezentatívnej konfrontácie názorov, akú kongres umožnil, majú jeho výsledky nielen ohromný teoretický, ale aj ideologický dosah v zmysle účinnej prezentácie výsledkov marxistickej economickej vedy a pevnosti jej kritických ideologických pozícií voči buržoáznej ekonómii. Okrem objektívnej prevahy teórie a praxe socialistickej economickej integrácie mala na tom veľkú zásluhu aj dobrá spolupráca delegácií socialistických krajín v období príprav na kongres a koordinovaný postup v priebehu jeho rokovaní, ktoré umožnili presvedčivými argumentmi vo vhodnom okamihu a na potrebnom mieste postupne, no jednoznačne budovať prevahu marxistického prístupu.

КОНФРОНТАЦИЯ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ПРОЦЕССОВ ИНТЕГРАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ КАПИТАЛИЗМЕ И СОЦИАЛИЗМЕ

ШИКУЛА, Милан — МАРКУШ, Йозеф

Авторы статьи пытаются дать оценку и обобщить впечатления о 4-м мировом конгрессе экономистов в Будапеште, в августе 1974 года (центральная тема конгресса: экономическая интеграция, ее мировые, региональные и секторовые аспекты). Кроме общих характеристик работы конгресса, авторы статьи обращают внимание и на некоторые относительно парциальные вопросы и на атмосферу совещания.

Статья указывает на факт, что международная экономическая интеграция стала одним из наиболее значительных объектов экономического соревнования двух мировых систем. Поэтому и мировой конгресс экономистов не мог не стать местом идеологической борьбы марксистско-ленинской и буржуазной экономической теории. Марксистские, а частично и буржуазные, экономисты документировали преимущества социалистической экономической интеграции и указывали на относительные слабости капиталистической экономической интеграции. Правда, марксистские, а особенно выразительно, советские экономисты подчеркивали также и мысли положительных заключений конгресса, особенно мысли о актуальной необходимости экономического и научно-технического сотрудничества двух главных экономических систем современного мира вообще и их интеграционных объединений в особенности.

CONFRONTATION OF THE THEORY AND PRACTICE OF INTEGRATION PROCESSES IN CONTEMPORARY CAPITALISM AND SOCIALISM

ŠIKULA, Milan — MARKUŠ, Jozef

This article attempts to give an evaluating and generalizing standpoint concerning the discussion of the IV — th World Economic Congress in Budapest in August 1974 (the central topics of the Congress was economic integration, its world, regional and sectoral aspects). The authors in addition to the general characteristics of the work of the Congress also pay attention to some relevant partial problems and outline the atmosphere of the discussion.

The authors indicate on the fact that the international economic integration has become one of the most important objects of the economic competition between the two world economic systems. Therefore the Congress, where these problems were discussed, also became a place of the ideological struggle between the Marxist — Leninist and bourgeois economic theory. Marxist — and partially as well as indirectly also bourgeois economists — proved advantages of the socialist economic integration. However Marxist and especially Soviet economists also emphasized the idea of positive conclusions of the Congress especially the contemporary need of economic and scientific and technological cooperation between the two world economic systems in general and their integration groups in particular.

PRÍSPEVKY SLOVENSKÝCH EKONÓMOV NA IV. SVETOVOM KONGRESE EKONÓMOV V BUDAPEŠTI*

Funkcie ekonomickej integrácie krajín RVHP pri vyrovnávaní rozdielov v úrovni ich ekonomického rozvoja

ŠIKULA, Milan

Problém ekonomickej zaostalosti niektorých krajín, ktoré nastúpili na cestu socializmu, je z hľadiska výstavby socializmu v podstate exogénnou danosťou, ktorej príčiny väzia v krajnej nerovnomernosti predchádzajúceho kapitalistického vývoja. Mnohé krajiny RVHP mali agrárny charakter a v niektorých boli dokonca ešte zvyšky feudalizmu. Socializmus však nemohol „štartovať“ z inej ako zdedenej ekonomickej zrelosti. Z tohto dôvodu je odstraňovanie zaostalosti a zblížovanie úrovne ekonomického rozvoja objektívnou úlohou. Jej riešenie v integračnom zoskupení krajín RVHP je výrazným príkladom spoločensko-ekonomického pokroku a novej kvality v medzinárodných ekonomických vzťahoch. Ak pred 2. svetovou vojnou predstavoval pomer národného dôchodku na 1 obyvateľa medzi najvyspelejšou a najzaostalejšou krajinou 3:1, tak do roku 1960 sa znížil na 2,4:1 a do roku 1970 na 2:1. Do roku 1975 možno predpokladať, vychádzajúc z päťročných plánov členských štátov, zníženie tohto pomeru na 1,4, resp. 1,5:1. Výsledky procesu vyrovnávania sú o to významnejšie, že komplex RVHP ako celok patrí k najdynamickejšie sa rozvíjajúcim častiam sveta, národný dôchodok celého integračného zoskupenia vzrástol za obdobie 1950—1970 až 4,8-krát a jeho podiel na svetovej priemyselnej výrobe zaznamenal ohromný vzostup z 10,4 % v roku 1946 na 33 % v roku 1970. Ekonomiky členských štátov RVHP prešli výraznými štrukturálnymi zmenami, vo všetkých (s výnim-

* V Ekonomickom časopise uverejňujeme príspevky ekonómov zo Slovenska — účastníkov kongresu. Uvádzame ich podľa sledu sekcií na kongrese, t. j. účasti autorov na práci v nich. Príspevok s. Heretika bude publikovaný vo forme state. Príspevky účastníkov z ČSR, ako aj celkovú správu z kongresu uverejnil časopis Politická ekonomie.

kou Mongolska) sa stal priemysel naprosto rozhodujúcim odvetvím, pričom na jeho celkovej produkcii je podiel takých progresívnych odvetví ako strojárstvo, chémia a energetika v priemere až 40 %. Proces vyrovnávania úrovne ekonomického rozvoja medzi krajinami RVHP ako výraz prednosti socializmu v medzinárodnom meradle je v doterajšej histórii jedinečný tak z hľadiska cielavedomosti a rýchlosti priebehu, ako aj prostriedkov jeho uskutočňovania. Dosiachnutie týchto výsledkov v historicky krátkom období by nebolo možné bez víťazstva socializmu v týchto krajinách, ktoré umožnilo hlboko internacionálny prístup v koordinácii ich hospodárskeho úsilia. Pre hospodársku spoluprácu a ekonomickú integráciu v spoločenstve RVHP je charakteristické, že sa rozvíja ako cielavedomý proces, v ktorom ako rozhodujúce subjekty vystupujú suverénne a rovnoprávne socialistické štáty. Z tohto dôvodu sa vyrovnávanie úrovne ekonomického rozvoja neuskutočňuje na nadštátnom, ale na medzištátnom základe. V týchto súradniciach plní hospodárska spolupráca a ekonomická integrácia členských štátov RVHP vo vzťahu k procesu vyrovnávania mimoriadne dôležité funkcie, ktoré zabezpečujú jeho cielavedomý a plánovitý priebeh. Niektoré najvýznamnejšie sa pokúsime načrtnúť v tomto príspevku.

Obranná a kontrolná funkcia mala hneď od vzniku RVHP životne dôležitý význam. Jedine kolektívna obrana národných a internacionálnych záujmov mohla pre novovzniknuté socialistické štáty ubrániť nastúpený smer spoločensko-ekonomického vývoja. Uvedomelá kolektívna súčinnosť štátov RVHP pri realizácii obrannej a kontrolnej funkcie je zvlášť pre krajiny s nižšou úrovňou ekonomického rozvoja nezastupiteľnou zárukou nerušeného uskutočňovania ich rozvojových zámerov. Predstavuje pre nich záštitu proti všetkým formám ekonomickej diverzie a expanzie medzinárodného kapitálu od Marschalovho plánu, embarga, až po tzv. „diferencovaný prístup“ k socialistickým krajinám a pokusy o „vnútornú eróziu“ socialistického spoločenstva. Kolektívny internacionálny prístup tiež významne posilňuje pozíciu socialistických krajín s nižšou úrovňou rozvoja v hospodárskej a vedeckotechnickej spolupráci s kapitalistickými štátmi, a to tak z hľadiska účelnosti, ako aj z hľadiska únosnosti.

Funkcie zabezpečujúce plánovitosť a jej miesto a význam pre proces vyrovnávania rozdielov v úrovni ekonomického rozvoja sú podmienené tým, že tak ako sa plánovanie stalo rozhodujúcim regulátorom výroby v jednotlivých socialistických krajinách, tak sa v meradle RVHP najdôležitejšou formou spolupráce stala spolupráca v oblasti plánovacej činnosti. Z hľadiska krajín s nižšou úrovňou je medzinárodná harmonizácia plánovacej činnosti mimoriadne dôležitou podmienkou urýchleného rozvoja tým, že:

— posilňuje vnútornú plánovitosť ekonomického rozvoja cielavedomým a systematickým rozširovaním, prehľbovaním a zdokonaľovaním všetkých foriem hospodárskej a vedeckotechnickej spolupráce krajín RVHP;

— nepretržite zlepšuje vonkajšie podmienky a predpoklady vnútornej plánovitosti na základe toho, že vnútorná plánovitosť sa rozvíja ako organická súčasť kolektívnej medzinárodnej plánovitosti, ktorú členské štáty spoločným úsilím rozvíjajú a zdokonaľujú;

— posilňuje vnútornú a medzinárodnú plánovitosť regulovaním hospodár-

ských a vedeckotechnických stykov s kapitalistickými štátmi, aby boli v súlade s úlohami vyplývajúcimi tak z národohospodárskych plánov jednotlivých členských štátov, ako aj zo spolupráce týchto štátov v oblasti plánovanej činnosti, a aby sa vytvárala účinná hrádza proti rušivým vplyvom ohrozujúcim vnútornú i medzinárodnú plánovitosť.

Rozvojová funkcia má k prekonávaniu rozdielov v úrovni ekonomického rozvoja štátov RVHP najbezprostrednejší vzťah, lebo umožňuje získavať návratné i nenávratné dodatočné zdroje, ako aj zlepšovať využitie všetkých zdrojov.

Aj keď vzájomné vzťahy členských štátov majú prevažne chozrasočtný charakter, čo znamená, že medzi nimi nedochádza k systematickému nenávratnému prerozdeľovaniu zdrojov, predsa celý doterajší vývoj tohto integračného zoskupenia jasne ukazuje, že úspešný štart pri prekonávaní ekonomickej zaostalosti príslušných členských krajín, ako aj ich urýchlený ekonomický rozvoj sú priamo i nepriamo podmienené novou kvalitou v medzinárodných ekonomických vzťahoch, ktorú vznik a celá činnosť RVHP predstavujú.

V podmienkach, ktoré pre internacionalizáciu výrobných, predvýrobných i povýrobných etáp vytvoril socializmus, sa vyrovnávanie rozdielov v úrovni ekonomického rozvoja koncentruje do problému optimalizácie diferencovanej rýchlosti ekonomického rastu členských krajín RVHP. Zdroje ekonomického rastu, a teda i procesu vyrovnávania majú v zásade (z hľadiska jednotlivých štátov) vnútorný charakter, no možnosti ich urýchlenej mobilizácie a účinnosť ich nasadenia je v mnohých smeroch podstatne ovplyvňovaná vonkajšími podmienkami, ktoré si členské krajiny RVHP na základe hospodárskej spolupráce a integrácie vzájomne vytvárajú. Aj keď medzi štátmi RVHP nedochádza k systematickému nenávratnému prerozdeľovaniu zdrojov, predsa v procese vyrovnávania zohrala veľkú úlohu vzájomná hospodárska a vedeckotechnická pomoc, ktorá pre krajiny s nižšou úrovňou ekonomického rozvoja znamenala významné dodatočné zdroje rastu. V tejto súvislosti hralo významnú úlohu bezplatné poskytovanie vedeckotechnickej, projekčnej a inej dokumentácie, čo znamenalo najmä pre krajiny s nižšou úrovňou značné úspory prostriedkov a času, ktoré sa mohli zmeniť na dodatočný zdroj akumulácie. Analogickým činiteľom prekonávania akumuláčnej bariéry sú dlhodobé úvery poskytované za veľmi výhodných podmienok, napr. splácanie výrobkami z kapacít vybudovaných na základe úveru, alebo úvery v zlate, resp. vo voľných menách na nákup modernej techniky, ktoré sa splácali tovarmi bežnej vzájomnej výmeny.

Úspechy v rýchlosti, rozsahu a štruktúre industrializácie predtým zaostalých krajín vytvárajú podmienky na to, aby sa dodatočné zdroje ekonomického rastu a vyrovnávania začali získavať z dokonalejších a efektívnejších foriem medzinárodnej delby práce v spoločenstve RVHP. Prechod od medziodvetvovej k vnútroodvetvovej delbe práce v medzinárodnom meradle znamená kvalitatívne nové možnosti optimalizácie podmienok, ktoré umocňujú pôsobenie vnútorných faktorov ekonomického rastu zúčastnených socialistických krajín.

Komplementárna a substitučná funkcia spočíva v tom, že členské štáty na základe centralizovanej jednoty vo vonkajších ekonomických vzťahoch vzájomne plánovite regulujú transformáciu vecnej štruktúry úhrnného spoločenského pro-

duktu, predovšetkým prostredníctvom zahraničného obchodu tak, aby sa zabezpečoval komplexný rozvoj ich národných ekonomík. Z hľadiska krajín s nižšou úrovňou to bola jedna zo základných podmienok začatia industrializácie ako štartu urýchleného ekonomického rastu a formovania mnohostrannej výrobnéj štruktúry. Komplexnosť štruktúr neznamená ich univerzálnosť. Preto vyrovnávanie nemožno chápať ako proces, ktorý vedie k totožným štruktúram, ale k rovnakým základným vlastnostiam štruktúr, k ich harmonizácii v zmysle ich vzájomnej doplnkovosti a nadväznosti. Vyrovnávanie úrovne ekonomického rozvoja prebieha zároveň s procesom zblížovania výrobných štruktúr členských krajín a ich začleňovania do vyššej medzinárodne integrovanej štruktúry.

Stimulačná funkcia znamená uvedoméle využívanie tovarovo-peňažných kategórií v meradle RVHP, ktoré sa konštituujú na základe interakcie trhov jednotlivých členských štátov určujúcich trh RVHP ako celku, ale aj na základe interakcie trhu RVHP a svetového trhu. Toto využívanie je výrazne účelové, to znamená, že je v súlade s prioritami tej-ktorej etapy vývoja a podporuje a stimuluje ich uskutočňovanie. Vyrovnávanie rozdielov v úrovni ekonomického rozvoja je jedným zo základných účelových aspektov, ktorým je podriadené využívanie a zdokonaľovanie takých kategórií, ako sú ceny, meny, výmenné kurzy, úver a úrok atď.

Organizačná funkcia spočíva v tom, že členské štáty niektoré stránky svojej vonkajšej ekonomickej činnosti, ktoré uznajú za účelné, na medzištátnom základe inštitucionalizujú. Prejavuje sa to vytváraním medzinárodných organizácií a inštitúcií, ktoré v meradle RVHP plánovite organizujú a usmerňujú relevantné stránky hospodárskej spolupráce a ekonomickej integrácie. Medzi nimi zaujíma popredné miesto aj otázka vyrovnávania. Tým sa pre proces vyrovnávania vytvára potrebné medzinárodné organizačné a inštitucionálne zabezpečenie.

Vyrovnávanie úrovne ekonomického rozvoja je na jednej strane plánovitým výsledkom hospodárskej spolupráce a integrácie medzi štátmi RVHP a na druhej strane vytvára materiálne predpoklady ďalšieho rozvoja a prehlbovania integračného procesu. Je limitujúcim a zároveň stimulujúcim faktorom socialistickej integrácie v konkrétnych historických podmienkach RVHP.

O vyrovnávaní úrovne ekonomického rozvoja v procese socialistickej integrácie

ANDRÁŠIK, Ladislav

I.

Pre úspešnosť integračných procesov majú nepochybne veľkú dôležitosť reálne veľkosti vzájomných rozdielov v úrovniach ekonomického rozvoja. Na druhej strane, rozvoj integrácie pôsobí akceleračne na procesy vyrovnávania úrovne ekonomického rozvoja každej zúčastnenej krajiny.

Vo svojom príspevku sa zaoberám len jednou stránkou týchto vzájomne podmienených procesov — otázkami cieľavedomého ovládania procesov vyrovnávania úrovne ekonomického rozvoja. Inými slovami, ide o urýchľovanie ekonomického rastu, s cieľom prekonať existujúce rozdiely v úrovni ekonomického rozvoja medzi jednotlivými krajinami integračnej sústavy.

Bezprostredne ovládať procesy ekonomického rastu však možno len za existencie socialistických výrobných vzťahov. Len spoločenské vlastníctvo výrobných prostriedkov dáva možnosti pre také makroekonomické rozhodovanie a zasahovanie do hospodárskych procesov, ktoré vedie k urýchľovaniu procesov vyrovnávania úrovne ekonomického rozvoja krajín sústavy.

Pre krajinu, ktorá má nižšiu úroveň ekonomického rozvoja ako iné krajiny sústavy, môže byť jedným z cieľov hospodárskej politiky dosiahnuť vyrovnanie na úroveň vyspelejšej a z hľadiska dlhodobého až na úroveň najvyspelejšej krajiny. V rámci krajín RVHP je zjednocovanie úrovní ekonomického rozvoja objektívnym procesom.¹ Zároveň však, na súčasnom stupni rozvoja socialistickej ekonomickej integrácie, nemožno riešiť ovládanie procesov vyrovnávania úrovne ekonomického rozvoja z hľadiska celej sústavy. Existuje celý rad príčin,² ktoré spôsobujú, že zatiaľ sa ovládanie týchto procesov v prevažnej miere rieši ako vnútorný problém jednotlivých krajín, ktorých sa to dotýka.

Vo svojom príspevku sa teda zaoberám len prípadom jednotlivých krajín, ktoré sa usilujú vyrovnáť úroveň rozvoja svojej ekonomiky na úroveň vyspelejších krajín sústavy, a to prevažne z vlastných zdrojov. V jednoduchom funkčnom modeli vyrovnávania, ktorý uvediem ďalej, neuvažujem o nijakých prídelloch z centralizovaných zdrojov celej sústavy.³

Pri formulovaní modelu vyrovnávania úrovne ekonomického rozvoja vychádzam z predpokladu, že medzi krajinami integračnej sústavy existujú merateľné rozdiely v úrovniach ekonomického rozvoja. Cieľom každej krajiny s nižšou úrovňou je prekonať existujúci rozdiel voči krajine s vyššou, resp. s najvyššou úrovňou ekonomického rozvoja. Inými slovami, cieľovou funkciou pre ekonomiku s nižšou úrovňou je dráha vyspelejšej ekonomiky.

Krajina s nižšou úrovňou ekonomického rozvoja musí manévrovať svojimi výrobnými možnosťami tak, aby dosiahla urýchlenie ekonomického rastu a spolu s tým aj urýchlenie procesu vyrovnávania. Pravda, nemožno mlčky obísť skutočnosť, že urýchľovanie ekonomického rastu má svoje hranice a ak sa nerešpek-

¹ Tieto otázky sú podrobne riešené aj v Komplexnom programe [3].

² Z priestorových dôvodov tu nemožno riešiť celé spektrum otázok plánovitosti vnútri socialistickej krajiny a plánovitosti v rámci sústavy RVHP ako celku. Na niektoré súvislosti som poukázal vo svojich článkoch [4], [5], [6], v ktorých som vychádzal z materiálov posledných zjazdov [1], [2] a Komplexného programu [3].

³ Dnes sú vypracované ekonomicko-matematické metódy, ktoré umožňujú riešiť túto úlohu aj so zahrnutím transferov zdrojov vyrovnávania z krajiny do krajiny. Aj niekoľko buržoáznych ekonómov sa pokúsilo skonštruovať rastový model tak, že k vnútorným zdrojom rastu priradili čerpanie zahraničného úveru. Takým modelom je napr. [9, s. 219–222].

tujú, vedie to k rôznym negatívnym javom. Preto sa obvykle, najmä v posledných rokoch žiada, aby rastové modely rešpektovali rôzne obmedzenia a hranice ekonomického rastu, či už objektívne, alebo určené subjektom riadenia. Model, ktorý uvádzam v tomto príspevku, nerešpektuje tieto nové nároky. Okrem toho, bol som nútený zaviesť celý rad ďalších zjednodušení, aby mohol byť výklad primerane zrozumiteľný. Prirodzene, že tieto abstrakcie a zjednodušenia znižujú hodnotu modelu. Cieľom môjho príspevku ja poukázať na možnosti a problémy modelovania ovládaného procesu vyrovnania úrovne ekonomického rozvoja v sústave, kde každá jednotlivá krajina má socialistický charakter, t. j. jej ekonomika sa rozvíja plánovite.⁴

II.

Pri konštrukcii jednoduchého funkčného modelu vyrovnania úrovne ekonomického rozvoja som vychádzal z týchto charakteristík a predpokladov:

— dvojsektorovosť — prvý sektor vyrába investičné statky, druhý sektor spotrebné statky;

— dvojfaktorovosť — na výrobu sa používajú dva faktory, t. j. výrobné fondy K a práca L ;

— výrobné funkcie $Y_i = F_i; L_i$ (1)

s predpokladom konklávnosti a homogenity prvého stupňa; možno ich upraviť na

— výrobné funkcie v prepočte na zamestnanca v produktívnej sfére

$$F_i(K_i; L_i) = L_i F_i\left(\frac{K_i}{L_i}, 1\right), \quad (2)$$

kde $f'_i > 0$, $f'' < 0$, a s okrajovými podmienkami

$$f_{i(0)} = 0; f_{i(\infty)} = \infty; f'_{i(\infty)} = 0;$$

— investičné statky, ktoré vyrába prvé odvetvie, možno inštalovať voľne v oboch odvetviach, nepripúšťa sa však ich demontáž a redistribúcia;

— vyrábané statky sú ireverzibilné;

— pracovníci sa môžu voľne premiesťovať z odvetvia do odvetvia podľa potreby;

— výrobné fondy sa znehodnocujú konštantným proporcionálnym tempom ω (ω je rovnaké v každej ekonomike);

⁴ Pri zostavovaní modelu som vychádzal jednak z vlastného výskumu problematiky, z ktorého som v minulosti niektoré časti už publikoval [4], [5], [6], [7], ako aj z dostupnej literatúry o ekonomickom raste. Po technickej stránke vykazuje táto úloha podobné znaky, ako je fyzikálna úloha o prenasledovaní hmotného bodu. Preto som pri riešení aplikoval výsledky matematickej teórie optimálnych procesov [10], [11]. Použil som aj analógiu s modelom Kurza [8], avšak len preto, aby bol model zrozumiteľný aj pre nemarxistických ekonómov na kongrese.

— východisková úroveň každej ekonomiky súboru je daná veľkosťou fondov $K_{(0)}$, proporciou medzi $K_{1(0)}$ a $K_{2(0)}$, veľkosťou produktívne zamestnaného obyvateľstva $L_{(0)}$, exogénnym tempom rastu obyvateľstva n (pre všetky ekonomiky je n rovnaké) a proporciou medzi $L_{1(0)}$ a $L_{2(0)}$.

Vzhľadom na tieto charakteristiky a predpoklady možno identifikovať fázový priestor, resp. fázové súradnice x^1 a x^2 ako

$$x^1 = \frac{K_2}{L}, \quad x^2 = \frac{K_1}{L}, \quad (3)$$

pričom $L = 1 \cdot e^{nt}$ a L je celková ponuka práce.

Reguláciou súradníc x^1 a x^2 sa mení proporcia medzi spotrebou a akumuláciou v národnom dôchodku, teda veličina ekonomickej úrovne implicitne zahrňuje aj modifikovanú funkciu spotreby.

Na regulovanie procesu vyrovnávania úrovne ekonomickeho rozvoja používame dva regulačné parametre, kde $u^k = \frac{I_1}{Y_1}$, (4)

pričom symbolom I označujeme hrubé investície, t. j. $I_1 = \dot{K}_1 + \omega K_1$ a $I_2 = \dot{K}_2 + \omega K_2$; o rozdelení hrubej výroby prvého sektora musí platiť vzťah

$$Y_1 = (I_1 + I_2); \text{ a } u^L = \frac{L_1}{L}. \quad (5)$$

Pri použití Pontrjaginovho „princípu maxima“ v ekonomickej analýze môžu regulačné parametre nadobúdať hodnoty 0 a 1, t. j. funkcie $u^k(t)$ a $u^l(t)$ sú po častiach spojité funkcie času. Ak $u^k = 0$, celá výroba prvého odvetvia sa investuje do odvetvia, ktoré vyrába spotrebné statky, alebo naopak, ak $u^k = 1$, celá výroba investičných statkov zostane v prvom odvetví. Analogicky, ak $u^L = 0$, všetci noví produktívni pracovníci sú zamestnaní v odvetví vyrábajúcom spotrebné statky; a ak $u^L = 1$, všetci noví pracovníci sú zamestnaní v odvetví vyrábajúcom investičné statky. Ak sa zoberú do úvahy všetky štyri možnosti, možno z nich vytvoriť (matematicky) štyri rôzne regulačné stratégie:

- $\alpha) u^k = 0; u^L = 1;$
- $\beta) u^k = 1; u^L = 1;$
- $\gamma) u^k = 0; u^L = 0;$
- $\delta) u^k = 1; u^L = 0.$

Z nich pre analýzu procesu vyrovnania možno použiť prvé dve.⁵ Pohyb ekonomiky N v priestore vyrovnávania určuje základná sústava diferenciálnych rovníc:

$$\begin{aligned} x^1 &= u^k u^L f\left(\frac{x^1}{u^L}\right) - (\omega + n) x^1 \\ x^2 &= (1-u^k) u^L f_1\left(\frac{x^1}{u^L}\right) - (\omega + n) x^2. \end{aligned} \quad (6)$$

⁵ Ide o to, že smer vyrovnávania je zvolený od ekonomiky s nižšou úrovňou rozvoja ... N , k ekonomike s vyššou (najvyššou) úrovňou ... C , a nikdy nie naopak.

Získa sa derivovaním sústavy (3) a úpravou pomocou (4), (5) a požiadavky, aby $Y_1 = (\dot{K}_1 + \omega K_1) + (K_2 + \omega K_2)$.

Aby sústava (6) vyhovovala Lipschitzovým podmienkam, treba vylúčiť prípad, že $x^1_{(0)} = 0$. Totiž ak $x^1_{(0)} = 0$, potom podľa výrobnjej funkcie (2) platí, že

$$x^1_{(t)} = 0 \text{ a } x^2_{(0)} e^{-(n+\omega)t}.$$

To znamená, že by ekonomika postupne zanikla, lebo $\lim x^2(t) = 0$. Skôr ako pristúpim k vlastnej analýze procesu vyrovnávania, t. j. k hľadaniu optimálnych syntetických trajektórií vyrovnávania, treba charakterizovať ekonomiku C.

Aby niektorá ekonomika zo súboru mala vlastnosti C, teda aby to bola ekonomika s najvyššou úrovňou ekonomického rozvoja, treba, aby vyhovovala týmto podmienkam:

$$\text{a) } x^1_c > x^1_{Nj}; x^2_c > x^2_{Nj}; \text{ resp. } x^1_c > X^1_{Nj}; x^2_c \leq x^2_{Nk}; \\ \text{resp. } x^1_c \leq x^1_{Nk}; x^2_c > x^2_{Nj}; j = 1, 2, \dots, k, \dots, e.$$

$$\text{b) } 0 < u^L_c < 1$$

$$\text{c) } x^1_c < \frac{f_1(x^1_c)}{n + \omega}; x^2_c < \frac{f_1 x^1_c}{n + \omega};$$

d) okrem toho treba, aby ekonomika C vyhovovala požiadavke optimálnosti cesty spotreby.

Najprv treba preskúmať dve prístupné regulačné stratégie α a β .

Regulačná stratégia α je daná hodnotami regulačných parametrov $u^K = 0$, $u^L = 1$. V tomto prípade má sústava (6) formu

$$\begin{aligned} \dot{x}^2 &= f_1(x^1) - (n + \omega)x^2, \\ \dot{x}^1 &= -(n + \omega)x^1 \end{aligned} \quad (7)$$

pričom $\lim x^1_{(t)} = 0$; $\lim x^2_{(t)} = 0$; $x^1_{(t)} < 0$,

$$\dot{x}^2_{(t)} \begin{matrix} \leq 0 \\ > 0 \end{matrix}, \text{ ak } x^2 \begin{matrix} \geq \\ < \end{matrix} \frac{f_1(x^1)}{n + \omega}.$$

Riešením diferenciálnej sústavy (7) sa získa sústava dvoch rovníc, ktoré opisujú pohyb fázového bodu v priestore vyrovnávania pri regulačnej stratégii α . Ide o množinu trajektórií, ktoré vychádzajú z bodov na osi x^1 a končia v počiatku priestoru navedenia. Jedna z týchto trajektórií prechádza cez bod C. Je to krivka, ktorá je obrazom funkcie $g_C(x^1, x^1_{C(0)})$. Je zrejme, že časť krivky $g_C(x^1, x^1_{C(0)})$ v intervale $x^1_c \leq x^1 < x^1_{C(0)}$ a $0 < x^2 \leq x^2_c$, je jedinou trajektóriou, po ktorej možno priamo dospieť do bodu C z priestoru $0, x^2_c, C, x^1_c, 0$, ak pravda existujú trajektórie, ktoré sa pretínajú s trajektóriou α . Ako sa ukáže, takéto trajektórie existujú a sú obrazom regulačnej stratégie β .

β) Regulačná stratégia β je daná parametrami $u^K = 1$, $u^L = 1$. V tomto prípade má sústava (6) tvar

$$\begin{aligned} \dot{x}^1 &= f_1(x^1) - (n + \omega)x^1 \\ \dot{x}^2 &= -(n + \omega)x^2. \end{aligned} \quad (8)$$

Riešením tejto diferenciálnej sústavy sa opäť dá získať v priestore navedenia

množina kriviek ako obraz funkcií $|h(x^1, x^1_{(0)}, x^2_{(0)})$. Jedna z nich, t. j. $h_C(x^1, x^1_{C(0)}, x^2_{C(0)})$ prechádza cez bod C a jej časť v intervale $0 < x^1 \leq x^1_C$ a $x^2_C \leq x^2 < \infty$ končí práve v bode C . Všetky ostatné krivky h menšie ako h_C sú vedľajšími krivkami vyrovnávania, po ktorých možno dospieť z priestoru $0, x^2_C, C, x^1_C, 0$ na niektorý bod trajektórie α .

Na základe doterajšej analýzy možno pristúpiť k riešeniu procesu optimálneho vyrovnávania ekonomiky N na úroveň ekonomiky C . Majme ekonomiku N , ktorá má voči ekonomike C nižšiu úroveň rozvoja, t. j. v priestore vyrovnávania sa nachádza v sektore, ktorý tvorí spojnice bodov $0, x^2_C, C, x^1_C, 0$.

Stratégia vyrovnávania je takáto:

1. Z pôvodnej trajektórie pohybu ekonomiky N , sa ekonomika N „prepne“ (v bode t_0) na regulačnú stratégiu β , t. j. $u^K = 1, u^L = 1$. Fázový bod N sa začne pohybovať po krivke β_{Ni} z východiskovej polohy do konečnej polohy P^{α}_i na trajektórii α . Inak povedané, v dôsledku regulácie $u^K = 1$ a $u^L = 1$ začne x^1 rásť a x^1 klesať, zodpovedajú funkcií h . To trvá pokiaľ, kým fázový bod nedosiahne bod P^{α}_i na trajektórii α , čo nastane v čase t_p . V období $t_0 \leq t \leq t_p$ rastie maximálnym tempom odvetvie výroby investičných statkov, pretože celý výrobok prvého odvetvia sa premieňa na hrubé investície, ktoré smerujú do prvého odvetvia. Výrobná základňa druhého odvetvia sa zužuje tempom ω .

Táto skutočnosť vyvoláva vážne námietky, pretože vytvára tlak na životnú úroveň. Preto by sa žiadalo, aby výroba v druhom sektore rástla aspoň nejakým minimálnym tempom. Akceptovanie tejto požiadavky však znamená predĺženie obdobia vyrovnávania a ďalšie iné komplikácie. Uvedené problémy už riešili mnohí ekonómi; v tomto príspevku sa nimi bližšie nezaobráme.

2. Po dosiahnutí bodu P^{α}_i sa ekonomika N_i „prepne“ na regulačnú stratégiu α , t. j. $u^K = 0, u^L = 1$. To znamená, že celý výrobok prvého odvetvia sa použije na investície do odvetvia výroby spotrebných statkov, x^2 začne rásť, x^1 klesať, až sa dosiahne bod C . To nastane v okamihu T_c . Ekonomika N teda zotrúva na hlavnej trajektórii vyrovnávania určitý čas, ktorý zodpovedá intervalu $t_p \leq t \leq T_c$, t. j. $T_c - t_p$. Číslo T je celkovou dĺžkou doby vyrovnávania z určitého východiskového bodu N do bodu C . Celková dĺžka obdobia T_c závisí od konkrétnej východiskovej polohy bodu N v priestore vyrovnávania. Pretože táto trajektória je optimálna, je zaručené, že T_c je najmenšie číslo zo všetkých čísel T , prislúchajúcim rôznym trajektóriám, ktoré vedú do bodu C .

3. Po dosiahnutí bodu C sa ekonomika N prepne na regulačnú stratégiu ekonomiky C . Tým je proces vyrovnania úrovne ekonomického rozvoja ukončený.

Treba znovu upozorniť, že tento model vyrovnania úrovne ekonomického rozvoja má celý rad nedostatkov, ktoré vyplývajú predovšetkým z prílišnej jednoduchosti a abstraktnosti. Nešlo nám však o predvedenie dokonalého, v praxi použiteľného modelu vyrovnania, ale iba o načrtnutie problému vyrovnania úrovne ekonomického rozvoja s dôrazom na cielavedomé ovládanie tohto procesu. A to možno azda demonštrovať aj na uvedenom jednoduchom funkčnom modeli. Napokon, metodologické nástroje a postupy, ktoré sú dnes vypracované, umožňujú konštruovať oveľa zložitejšie modely vyrovnania úrovne ekonomického rozvoja, bližšie ekonomickej realite.

Literatúra

- [1] XIV. zjazd KSC. Bratislava, vydavateľstvo Pravda 1971.
- [2] XXIV. zjazd KSSZ. Bratislava, vydavateľstvo Pravda 1971.
- [3] Komplexný program ďalšieho prehlbovania a zdokonaľovania spolupráce a rozvoja socialistickej ekonomickej integrácie členských krajín RVHP. Príloha Pravdy zo 7. 8. 1971.
- [4] ANDRÁŠIK, L.: K problémom optimalizácie doby vyrovnávania ekonomickej úrovne. Ekon. Čas., 20, 1972, č. 4, s. 348.
- [5] ANDRÁŠIK, L.: Niektoré metodologické otázky riadenia a plánovania procesov ekonomickeho vyrovnávania. Ekon. Čas., 20, 1972, č. 8, s. 708.
- [6] ANDRÁŠIK, L.: Príspevok k analýze regulovaného procesu ekonomickeho vyrovnávania. Ekon. Čas., 22, 1974, č. 3, s. 211.
- [7] ANDRÁŠIK, L.: Problémy navedenia ekonomiky na optimálnu cestu rozvoja. [Práce Vojenskej politickej akadémie Klementa Gottwalda.] Bratislava 1973, č. 3, s. 25.
- [8] KURZ, M.: Optimal Paths of Capital Accumulation Under Minimum Time Objectives. Econometrica. Vol. 33, 1965, č. 1, s. 42.
- [9] LELE, M. M. — JACOBSON, D. H. — McCABE, J. L.: Qualitative Application of a Results in Control Theory to Problems of Economic Growth. Int. Ekon. Rev. Vol. 12, 1971, č. 2, s. 209.
- [10] PONTRJAGIN, L. S. a kol.: Matematické teórie optimálnych procesů. Praha, SVTL 1964.
- [11] TRUCHAJEV, R. I. — CHOMENJUK, V. V.: Teoriya neklassičeskich variacionnych zadač. Izd. Leningradskogo universiteta 1971.

Agrokomplex a medzinárodná ekonomická integrácia v potravinovom hospodárstve

MARKUŠ, Jozef

Potravinové hospodárstvo prekonáva v histórii veľký oblúk, ktorý skratkovite možno vyjadriť takto: jednota — dezintegrácia — integrácia — jednota. Tento veľký oblúk a jeho dialektický charakter (uskutočňuje sa tu negácia negácie) zhodne predvídali obidvaja hlavní zakladatelia marxizmu-leninizmu. (Pozri [1], s. 536 a [2], s. 58.) Nazdávame sa, že Marxa a Lenina treba pochopiť tak, že dlhodobý vývoj vyústi v akosi poľnohospodársko-priemyselnom (alebo priemyselno-poľnohospodárskom) komplexe tak integrovanom, vnútorne pospájanom, jednotnom, že bude prakticky nemožné odlíšiť poľnohospodárstvo od priemyslu. V súčasnom svete pozorujeme však iba nižší stupeň, historicky určenú nižšiu formu takto chápaného spojenia poľnohospodárstva s priemyslom. Ide v nej o stále pevnejšie väzby poľnohospodárstva a priemyslu (i terciáru) *nadväzujúceho* na poľnohospodárstvo pri relatívnej nezávislosti tohto komplexu od ostatných priemyselných a terciárnych odborov. Takto vznikajúci medziodvetvový komplex

je teda na jednej strane výrazom zrastania priemyselnej a poľnohospodárskej sféry, ale na druhej strane sa v ňom za určitých podmienok zachováva relatívna nezávislosť širšie chápanej agrárnej sféry (reprodukcia potravín) od priemyselnej sféry.

Pre tento medziodvetvový komplex vyhradzuje termín agrokomplex alebo agropriemyselný komplex. Agrokomplex je teda historicky určená fáza potravinového hospodárstva, fáza, v ktorej intenzita vzájomných väzieb a závislostí aktivít reprodukcie potravín dosiahla taký stupeň, „zrelosť“, že si vyžaduje postupné prehlbovanie kooperačných a integračných vzťahov.

Treba povedať, že integrácia v agrokomplexe má národohospodársky charakter, ide tu o nové *spoločenské* usporiadanie potravinového hospodárstva. Prekonávanie odtrhnutosti článkov potravinového hospodárstva si však nevyžaduje nevyhnutne okamžitú a úplnú národohospodársku integráciu, pevné a organické spojenie celých národohospodárskych odborov a odvetví. Schodnejšia sa ukazuje byť cesta miestnej a oblastnej integrácie a kooperácie. Prax vytvárania integrovaného agrokomplexu v našej vlasti i v zahraničí nás presvedča o nevyhnutnosti začínať práve na lokálnej a regionálnej báze.

Integrácia v agrokomplexe vo svojej postupnosti začína teda spravidla v podnikoch, v mikrosfére. O týchto mikroekonomických formách integrácie možno hovoriť aj ako o *javových* formách agrokomplexu, lebo v nich sa národohospodárske prepletenie a znovuzrastenie odborov reprodukcie potravín *prejavuje*, sú formou prejavy spomenutých procesov, miestom, kde sa tieto procesy derú na povrch hospodárskeho života.

Pravda, iba „spontánna“ mikroekonomická integrácia pre bezporuchový rozvoj agrokomplexu nestačí. To si v podstate uvedomovali už aj autori prvej ucelenej teórie agrokomplexu J. H. Davis a R. A. Goldberg, keď písali o ťažkostiach makroekonomického zladovania ponuky s dopytom v agrárnej sfére. (Pozri [3], s. 21 a 76.) Úlohu centrálného štátneho regulovania pri vytváraní proporčiónalnej odborovej štruktúry a racionálnom priestorovom usporiadaní agrokomplexu nemožno z úvah o integračných pohyboch v tejto sfére vypustiť. Myslíme si, že socialistický štát národohospodárskym plánovaním a riadením i veľkorysou investičnou politikou má v riešení tejto úlohy lepšiu pozíciu ako štát kapitalistický.

Znovu sme sa dostali k myšlienke o národohospodárskej povahe integrácie v agrokomplexe. S týmto a s celým súborom (relatívne známym) technických, ekonomických a strategicko-politických aspektov spätých s reprodukciami potravín súvisí skutočnosť, že vo sfére agrokomplexu prevažuje národná integrácia nad medzinárodnou, resp. medzištátnou. To, pravdaže, neznamená, že sa nebudú presadzovať v tejto sfére aj procesy medzinárodnej ekonomickej integrácie na báze medzinárodnej delby práce. Toto platí aspoň pokiaľ ide o socialistickú ekonomiku.

Z teórie agrokomplexu možno vyvodiť hypotézu, že medzinárodné integračné procesy a intenzita zahraničnoobchodnej výmeny by mali rásť hlavne v tzv. I. sfére agrokomplexu (výroba výrobných prostriedkov pre potravinové hospodárstvo), potom v III. sfére (spracovanie poľnohospodárskych surovín na finálne

potraviný), kým v II. sfére (poľnohospodárska prvovýroba) by malo dôjsť k relatívnej stagnácii zahraničnoobchodnej výmeny, prípadne i k poklesu, alebo aspoň k pomalšiemu rastu v porovnaní so sférami I. a III. Overovali sme túto hypotézu vo vývoji krajín RVHP v rokoch 1960—1972. Vypočítali a porovnávali sme index
$$\frac{\text{priemer rokov 1970—1972}}{1960}$$
 za export i import komodít (sku-

pín komodít) zhruba zodpovedajúcich sféram agrokomplexu. Napriek istej neúplnosti údajov, ktoré sme mali k dispozícii, sme získali dosť dobrý obraz o sledovanom jave, lebo sme sa mohli opierať o dáta o viacerých hlavných komoditách agrokomplexu.

Pre nedostatok priestoru nemôžeme uviesť podrobnejšie výsledky tejto analýzy. Obmedzíme sa na výpočet komodít (skupín komodít), za ktoré sme analýzu robili, a na formulovanie hlavných záverov.

Z I. sféry to boli: priemyselné hnojivá (dusíkaté, fosforečné a draselné), prostriedky na boj proti škodcom v poľnohospodárstve, traktory a poľnohospodárske stroje, zariadenie pre potravinársky priemysel.

Z II. sféry sme analyzovali export a import obilnín, tabaku (suroviny), olejnatých semien a plodín na priemyselné použitie. Ďalej „medzi“ II. a III. sférou stoja dve skupiny „zmiešaných“ výrobkov — mäso a mäsové výrobky, ryby a rybie výrobky, ktoré sme tiež zahrnuli do analýzy.

Z „čistých“ komodít III. sféry sme mali k dispozícii údaje za konzervovanú zeleninu, spracované ovocie a rastlinné jedlé oleje, ktoré sme tiež podrobili analýze.

Hlavné závery analýzy možno zhrnúť do týchto 3 bodov:

1. Analýza dynamiky zahraničného obchodu vo sférach agrokomplexu (pravda, neúplná) vcelku potvrdila teoretické hypotézy. Najrýchlejšie rástla zahraničnoobchodná výmena v I. sfére, potom v III. a najpomalšie v II. sfére agrokomplexu (kde došlo vo viacerých prípadoch aj k poklesu výmeny).

2. Dynamika zahraničnoobchodnej výmeny niektorých komodít agrokomplexu (najmä z I. sféry, ale aj z III. a vo dvoch ojedinelých prípadoch aj z II. sféry) podstatne prevyšuje index rastu celkového exportu alebo importu jednotlivých krajín RVHP.

3. Šesťdesiate roky a začiatok sedemdesiatych rokov nášho storočia možno považovať za začiatkové obdobie prerastania agrokomplexu krajín RVHP do medzistátnej polohy. Procesy, ktoré v týchto rokoch prebiehali, otvárajú možnosti pre medzinárodnú delbu práce a medzinárodnú ekonomickú integráciu vo sférach agrokomplexu.

Záver

Pôvodná, primitívna jednota reprodukcie potravín je zbúraná a stavia sa budova novej jednoty. Priezračnosť vzťahov na potravinovom javisku je nahradená zložitou sústavou vertikálnych a horizontálnych spojení medzi množstvom aktivít

oddelených deľbou práce. Roľníctvo a poľnohospodárstvo, ktoré kedysi integrovalo reprodukciu potravín, pociťuje dnes nevyhnutnosť integrovať sa do vertikály reprodukcie potravín a prostredníctvom nej aj do modernej ekonomiky a modernej spoločnosti.

V týchto veľkých úlohách a otázkach, v úlohách znovuvýstavby, v riešení otázok ekonomického rozvoja i ľudského údely vo sfére potravinového hospodárstva, neposledné miesto budú mať rozmanité formy integrácie, vrátane procesov medzinárodnej ekonomickej integrácie.

Literatúra

- [1] MARX, K.: Kapitál I. Bratislava, SVPL 1959.
- [2] LENIN, V. I.: Spisy 21. Bratislava, SVPL 1956.
- [3] DAVIS, J. H. — GOLDBERG, R. A.: A Concept of Agribusiness. Boston, Harward University 1957.
- [4] MARKUŠ, J.: Agrokomplex a jeho priestorové problémy na Slovensku. [Kandidátska práca.] Bratislava, VŠE 1972.

Vplyv integrácie na rozmiesťovanie výroby

MIZERA, Štefan

Ekonomický rozvoj je dnes výrazne ovplyvňovaný spoločenskou deľbou práce a integračnými procesmi nielen v rámci národných ekonomík, ale aj v širšom medzinárodnom meradle. Dosiahnutá úroveň rozvoja výrobných síl, vedecko-technický pokrok a zvyšovanie efektívnosti hospodárstva si vynucuje prehľbovanie spoločenskej deľby práce, stále väčšiu špecializáciu, kooperáciu a koncentráciu výroby, vedy a výskumu. V tejto súvislosti optimalizácia reprodukčného procesu prekračuje rámec doterajších odvetvových, oblastných a národných priestorov, organizačno-právnych foriem usporiadania výroby a vyžaduje si širší medzisektorový, medzioblastný a medzinárodný rámec. Vedie teda zákonite k integračnému procesu, ktorý možno charakterizovať ako proces plánovitého vytvárania optimálnych podmienok, umocňujúci účinnosť priamych a nepriamych faktorov hospodárskeho rastu socialistických ekonomík.

Integračný proces v súčasnom ekonomickom rozvoji sa dá skúmať z viacerých hľadísk. V tomto príspevku sa budeme zaoberať v krátkosti len vplyvom integrácie na medzinárodné rozmiesťovanie výrobných síl, resp. jej dôsledkami pre lokalizačné rozhodovanie. Hneď v úvode však považujeme za dôležité poznamenať, že vzhľadom na historicky krátke obdobie presadzovania sa integračných tendencií v ekonomike a na zložitosť reprodukčného procesu nemožno kvantitatívne presne oddeliť rozmiesťovanie výroby, ktoré vyplýva z vnútorného rozvoja

jednotlivých krajín, a rozmiestovanie rezultujúce z integračných procesov. Svoje poznámky k týmto otázkam opierame o všeobecné zákonitosti rozmiestovania výrobných síl, resp. priestorového aspektu spoločenskej delby práce a o chápanie medzinárodnej integrácie ako procesu optimalizácie vonkajších podmienok pre umocnenie pôsobenia vnútorných faktorov ekonomického rozvoja integrujúcich krajín.

1. *Všeobecné poznámky k rozmiestovaniu výroby*

Ekonomická teória venuje pozornosť priestorovým otázkam a rozmiestovaniu výroby už dlhý čas. Intenzívnejší výskum v tejto oblasti nastal po druhej svetovej vojne, ako dôsledok všeobecného rozvoja ekonomického výskumu a v tom i výskumu priestorových otázok a tiež preto, že do popredia začali výraznejšie vystupovať otázky medzinárodného obchodu, integračné tendencie a záujem o problémy oblastného rozvoja.

Pri skúmaní vplyvu integračných procesov na rozmiestovanie výroby nevyšťačíme však s doterajšími lokalizačnými teóriami. Tie sú orientované predovšetkým na vnútroštátne priestorové usporiadanie výrobných síl a vo svojom princípe implicitne predpokladajú ekonomický systém charakterizovaný homogénnymi ekonomickými podmienkami príslušného národného hospodárstva. Okrem toho riešia rozmiestovacie úlohy predovšetkým z hľadiska minimalizácie nákladov lokalizovaného závodu, pričom sa vedome alebo intuitívne používa metóda komparatívnych nákladov, čo potom neprípustne zjednodušuje zložitosť súčasného ekonomického rozvoja a obmedzuje použiteľnosť takéhoto prístupu na veľmi malý počet rozmiestovacích prípadov.

Z hľadiska nášho skúmania, nové skutočnosti, ktoré výrazne menia lokalizačné podmienky a rozširujú priestor riešenia, prináša na jednej strane technický rozvoj a s ním súvisiaca medzinárodná delba práce a na druhej strane v socialistických podmienkach aj medzinárodná spolupráca a vzájomná pomoc pri hospodárskom a politickom rozvoji i pri zabezpečovaní spoločných záujmov socialistických krajín.

Zložitosť súčasného rozvoja nastoľuje požiadavku komplexného riešenia rozmiestovacích problémov a v tejto súvislosti je nevyhnutný prechod od lokalizácie jednotlivého závodu k rozmiestovaniu komplexu závodov, resp. k rozmiestovaniu územno-vyrobných komplexov ako základnej kostry priestorovej delby práce. Pri takomto prístupe problém lokalizácie prestáva byť záležitosťou len rozhodovania o lokalizácii nového závodu, ale stáva sa súčasťou celkového rozhodovacieho procesu zabezpečenia prírastku požadovanej výroby, t. j. komplexného rozhodovania o novej výrobnej kapacite vrátane rozšírenia starých kapacít, pričom sa uvažuje aj so vzťahmi spätnej väzby medzi veľkosťou kapacity a nákladovosťou súvisiacou so zabezpečením požadovanej výroby.

Na základe doterajších výsledkov a empirického výskumu možno zreteľne pozorovať, že v období vedeckotechnického pokroku dostáva sa pri lokalizácii všeobecne do popredia faktor práce, existencia základného vybavenia územia

a ekonomické a spoločenské prostredie, resp. aglomeračné výhody. Technický rozvoj prináša výrazné prehĺbenie špecializácie a koncentrácie priemyslu v územno-výrobných centrách, a teda orientáciu na úspory plynúce hlavne z aglomeračných výhod. Rozhodovanie je ovplyvňované úsilím o zvyšovanie výroby na jednom mieste, t. j. orientáciu na výhody z veľkovýroby, ďalej z tesného združenia závodov (spoločné vývojové, opravárske a podobné služby), z pokroku v organizácii práce (kvalifikovaná pracovná sila), zo zásobovania a z úspor na všeobecných rėžiách (plyn, voda, preprava). Aj výhody zo vzájomných technologických a ekonomických vzťahov a nadväznosti priemyselných procesov tu hrajú veľmi dôležitú úlohu. Pritom majú značnú váhu tzv. imobilné úspory, ktoré vyplývajú z postavenia výrobných vedľa seba a ktoré orientujú súčasne lokalizačné rozhodovania výrazne na vytváranie územno-výrobných komplexov.

Lokalizačné dôsledky vedeckotechnického pokroku možno sledovať ako lokalizačné dôsledky mechanizácie a automatizácie, technologickej integrácie a technologickej špecializácie. Kým lokalizačné dôsledky komplexnej mechanizácie a automatizácie môžu mať čiastočný význam pri voľbe lokality medzi oblasťami s rozličnými zdrojmi pracovných síl, pričom mechanizácia a automatizácia nie je privilegiom nijakej oblasti, lokalizačné dôsledky technologickej integrácie a technologickej špecializácie, majú všeobecne dôležitejšie miesto pri rozmiestňovacích úvahách. Ak chápeme technologickú integráciu ako proces zahŕňajúci rast závodov, umiestnených v tej istej lokalite a uskutočňujúcich činnosť zameranú na vzájomné technologické a ekonomické vzťahy a nadväznosti, na základe ktorých sa rozvíja územno-výrobný komplex, potom lokalizačné dôsledky tohto procesu možno vidieť v znižujúcom sa význame veľkých aglomerácií a uprednostňovaní umiestnenia integrovaných závodov do menej rozvinutých oblastí. Táto tendencia vyplýva hlavne z toho, že menej rozvinuté oblasti poskytujú možnosť komplexného riešenia problému a optimálne rozvinutie budovaného územno-výrobného komplexu. Tým sa získavajú aj ekonomické výhody súvisiace s technologickými a dopravnými nadväznosťami a s koncentráciou výroby, ktoré spolu s výhodami z komplexnosti riešenia a optimálnosti kapacít prevládajú nad externými výhodami aglomerácie, kde sa takéto podmienky vzhľadom na konkrétnu situáciu spravidla nevyskytujú.

Lokalizačné dôsledky technologickej špecializácie sú typickým javom externých výhod, ktoré vyplývajú predovšetkým zo vzájomnej kooperácie medzi závodmi a zo vzájomných odberateľsko-dodávateľských vzťahov pri hromadnej výrobe vytvárajúcej požiadavky na špecializáciu závodov. Vyúsťujú preto do tendencie uprednostňovania metropolitných oblastí, ktoré poskytujú predovšetkým externé úspory a majú rozmanité zdroje pracovných síl.

V súvislosti s aglomeráciami sa treba zmieniť aj o negatívnych dôsledkoch tohto procesu, ktoré vznikajú z prílišného preplnenia mestských oblastí, z preťažených dopravných zariadení, zo zvýšených sociálnych výdavkov, zo stúpajúcich cien výrobných činiteľov, ktoré vedú k rozporu medzi spoločenskou a podnikovou efektívnosťou a ktoré tak vytvárajú určitú negatívnu disproporčnú situáciu v danom priestore.

Integračné tendencie v ekonomike sú logickým dôsledkom vedeckotechnického

rozvoja a prehlbujúcej sa delby práce tak v odvetvovom, ako aj v priestorovom (medzinárodnom) meradle. Integrácia sa preto stáva určujúcim prostriedkom na zosúladenie dosiahnutého stupňa rozvoja výroby s jej územnou organizáciou tak, aby vytvárala optimálne podmienky pre využitie výrobných činiteľov. V nadväznosti na to sa menia podmienky a kritériá riešenia úlohy hľadania optimálneho stanoviska tak z hľadiska obsahovej náplne cieľovej funkcie (celospoločenské, resp. nadnárodné hľadisko), ako aj z hľadiska dĺžky časového horizontu.

Pokiaľ ide o uplatnenie celospoločenského hľadiska a perspektívneho časového horizontu pri rozmiestvovacích úlohách, táto tendencia je v rámci jednotlivých socialistických krajín viac-menej samozrejماً. Organicky vyplýva z celospoločenského vlastníctva výrobných prostriedkov, z perspektívy národohospodárskeho plánu a zo základných cieľov rozvoja socialistickej spoločnosti. V kapitalistických podmienkach je však toto hľadisko pri lokalizácii uplatňované iba sporadicky, a to hlavne miestnymi, resp. oblastnými orgánmi. Štát ako reprezentant celospoločenských záujmov tu priamo nevystupuje.

2. Vývoj rozmiestovania výroby v rámci RVHP

V doterajšej činnosti RVHP a jej vplyve na rozmiestovanie výroby z hľadiska vyššie uvedených poznámok možno rozlišovať v podstate tri rozvojové etapy.

Po vzniku RVHP najdôležitejšou činnosťou bola koordinácia zahraničného obchodu členských krajín. Nevyhnutnosť tejto činnosti vyplývala v podstate z prírodných podmienok a z nerovnomerného teritoriálneho rozdelenia prírodných zdrojov na území spoločenstva a z územnej disproporcie medzi výrobou a potrebou surovín a tovarov. Išlo tu v podstate o delbu práce v odvetviach prvovýroby, predovšetkým na zabezpečenie potrebných surovín, kým ostatné odvetvia sa rozvíjali a rozmiestvovali v logike politiky industrializácie v podstate v rámci potrieb jednotlivých krajín.

Ďalšia etapa rozvoja medzinárodnej socialistickej delby práce nastala po roku 1962, po porade predstaviteľov komunistických a robotníckych strán, na ktorej sa schválili *Základné princípy medzinárodnej socialistickej delby práce*. V tomto období preniká medzinárodná delba práce do výrobných činnosti a do predvýrobných etáp a základnou črtou je tu špecializácia spätá s medzinárodnou kooperáciou. Podstatnú úlohu hrá ekonomická stránka problému, t. j. výhody hromadnej a optimálnej výroby, racionálne využitie kapacít a pracovných zdrojov a podporovanie špecializácie v jednotlivých členských krajinách.

V tomto období sa pozornosť sústreďuje aj na podporovanie výstavby medzinárodnej sústavy infraštruktúry a dopravy, ktoré vytvorili nové, medzinárodné možnosti pre špecializáciu a rozmiestovanie. Sem možno zahrnúť najmä integrovanú sústavu prenosu energie, medzinárodné ropovody a plynovody, medzinárodné opatrenia na účinnejšie využitie železničnej dopravy, medzinárodná banka pre hospodársku spoluprácu, spoločný úrad pre námornú prepravu tovaru a i.

Opatrenia na podporu medzinárodnej špecializácie a zlepšenie infraštruktúrnych zariadení z hľadiska rozmiestovania umožnili ďalší rozvoj vo všetkých členských krajinách a v niektorých prípadoch boli priamo nevyhnutným predpokladom pre umiestnenie nových progresívnych závodov. Tým sa súčasne začal v rozmiestovaní výrobných síl v rámci RVHP uplatňovať aj tzv. komplexný rozvoj v rámci národných ekonomík, prostredníctvom ktorého sa vytvárajú predpoklady tak pre zvyšovanie efektívnosti výroby, ako aj pre zblížovanie ekonomickej a životnej úrovne členských krajín.

Súčasná etapa v rozvoji socialistickej ekonomickej integrácie sa začala začiatkom sedemdesiatych rokov, keď sa pristúpilo k rozpracovaniu perspektívneho programu prehlbenia spolupráce a rozvoja socialistickej ekonomickej integrácie a prijal sa komplexný program jej ďalšieho rozvoja na 15 až 20 rokov. Jej podstatnou črtou je, že sa má zabezpečiť plánovitý rozvoj socialistickej delby práce na základe komplexného rozvíjania integračných opatrení. Obsahom tohto procesu je zblížovanie, vzájomné prispôsobovanie a optimalizácia ekonomických štruktúr, integrujúcich sa národohospodárskych komplexov a prepojenie ekonomík jednotlivých krajín na základe hlbokých a stabilných kooperačných vzťahov. Z hľadiska rozmiestovania významnou charakteristikou tejto etapy je prehlbovanie medzinárodnej delby práce pomocou uzlovej špecializácie a rozvojových nosných programov, a tým aj ďalšie rozširovanie lokalizačného priestoru po celom území spoločenstva. V tejto súvislosti má veľký význam aj prehlbovanie spolupráce v oblasti vedy a techniky a integrácia vedeckotechnického výskumu.

Na základe doterajších výsledkov možno konštatovať, že medzinárodná socialistická integrácia podstatne mení lokalizačné podmienky, uplatnenie a význam lokalizačných faktorov a kritérií rozmiestovania. Do popredia sa dostávajú lokalizačné faktory, ktoré bezprostredne súvisia so spoločenskou delbou práce a spájajú sa s kooperáciou, s vedeckovýskumnou základňou, sociálnou a ekonomickou infraštruktúrou, teda s koncentráciou výrobnéj a nevýrobnéj sféry v aglomeračných zoskupeniach vytvárajúcich sociálno-ekonomické priestorové komplexy. Tým integračný proces všeobecne zohráva pozitívnu úlohu v ekonomickom rozvoji, vytvára podmienky pre širší pohyb výrobných činiteľov.

Z praktického hľadiska sú dôležité systémové a inštitucionálne podmienky, v ktorých ekonomická integrácia prebieha. V socialistických krajinách na medzinárodné rozmiestovanie výroby pôsobí predovšetkým plánovitý charakter integračného procesu a komplexnosť jeho rozvoja. V tomto smere dôležitú úlohu zohráva zblížovanie ekonomickej a životnej úrovne členských krajín, ktoré zintenzívňuje spájanie ekonomických zdrojov a otvára ďalší priestor pre rozmiestovanie výrobných síl po celom spoločenstve. Dôležitým faktorom v tomto procese je aj koordinácia investičných plánov, ktorá umožňuje dlhodobý prístup k medzinárodným aspektom rozmiestovania priemyslu. V systémovom zjednocovaní podmienok je však otvorený ešte rad problémov, ako sú napr. delenie úžitku zo spoločných investícií, problém ekvivalencie pri výmene tovarov, regionálne a spoločenské náklady a pod.

Jednotná ekonomika a vnútroštátna integrácia

KRČ, Rudolf

Aj pri skúmaní problémov ekonomickej integrácie medzi dvoma alebo viacerými národnými celkami v rámci jedného štátneho útvaru (vnútroštátna integrácia) treba vychádzať zo všeobecného pojmu ekonomickej integrácie, ktorá vo svojej podstate predstavuje formu regulácie ekonomických vzťahov medzi dvoma alebo viacerými priestorovo a vecne vymedzenými a diferencovanými ekonomickými celkami. V našom príspevku poukážeme na niektoré teoretické aspekty a uvedieme niekoľko poznatkov o ekonomickej integrácii v rámci jednotnej československej ekonomiky.

1. Vnútroštátna socialistická integrácia sa podstatne líši od medzištátnej ekonomickej integrácie. Predovšetkým sa zakladá na jednotnom všeludovom vlastníctve výrobných prostriedkov a ostatných zložiek národného bohatstva, na rozdiel od medzištátnej socialistickej integrácie, ktorá z ekonomicko-právnej stránky sa zakladá na národnom vlastníctve výrobných prostriedkov a ostatných zložiek národného bohatstva. Z tohto aspektu sa socialistická vnútroštátna integrácia líši aj od vnútroštátnej ekonomickej integrácie v kapitalistických štátoch so súkromným vlastníctvom. Ďalším podstatným znakom je plánom riadená vnútroštátna delba práce v celom rozsahu ekonomiky, kým v medzištátnej ekonomickej integrácii v socialistických podmienkach existuje v súčasnej etape koordinácia zásad ekonomickej politiky zúčastnených krajín, koordinácia bežných a perspektívnych plánov rozvoja národných hospodárstiev (spoločne sa plánuje iba rozvoj niektorých objektov a odvetví, internacionálny mechanizmus sa postupne buduje ap.).

Ekonomická integrácia sa niekedy všeobecne vymedzuje ako centralizácia nástrojov ekonomickej politiky na nadnárodnej úrovni.

Všeobecne má centralizácia nižšie alebo vyššie formy, od konzultácií o použití konkrétnych nástrojov ekonomickej politiky, cez koordináciu (na základe konzultácií vznikajú určité dohody) a cez dohody trvalého charakteru, limitujúce použitie určitých nástrojov ekonomickej politiky, až po unifikáciu samej ekonomickej politiky vytvorením jedného nadnárodného orgánu.

Ak aj v zmysle takéhoto vymedzenia porovnáваме vnútroštátnu socialistickú ekonomickú integráciu s medzištátnou socialistickou integráciou, jasne vidíme, že vnútorná integrácia v rámci socialistických krajín predstavuje spravidla najvyšší stupeň centralizácie ekonomickej politiky, kým medzištátna ekonomická integrácia socialistických krajín je v súčasnej etape svojho vývoja charakterizovaná ako *postupné* prepájanie národných reprodukčných procesov v oblasti materiálnej, vecnej, ako aj v oblasti spoločenskej formy — predovšetkým v oblasti výrobných vzťahov.

Tým sa dostávame k formulácii ďalších rozdielov medzi „vnútroštátnou“ a medzištátnou socialistickou integráciou, ktoré spočívajú v tom, že to, čo sa pri

medzištátnej ekonomickej integrácii formuluje ako určitý cieľový stav — konečný alebo etapový, t. j. unifikácia zásad ekonomickej politiky zúčastnených strán, pri vnútornej integrácii tvorí charakteristickú črtu samého pojmu vnútroštátnej socialistickej ekonomickej integrácie.

2. Problém vnútroštátnej integrácie i v socialistických krajinách bol historicky spojený aj s problémami zabezpečovania rozvoja viac-menej zaostávajúcich makrooblastí, ktoré tvoria etnické, historické a ekonomicko-geografické celky. Dôležité pritom je, že tieto celky nemožno redukovať na prostý súbor mikrooblastí.

V určitom zmysle „trvalým“ problémom i vnútroštátnej ekonomickej integrácie sú dve základné tendencie. Jedna, platná všeobecne, je spojená s objektívne existujúcou vnútroštátnou delbou práce — v socialistickom štáte okrem nej aj s existenciou jednotného všeludového vlastníctva výrobných prostriedkov a ostatného národného bohatstva. Vnútroštátna delba práce a jednotné všeludové vlastníctvo vedú k vytvoreniu jednotného spoločného záujmu, ktorý predstavuje zvýšenie blahobytu príslušných národov v rámci celého štátneho útvaru. Vplývajú na tendenciu vývoja k úplnej ekonomickej jednotnosti.

Druhú tendenciu vyvoláva skutočnosť, že ekonomika viacnárrodného štátu, ktorý vznikol neskôr ako národy, ktoré ho tvoria, je daná na jednej strane rozdielnymi prírodnými a ľudskými zdrojmi jednotlivých národov a na druhej strane ich rozdielnym historickým vývojom. Rozdielne prírodné a ľudské zdroje, rozdielna východisková ekonomická úroveň a určité špecifické potreby príslušných národov vyvolávajú v určitom zmysle tendenciu nezávislosti medzi národmi žijúcimi vo viacnárrodnom štátnom celku.

3. Pre socialistické plánované hospodárstvo sú charakteristické čiastočne alebo úplne riadené, kontrolované ekonomické vzťahy medzi príslušnými národmi, motivované celospoločenskými aspektmi, upravené celým systémom riadenia. Nastolením socialistického poriadku v Československu, jeho plánovitým riadením a dôsledným uskutočňovaním princípu jednotnosti československej ekonomiky sa začal uplatňovať vysoký stupeň centralizácie, ktorý súčasne predstavuje aj najvyšší stupeň ekonomickej integrácie. Pravda, proces ekonomickej integrácie prebiehal aj v kapitalistickej ČSR, avšak nebol procesom ústredne regulovaným, prebiehal viac-menej živelne a navyše v prospech ekonomicky silnejších subjektov (kapitalistov) sústredených vo vyspelejšej českej časti štátu.

4. Ďalšou charakteristikou socialistickej vnútroštátnej ekonomickej integrácie je to, že využíva a rozvíja existujúcu štruktúru hospodárstva všetkých zúčastnených národov s cieľom dosiahnuť spoločný prospech v súlade so záujmami týchto národov. Tým sa líši aj od ekonomickej integrácie uskutočňovanej v období kapitalistickej ČSR.

V socialistickom Československu od r. 1948 sa realizovala ekonomická integrácia pomocou centrálného riadenia ekonomickej činnosti. Postupne bolo treba prekonávať aj dôsledky negatívnej ekonomickej integrácie z kapitalistickej ČSR. Pre socialistický vývoj bola charakteristická predovšetkým centralizácia a prerozdelenie národného dôchodku, regulácia investičnej činnosti, regulácia mzdovej a cenovej politiky atď. I pri tejto forme sa prichádzalo k špecializácii, pretože komplexný rozvoj všeobecne neznamená a ani v ČSSR neznamenal rozvoj kom-

plexnej štruktúry alebo dokonca napodobňovanie štruktúry rozvinutejšej ekonomiky.

V ČSSR počas socialistickej výstavby a prestavby ekonomiky pri realizácii ekonomickej integrácie v podobe jednotnej ekonomiky dochádzalo i k odstraňovaniu rozdielov v rozvinutosti českej a slovenskej ekonomiky. Je známe, že odstránenie rozdielov ekonomickeho potenciálu, ktoré pri vzniku štátneho útvaru sú mimoriadne veľké, si vyžaduje dlhé časové obdobie a je nemysliteľné bez pomoci iných národov. V ČSSR toto obdobie bolo relatívne krátke práve v dôsledku pomoci robotníckej triedy českého národa pri socialistickej industrializácii Slovenska od r. 1948 a v dôsledku cielavedomého spoločenského urýchľovania procesov vyrovnávania ekonomickej úrovne oboch národov, typických pre socialistickú ekonomickejšiu integráciu, či už vnútroštátnu alebo medzištátnu.

5. Vznik I. Československej republiky v r. 1918 znamenal spojenie dvoch nerovnako rozvinutých ekonomík do jedného štátneho celku. Slovensko bolo v tom čase v hospodárskom vývoji oneskorené za hospodársky vyspelejšou českou ekonomikou o 50—80 rokov, čo sa prejavovalo v nedostatočnom rozvoji priemyslu, nízkej koncentrácii kapitálu a výroby, zaostalej ekonomickej štruktúre a nízkej úrovni jeho obyvateľstva.

Spojenie ekonomík oboch národných celkov sa až do roku 1948 riešilo na úkor hospodársky slabšieho Slovenska. Silný český kapitál dokonca do roku 1937 postupne likvidoval časť priemyselných závodov na Slovensku. Išlo teda v podstate o negatívny typ integrácie, pri ktorom Slovensko bolo v podstate v postavení poľnohospodárskeho príviesku priemyselne rozvinutých Čiech. Hoci podiel Slovenska na počte obyvateľov Československej republiky sa pohyboval pred druhou svetovou vojnou okolo 24 %, podiel na vytvorenom národnom dôchodku bol iba 15 %. Podiel Slovenska na priemyselnej výrobe ČSR bol cca 7 %.

Úloha prekonať priemyselnú a celkovú hospodársku zaostalosť Slovenska pripadla až obnovenému štátu Čechov a Slovákov vytvorenému na ľudovodemokratickej a socialistickej platforme. Jedinou formou, ktorá to mohla zabezpečiť, bola socialistická industrializácia. Od roku 1948 sa v Československu postupne realizoval typ pozitívnej ekonomickej integrácie, ktorý v roku 1969 dostal i svoje, integrácii primerané, centrálné riadiace orgány v podobe spoločných federálnych orgánov. Od roku 1969 sa ČSSR stala ústavne deklarovanou politickou federáciou s integrovanou jednotnou ekonomikou.

Pozitívna ekonomickejšiu integrácia v jej najvyššej forme — v jednotnej ekonomike viedla takmer k ekonomickejšiu vyrovnaniu oboch ekonomickejšiu makrooblastí. V týchto rokoch dosiahne úroveň materiálnej výroby v Slovenskej socialistickej republike, vyjadrená spoločenským produktom na obyvateľa, už viac ako 83 % úrovne Českej socialistickej republiky. V dôsledku prudkého rozvoja materiálno-výrobnej základne Slovenska prostredníctvom socialistickej industrializácie a riešenia problému zamestnanosti už v prvých povojnových rokoch po obnovení Republiky (1945) sa začala podstatne zvyšovať aj životná úroveň slovenského obyvateľstva.

Dosahovanými výsledkami v rozvoji hospodárskej úrovne, využitím prírodných

a demografických zdrojov sa Slovensko zaraďuje medzi vyspelé priemyselné krajiny jednak v porovnaní s ostatnými socialistickými krajinami v rámci RVHP, jednak aj s mnohými vyspelými kapitalistickými krajinami. Vedúcimi rozvojovými odvetvami hospodárstva na Slovensku sa stalo strojárstvo, chémia a hutníctvo a v rámci nich také progresívne výrobné odbory, ako sú petrochémia, výroba umelých vlákien a plastických hmôt, farebná metalurgia, výroba plechov, elektronika, dopravné, stavebné a iné technicky náročné stroje a zariadenia.

Celkove možno konštatovať, že doterajšie výsledky presadzovania princípu jednotnosti ekonomiky ČSSR, uskutočňovaného prostredníctvom realizácie pozitívnej vnútroštátnej ekonomickej integrácie, sú potvrdením správnosti prístupu k problému vnútroštátnej integrácie.

Formovanie novej štruktúry a pohyb spoločenskej pracovnej sily

BRHLOVIČ, Gerhard

1. Zhruba pred 200 rokmi priemyselná revolúcia zrušila organickú štruktúru remeselnej práce. Jej jednotiacou bázou bola práca individuálneho tovarového malovýrobcu vyrábajúceho celý produkt, bezprostredne spojená so súkromným vlastníctvom výrobných prostriedkov. V rozvinutej priemyselnej organizácii pod tlakom kapitálovej koncentrácie sa vytvorila nová štruktúra spoločenskej pracovnej sily na báze aplikácie strojovej techniky a zapojenia armády robotníkov zbavených vlastníctva výrobných prostriedkov do systému továrenskej veľkovýroby.

Individuálna zručnosť remeselníka ustúpila čiastkovému robotníkovi, ktorý pri obsluhu strojov zastáva len najužší úsek celkovej kombinovanej priemyselnej činnosti. Proces mechanizácie a pásová výroba dovádzajú do krajnosti jednotlivú deľbu práce a kvalitatívne menia štruktúru spoločenskej deľby práce. Základom kapitalistickej priemyselnej organizácie práce sa stáva jednoduché, monotónne vynakladanie masy robotníckej práce. Kapitalistický spôsob výroby podriadil spojenie pracovnej sily s výrobnými prostriedkami technickej organizácii strojovej sústavy a továrenskému režimu práce. Kapitálový vzťah si takto vynútil sformovanie osobitnej organickej štruktúry spoločenskej pracovnej sily, techniky a výroby so všetkými triednymi protirečeniami a negatívnymi dôsledkami na sociálne postavenie más pracujúcich.

V druhej polovici nášho storočia sa vplyvom procesov vedeckotechnickej revolúcie rozpadá štruktúra spoločenskej práce a pracovnej sily vytvorenej na báze strojovej sústavy v celom komplexe a formuje sa nová štruktúra. Rýchly rozvoj vedy v jej výrobnej aplikácii prekračuje hranice pôvodnej strojovej organizácie výroby a práce. Rastúci stupeň mechanizácie, chemizácie a elektrifikácie výrobných odvetví vstrebáva postupne do seba pracovné funkcie vykonávané čiast-

kovým robotníkom. Automatizácia ďalej nahradzuje prácu človeka aj vo výkonných funkciách a vyžaduje si, aby človek na seba preberal stále viac funkcie kontrolné a riadiace. Vyradovanie fyzicky namáhavých a mechanických prác a zvýšené nároky na intelektuálny spôsob vynakladania pracovnej sily vedú k zmenám v samom obsahu a charaktere práce.

Automatizácia zastavuje a obracia tendenciu pásovej výroby v krajnostnej delbe práce. Vyraduje masu strojových robotníkov a postupne aj pomocných pracovníkov a nahradzuje ju novými druhmi vysokokvalifikovaných robotníckych povolání s univerzálnejším profilom, v ktorých prevláda element duševnej práce nad prácou fyzickou. Vytvárajú sa ďalej i nové druhy technicko-inžinierskych povolání. Takto sa mení celá profesionálno-kvalifikačná skladba pracovných síl.

Pôsobením vedeckotechnického pokroku sa stále zreteľnejšie ako trvalá tendencia prejavuje uvoľňovanie spoločenskej pracovnej sily z výrobnjej sféry a jej presun do odbornej prípravy v nevýrobnej sfére — vedy, školstva, zdravotníctva a ostatných služieb. V dôsledku zmien v spoločenskej delbe práce sa mení aj rozmiestenie zdrojov pracovných síl a hospodárska štruktúra zamestnanosti obyvateľstva.

V socialistických spoločenských podmienkach sa uvedené procesy zmien v štruktúre a rozmiestení spoločenskej pracovnej sily uskutočňujú plánovite a v celospoločenskom záujme. Preto revolučný proces prenikania vedy do výroby a celej spoločenskej praxe je spájaný s univerzálnou premenou štruktúry výrobných síl, a to ich vecných, ako aj osobných elementov.

V komplexe týchto procesov vedeckotechnického pokroku vzniká a upevňuje sa nová štruktúra spoločenskej pracovnej sily v podobe organického spojenia vysokokvalifikovaných robotníkov, technických a riadiacich inžinierskych kádrov s pracovníkmi vedy, výskumu a vývoja. Novou dimenziou týchto procesov je objektívna nevyhnutnosť osvojenia výdobytkov vedeckotechnického pokroku čo najširšími vrstvami pracujúcich v spojitosti s masovým rozvojom schopností a síl súborného pracovníka.

V socialistickom spoločenskom systéme cieľom rozvoja novej štruktúry spoločenskej pracovnej sily, organicky spojenjej s vedou a technikou, je dosiahnutie syntézy človekom vytvoreného, aplikovaného, osvojeného a riadeného princípu automatizácie výrobného procesu, slúžiaceho človeku a jeho rozvoju. Veda sa takto stáva bezprostrednou spoločenskou materiálnou základňou rozvoja ľudských síl, tvorivosti a rozvoja sebarealizácie širokých mas socialistických pracovníkov.

2. Vytváranie novej organickej štruktúry spoločenskej pracovnej sily neprebieha však bez javov vnútorného nesúladu v samom rozvoji jednotlivých zložiek výrobných síl. Charakteristickým znakom súčasnej etapy prudkého prenikania vedeckotechnického pokroku do ekonomiky vo všeobecnosti je značná časová, úrovňová a priestorová nerovnomernosť jeho realizácie v jednotlivých sférach ľudskej činnosti. Medzi jednotlivými sektormi, odbormi národného hospodárstva a oblasťami krajiny v etape prevratných technických, technologických a organizačných zmien vo výrobe vznikajú na novej úrovni rozdiely v technickej vy-

bavenosti jednotlivých prác a v celkovej fondovej vybavenosti pracovných síl, rozdiely v úrovni kvalifikácie pracovníkov a v postavení jednotlivých profesií.

Tieto vývojové javy a súčasné tendencie akcelerácie vedeckotechnického pokroku vytvárajú podmienky diferenciácie v technických a organizačných predpokladoch realizácie pracovnej sily, rozdiely v štruktúre a v rozmiestení pracovných príležitostí a pracovných zdrojov i rozdiely v úrovni a v dynamike rastu produktivity práce pracovníkov jednotlivých odvetví, odborov, i podnikov. Nerovnomerný vývoj vedeckotechnického pokroku popri prenikavom zvyšovaní produktívnej sily práce a ekonomickom i spoločenskom rozvoji má takto aj opačné, nepriaznivé účinky na spoločenskú pracovnú silu. V socialistickej sústave sa postupne a plánovite odstraňujú aj tieto javy kapitalistického dedičstva v sociálno-ekonomickej nerovnorodosti v delbe práce, diferencie v technickej a kultúrnej úrovni konkrétnych prác. Spoločenským rozdeľovaním podľa práce sa rieši ich negatívny dopad na postavenie jednotlivých pracovníkov.

3. Historické procesy rozpadu starej a tvorby novej organickej štruktúry spoločenskej pracovnej sily sa premietali do kvalitatívnych premien v spoločenskej delbe práce, ktoré vyvolávali objektívnu nevyhnutnosť zmien v územnom rozložení pracovných síl. Novému stupňu rozvoja výrobných síl spoločnosti a potrebám národohospodárskych štrukturálnych premien spravidla nezodpovedalo teritoriálne rozloženie pracovných zdrojov vytvorené na predchádzajúcej technickej úrovni výroby. Koncentrácia výrobných síl v industriálnom kapitalistickom rozvoji si takto vyžiadala rozsiahlu migráciu obyvateľstva zapríčinenú predovšetkým pohybom mas robotníkov za prácou.

Vedeckotechnický pokrok vnáša do pohybu pracovných síl nové tendencie. Zvýrazňuje národohospodársky štrukturálny pohyb oproti kvantitatívnemu teritoriálnemu, pohyb nekvalifikovanej pracovnej sily sa mení v mobilitu po kvalifikačno-profesionálnej horizontále zloženia spoločenskej pracovnej sily. Priestorový nesúlad medzi tvorbou pracovných príležitostí a pracovných zdrojov sa modifikuje do roviny oblastných nerovnomerností medzi podmienkami ekonomického rozvoja a podmienkami demografického rozvoja.

Socialistický systém hospodárenia s ľudskými zdrojmi využíva tieto progresívne stránky vedeckotechnického pokroku integrálneho rozvoja v celom spoločenskom komplexe. Prestavbu štruktúry národného hospodárstva a adekvátne zmeny v spoločenskej delbe práce, ako aj v charaktere a obsahu práce rieši v súlade s presadzovaním pokroku vedy a techniky do praxe a jeho požiadavkami na proporcionálny štrukturálny pohyb spoločenskej pracovnej sily. Plánovite ich zabezpečuje tak v procesoch tvorby nových pracovných miest na vyššom technickom a organizačnom stupni, ako aj v procesoch znovurozmiesťovania pracovných síl do podnikov, odborov a odvetví s vyššou úrovňou spoločenskej produktivity práce. Kvantitatívny rast plnej zamestnanosti obyvateľstva sa tak premieta stále viac do sféry kvalitatívneho rastu hospodárskej štruktúry zamestnanosti.

Tento dynamický štrukturálny pohyb spoločenskej pracovnej sily v socialistickej národnom hospodárstve nadobúda v podmienkach vedeckotechnického rozvoja osobitý charakter, ktorý nie je bezprostredne spojený s územnou migráciou

pracovnej sily. Umožňuje prekonávať závislosti geografického rozloženia pracovných zdrojov od prírodných zdrojov, a tak rozvíjať špecifickú hospodársku štruktúru zamestnanosti obyvateľstva aj v progresívnej oblastnej organickej štruktúre pracovnej sily.

V súčasnosti sa však nemožno vyhnúť nesúlade medzi historickým stupňom hospodárskeho vývoja jednotlivých oblastí, pokiaľ ide o počet a štruktúru pracovných miest, a objektívnym demografickým vývojom, pokiaľ ide o zloženie zdrojov pracovných síl. Ten si vynucuje i medzioblastný pohyb pracovných síl v rámci krajiny. Aj v týchto procesoch socialistický systém spoločenskej plánovitosti umožňuje využívať nové tendencie vedeckotechnického pokroku a zabezpečovať územné znovuzriadenie pracovných zdrojov už v štádiu prípravy pracovníkov na povolanie, a najmä v rozmiestňovaní kvalifikovaných mladých ľudí do praxe.

4. Rozvoj procesov a realizácia výsledkov vedeckotechnickej revolúcie prerastá hranice štátu a podmieňuje štrukturálne zmeny v spoločenskej pracovnej sile aj v súlade s rozvojom medzinárodnej delby práce. Procesy socialistickej medzinárodnej ekonomickej integrácie budú stále viac ovplyvňovať národnú a oblastnú štruktúru spoločenskej pracovnej sily. Budú si vyžadovať prepojenie národohospodárskych štruktúr pracovných síl v socialistickom spoločenstve kooperujúcich štátov, spoločný postup v ich profesionálnej a kvalifikačnej príprave v záujme komplexného využitia vedy a techniky a vyrovnávanie všeobecnej vzdelanostnej úrovne pracovných síl jednotlivých socialistických krajín.

5. Procesy medzinárodnej socialistickej ekonomickej integrácie v etape vedeckotechnickej revolúcie vyvolávajú aj osobitný medzištátny pohyb pracovných síl. Predovšetkým rozvoj vedy, výskumu a vývoja si vyžaduje medzinárodnú kooperáciu a sústreďovanie špičkových vedeckých a technických kádrov. Ďalej vo výchove kvalifikovaných kádrov pre rozvoj vedeckovýskumnej základne a pre využitie modernej techniky si vyžaduje zabezpečovať odborné vzdelávanie časti mladých ľudí i pracovníkov a rekvalifikáciu špecializovaných pracovníkov aj v inej krajine. Iný druh pohybu pracovnej sily je pri budovaní spoločných podnikov a investičných diel, kde je nevyhnutné združovať nielen finančné a materiálne prostriedky, ale aj vysokokvalifikovaných odborníkov a robotníkov, ktorí sa zúčastňujú na realizácii projektov a zariadení dodávaných vlastnou krajinou.

Pri takomto špecifickom medzinárodnom pohybe pracovných síl v rámci krajín socialistického spoločenstva, ktorý predstavuje navyše nepatrný podiel z celového počtu pracovníkov jednotlivých krajín, nejde prirodzene o žiadnu medzinárodnú migráciu pracovných síl za prácou. Krajiny rozvíjajúce sa v rámci tohto spoločenstva realizujú od čias výstavby socializmu plnú zamestnanosť domáceho obyvateľstva. V súčasnosti ich rýchly hospodársky rozvoj spôsobuje predstih v tvorbe nových pracovných príležitostí a naráža na obmedzenosť domácich pracovných zdrojov. Zatiaľ čo v minulosti kapitalistický vývin v týchto krajinách si vynucoval migráciu státisícov obyvateľov za prácou do vyspelejších krajín, socialistický vývoj zabezpečuje plnú zamestnanosť všetkému obyvateľstvu vo svojej krajine.

V rámci kapitalistickej svetovej sústavy aj naďalej pokračuje nerovnomerný

hospodársky vývin jednotlivých krajín. Tento si vynucuje aj v súčasnosti migračný pohyb pracovnej sily za prácou z menej vyspelých krajín do vyspelejších krajín. V poslednom desaťročí v západnej Európe narástol do veľkých rozmerov migračný pohyb do vyspelejších kapitalistických krajín, najmä v podobe odchodu za prácou tzv. gastarbeiterov. Spravidla ide o nekvalifikovaných robotníkov, zamestnávajúce sa v podmienkach vedeckotechnického rozvoja umožňuje udržovať kapitálom vynútený stupeň nezamestnanosti obyvateľstva svojej krajiny a naďalej zvyšovať stupeň i rozsah vykorisťovania pracujúcich.

Buržoázni ekonómovia sa usilujú zdôvodňovať túto rozsiahlu medzinárodnú migráciu pracovných síl za prácou objektívnym pôsobením vedeckotechnického rozvoja na štrukturálne národohospodárske premeny a nimi vyvolaný pohyb pracovných síl. V socialistických krajinách odstránenie ekonomických podmienok zahraničnej migrácie a realizácia plnej zamestnanosti obyvateľstva v podmienkach plánovitého uskutočňovania vedeckotechnického pokroku historicky vyvracia nesprávnosť takýchto názorov. Pôsobenie procesov socialistickej ekonomickej integrácie krajín RVHP na vyrovnávanie ekonomickej úrovne spoločenských krajín navyše odhaľuje apologetický charakter buržoázných názorov na nerovnomerný vývin krajín v kapitalistickej svetovej sústave.

6. Z uvedeného je zrejmé, že v súčasných premenách štruktúry pracovnej sily nadobúda rozhodujúci význam celospoločenský spôsob plánovitého riadenia celého reprodukčného komplexu procesov vedeckotechnického pokroku, a to aj vo vzťahu k tvorivému rozvoju ľudského činiteľa a predpokladov jeho sociálneho rastu. Funkciou socialistickej spoločenskej sústavy je, aby zabezpečovala všetkým členom spoločnosti možnosť bezprostredného využívania výtvarných vedy a techniky. Tým sa vytvárajú podmienky, aby si čo najširšie vrstvy pracujúcich tvorivo a iniciatívne osvojovali tieto výtvarky. Hybnou silou procesov vedeckotechnického pokroku je preto spoločný záujem celej masy pracujúcich a každého osobne na raste produktivity spoločenskej práce, ktorý prináša úžitok tak spoločnosti ako celku, jej kolektívom, ako aj jednotlivcom. Tento spoločný záujem pracujúcich na technickom pokroku sa môže presadzovať len v podmienkach bez triednych antagonistickej protirečení.

Socialistická spoločenská sústava plánovite rozvíja vecné predpoklady plnej realizácie pracovnej sily pracujúcich v podmienkach vedeckotechnického pokroku na báze všeludového vlastníctva výrobných prostriedkov. Štruktúra spoločenskej pracovnej sily je formovaná vzťahovou jednotou — tvorcu, vlastníka a užívateľa výtvarných vedy a techniky. Stimulujúcim faktorom vedeckotechnického pokroku v socializme je preto úsilie o maximálne uspokojenie potrieb spoločnosti a jednotlivcov a všestranný rozvoj schopností najširších vrstiev pracujúcich, ktoré vytvárajú predpoklady najplnšieho a optimálneho využívania efektov tohto pokroku. Práca človeka zameraná na vykorisťovanie rozvíja takto aktívny a tvorivý prístup mas pracujúcich k procesom tvorby, použitia i privlastňovania si výsledkov vedeckotechnického pokroku.

7. Stručne povedané, prednosti socialistickej spoločenskej sústavy v uplatňovaní výtvarných vedeckotechnického pokroku pre mohutný rast produktívnej sily ľudskej práce vytvára podmienky pre:

— plánovité prekonávanie kapitalistického dedičstva v delbe práce, postupné vyrovnávanie rozdielov medzi fyzickou a duševnou prácou, odstraňovanie fyzicky namáhavej a zdraviu škodlivej práce a všestranné zlepšovanie podmienok pracovného a životného prostredia pracujúcich;

— zabezpečovanie plnej zamestnanosti obyvateľstva na kvalitatívne rastúcej technickej a vzdelanostnej úrovni zo spoločenských fondov;

— odstraňovanie rozdielov medzi prácou v poľnohospodárstve a v priemysle a zblížovanie životných podmienok pracujúcich na dedine a v meste;

— prekonávanie nepriaznivých vplyvov nerovnomerného vývoja vedeckotechnického pokroku na diferenciaciu v technickej vybavenosti konkrétnych prác a riešenie dopadov tejto diferencie na postavenie pracujúcich ich odmeňovaním podľa množstva a kvality práce, ako aj rovnakou účasťou na spoločenskej spotrebe.

Uvedené procesy štrukturálnej prestavby a pohybu pracovnej sily sa realizujú v socializme prostredníctvom celospoločenského riadenia a plánovania celého reprodukčného cyklu „veda — technika — výroba — človek“. K zvýšeniu jeho účinnosti prispieva rozvoj medzinárodnej socialistickej integrácie vedeckého výskumu, vývoja a techniky i zblížovanie ekonomickej úrovne a štruktúry hospodárstva a koordinácia v plánovaní dlhodobého rozvoja krajín socialistickeho spoločenstva.

Vplyv socialistickej ekonomickej integrácie na pohyb pracovných síl

BLAHUŠIAK, Juraj — ČULÍK, František

Rozsah medzinárodného pohybu pracovných síl medzi jednotlivými socialistickými krajinami je malý. Napríklad počet cudzích štátnych príslušníkov pracujúcich v ČSSR je menší ako 2,5 promile z celkového počtu pracujúcich v národnom hospodárstve a obmedzuje sa zväčša na pohraničné oblasti.

Táto skutočnosť vyplýva zo spoločných princípov jednotlivých ekonomík, ktoré v oblasti práce spočívajú na politike plnej zamestnanosti, na podobných sústavách odmeňovania, na rovnakom charaktere práce, delbe práce a postavení pracujúceho človeka. Tieto zásady vyžadujú riešiť problémy ekonomickej integrácie predovšetkým delimitáciou výrobných programov s prihliadnutím na výšku produktivity práce a efektívnosť výroby v medzinárodnom meradle a nie presunom pracovných síl.

Rozvoj krajín a využívanie ich voľných zdrojov pracovných síl sa rieši rozvojom ich ekonomickej základne. Nie je to problém krátkodobý. V prechodnom čase dochádza jednak k vnútroštátnej geografickej mobilite medzi oblasťami, jednak k medzinárodnému pohybu pracovných síl, prevažne v pohraničí. Napríklad skúsenosti ČSSR ukazujú, že vnútroštátna geografická mobilita pracovných

síl má rýchle klesajúcu tendenciu v súvislosti s industrializáciou Slovenska ako pôvodne menej ekonomicky rozvinutej oblasti štátu.

Medzinárodná socialistická integrácia v oblasti prípravy na povolanie, cyklického vzdelávania, postgraduálnej a vedeckej prípravy, ako integrálna časť problémového komplexu medzinárodnej mobility pracovnej sily, je otvorenou otázkou, ktorá má sľubné perspektívy rozvoja z aspektu efektívnosti takej prípravy a realizácie technickej pomoci a spolupráce.

V ČSSR sú poľskí občania hlavnou skupinou zahraničných pracovníkov. V roku 1973 tvorili 95 % všetkých zahraničných pracovných síl.

Zamestnávanie poľských štátnych príslušníkov má vzostupný trend. Za obdobie 1963-1973 sa počet týchto zdrojov zvýšil 5,5-násobne a dosiahol 18 830 pracovníkov.

Prevažná väčšina (52 %) pracuje v spotrebnom priemysle, hlavne v textilnej výrobe. Hute, strojárstvo a stavebníctvo zamestnávajú ďalších 28 % z celkového počtu poľských pracovníkov.

V skladbe týchto zdrojov pracovných síl sa prejavuje trvalý trend k zvyšovaniu podielu žien. Kým v roku 1963 išlo o 47 %, v roku 1973 predstavovali ženy už 77 % z celkového počtu poľských pracovníkov v ČSSR. Miestami sústredného zamestnávania poľských pracovníčiek sú predovšetkým veľké textilné závody na severe Čiech.

Československo-poľská spolupráca na úseku medzištátnej mobility pracovnej sily prebieha na princípe obojstrannej prospešnosti. Československému národnému hospodárstvu sa poskytujú potrebné zdroje pracovných síl, na druhej strane poľská strana má možnosť týmto spôsobom zvyšovať kvalifikáciu svojich, najmä mladých pracovných síl a vysielat ich do tých československých priemyselných závodov, ktoré pracujú na exportných dodávkach do PLR. Obidve strany majú záujem na intenzifikácii tejto spolupráce.

Zamestnávanie bulharských pracovníkov v ČSSR má dlhoročnú tradíciu. V roku 1957 došlo k uzavretiu Dohody o prijímaní bulharských robotníkov na prácu v Československu, ktorá je základom tejto spolupráce.

Koncepcia Dohody vychádzala z toho, že spolupráca je obojstranne výhodná, pretože bulharskí štátni príslušníci pracovali v ČSSR predovšetkým v stavebníctve a poľnohospodárstve, kde bol trvalý nedostatok pracovných síl, na druhej strane tí bulharskí pracovníci, ktorí pracovali v československých priemyselných závodoch, získavali odbornú kvalifikáciu, ktorú po návrate do Bulharska využívali v novovybudovaných závodoch.

Vrchol tejto spolupráce spadá do roku 1958, keď v ČSSR pracovalo spolu 4800 bulharských štátnych príslušníkov. Od toho času ich počet neustále klesal, až sa ustálil na počte asi 550 robotníkov. Tento stav sa udržuje po 10 rokov na rovnakej výške.

Medzištátna spolupráca s Maďarskou ľudovou republikou sa datuje od roku 1970, keď bolo dohodnuté začať s experimentálnym overovaním možnosti výmeny pracovných síl medzi obidvoma krajinami, a to formou dennej dochádzky vo vybraných pohraničných oblastiach. V ďalšom priebehu sa experiment rozširoval a v súčasnosti platí, že pracovné miesta môžu byť vzdialené až 50 km od štát-

nych hraníc a v prípadoch, kde na to budú vytvorené vhodné podmienky, sa umožní dochádzka aj v dlhších intervaloch, ako je denná dochádzka.

V MLR pracovalo koncom roku 1973 530 československých štátnych príslušníkov, a to iba ženy, v štyroch podnikoch situovaných v pohraničných mestách. U nás pracovalo v tom čase 959 maďarských štátnych príslušníkov.

Tento experiment sa ukazuje ako prospešný pre obidve strany a spolupráca má klady nielen v oblasti ekonomickej, ale napomáha tiež rozvíjanie a prehlbovanie vzájomných stykov aj na úseku politickom a spoločenskom. V ďalšej perspektíve sa preto počíta s rozširovaním spolupráce, a to na dvojnásobok až trojnásobok v priebehu budúcej päťročnice.

Pri zamestnávaní osôb inej štátnej príslušnosti československá koncepcia vychádza zo zásady, že medzinárodná mobilita pracovných síl nesleduje ako prioritné hľadisko využívanie cudzích zdrojov pracovných síl, ale jej cieľom je predovšetkým napomáhať ekonomický rozvoj socialistických štátov a zvyšovať kvalifikáciu a odbornosť migrujúcich pracovníkov.

Tejto koncepcii zodpovedá aj československá právna norma. Hlavnou zásadou právnej úpravy je zásada priority medzinárodných zmlúv pred aplikáciou vnútroštátnych noriem. V pracovnoprávných vzťahoch táto zásada znamená, že príslušné ustanovenia zákona č. 97/1963 Zb. a iných vnútroštátnych noriem, ako je Zákonník práce č. 42/1970 Zb. a zákon č. 101/1964 Zb. o sociálnom zabezpečení, sa použijú len v tom prípade, ak existuje medzinárodná zmluva medzi ČSSR a druhým štátom, resp. multilaterálna zmluva, alebo ak aplikáciu našich československých právnych noriem takáto zmluva predpokladá.

V prípade, že niet medzinárodnej zmluvy pre konkrétne spoločenské vzťahy, platí zásada teritoriality, stanovená v zákone č. 97/1963 Zb., ktorá znamená, že pokiaľ sa strany nedohodnú inak, pomery z pracovnej zmluvy sa spravujú právom miesta, kde pracovník vykonáva prácu. Táto zásada má však dve výnimky, a to:

- v prípade, že pracovník vykonáva prácu v jednom štáte na základe pracovného pomeru s organizáciou, ktorá má sídlo v inom štáte, je rozhodujúce právo sídla organizácie, okrem prípadu, ak by išlo o osobu, ktorá má bydlisko v štáte, kde sa práca vykonávala;

- pokiaľ ide o pracovné pomery pracovníka dopravných podnikov, v železničnej a cestnej doprave, spravujú sa právom sídla podnikov, v riečnej a leteckej doprave právom miesta registrácie a v námornej doprave právom štátu, pod vlajkou ktorého sa doprava vykonáva.

Československé právne normy upravujú všetky najdôležitejšie pracovnoprávne, občianskoprávne a trestnoprávne vzťahy, do ktorých sa pracovník zamestnaný na území iného štátu môže dostať.

Pokiaľ ide o úpravu otázok nemocenského poistenia, zaoberá sa ňou zákon č. 54/1956 Zb. v znení neskorších úprav, ktorý stanoví, že ak vykonáva zamestnanec prechodne prácu mimo územia ČSSR, nemá to vplyv na jeho poistenie.

Dôchodkové zabezpečenie upravuje, pokiaľ nevyplýva niečo iné z medzinárodných zmlúv, zákon č. 101/1964 Zb. v znení neskorších predpisov. Podľa

tohto zákona majú nárok na dávky sociálneho zabezpečenia aj cudzí štátni príslušníci, pokiaľ ich činnosť na území ČSSR je v súlade s činnosťou, s ktorou uvedený zákon spája vznik nároku na sociálne zabezpečenie.

Prevod úspor z pracovných príjmov z jedného štátu do druhého je ovplyvnený tým, že devízové hospodárstvo je založené na devízovom monopole ČSSR. Je upravený v zákone č. 142/1970 Zb. o devízovom hospodárstve a v jeho vykonávacom predpise.

Hlavné zásady právneho styku s cudzinou v trestných veciach uvádza zákon č. 32/1970 Zb. o trestnom súdnom konaní. Pretože tento styk býva spravidla upravený medzinárodnými zmluvami, používajú sa ustanovenia Trestného poriadku len vtedy, keď medzinárodná zmluva neustanovuje iný postup.

Dohody o zamestnávaní občanov na území druhého štátu sa uzatvárajú za účelom prehĺbenia hospodárskej spolupráce. Týmito zmluvami štáty zabezpečujú, že ich občania počas pracovnej činnosti v zahraničí majú rovnaké podmienky a záruky ako občania štátu, na území ktorého pracujú, a že si zachovávajú nároky vzniknuté z týchto pracovných pomerov. Takéto dohody o zamestnaní občanov na území druhého štátu uzatvorila aj vláda ČSSR s vládou PLR a MLR.

Problematika používania kolektívnej meny v rámci členských štátov RVHP

SLÁDEK, Viliam

V súčasnom období, ktoré charakterizuje okrem iného osobitne výrazne vedeckotechnická revolúcia, sústreďuje sa pozornosť teoretických pracovísk i konkrétnej hospodárskej politiky na zabezpečenie adekvátneho rozsahu a skladby kapitálu nevyhnutného na realizáciu nových výdobytkov vedy a techniky. Z povahy tohto procesu vyplýva, že často v ňom ide o problémy presahujúce dané možnosti národných ekonomík a že celkom zákonite dochádza k združovaniu potrebných prostriedkov v nadštátnom meradle.

S tým súvisí aj medzinárodný pohyb peňažného kapitálu,¹ ktorý je nevyhnutný na financovanie konkrétnych podujatí v rámci tohto celosvetového procesu. Ide teda o čiastkový komplex zložitých otázok, ktoré sa dotýkajú aj menovej problematiky, a to z toho dôvodu, že medzinárodný pohyb kapitálu znamená pohyb sprostredkovaný peniazmi. Pritom táto rozsiahla problematika nadobúda kvalitatívne odlišnú a doteraz málo prebádanú podobu, keď ju skúmame z pozícií socialistickej ekonomiky.

¹ Pohybom peňažného kapitálu rozumiem pohyb tých peňažných fondov, ktoré sú určené na reprodukciu základných a obežných fondov.

Ide o rozsiahlu problematiku a v limitovanom diskusnom príspevku sotva možno komplexne vyčerpať čo aj len najzávažnejšie aspekty týchto finančno-menových otázok. Preto sa pokúsím o vymedzenie niekoľkých problémov, čo by mohlo aspoň čiastočne prispieť k ujasneniu tejto problematiky.

Ak volím takýto prístup, žiada sa predovšetkým zdôrazniť, že i v oblasti finančno-menových aspektov medzinárodného pohybu kapitálu je nevyhnutné dôsledne dodržiavať *plánovitost* ako neodmysliteľný a nezastupiteľný princíp. To znamená, že pri sústreďovaní kapitálov v medzinárodnom meradle musí ísť o pohyb zakotvený po primerane starostlivom zvážení účelnosti a efektívnosti do príslušných plánov, či už ide o plány národné, alebo o koordináciu plánovania na úrovni daného medzinárodného regionálneho zoskupenia. Táto zásada je neodmysliteľná aj vo vzťahoch socialistických ekonomík ku kapitalistickým ekonomikám a k ich integračným zoskupeniam. To je zásadná pozícia, ktorá je daná systémom.

Ďalšiu úvahu by som chcel orientovať na problematiku kvality a metodického, ako aj inštitucionálneho usporiadania meny z hľadiska jej spôsobilosti sprostredkovať medzinárodný pohyb kapitálu v naznačených súvislostiach. Aj v tejto úvahe vychádzam opäť z pozícií zákonitostí a základných princípov socialistickej ekonomiky. Pre zjednodušenie úvahy abstrahujeme od variantu, v ktorom sa použije zlato na sprostredkovanie medzinárodného pohybu kapitálu, pretože z hľadiska súčasného obdobia je čoraz menej frekventovaný. To znamená, že pozornosť sústredím na *národné* meny alebo na *medzinárodnú* menu (prevoditeľný rubel), pričom problematiku sa pokúsím objasniť z hľadiska socialistickej mien.

Zo skúmania doterajšieho vývoja celého finančno-menového komplexu v podmienkach socialistických ekonomík sa často vyvodzuje téza, že socialistické národné meny predstavujú zatiaľ *najvyššie štádium* v historickom vývoji sústav regulovaných papierových mien. Prechod k socialistickému výrobnému spôsobu vyvolal celkom zákonite tendenciu odpútať obeh peňazí od zlata.

Tak sa vlastne dovŕšil proces demonetizácie zlata, ktorý obzvlášť intenzívne a za odlišných inštitucionálnych a metodických podmienok prebiehal v poslednom období v celom svete. Socialistické *národné meny* dnes znamenajú popretie vecnej podoby tradičného peňažného tovaru, pričom do popredia sa jednoznačne dostáva spoločenská funkcia všeobecného ekvivalentu, ktorá v dôslednom premietnutí vedie k tomu, že v menovom zmysle prestáva existovať akákoľvek, čo aj nepriama vymeniteľnosť za kov. V rámci národnej ekonomiky sa ani nepociťuje potreba takejto vymeniteľnosti. Na kvalitatívne zmenenej situácii je podstatné to, že namiesto priamej súvislosti so zlatom nastupujú v plnom rozsahu *sociálno-ekonomické súvislosti*. Spomedzi nich má ťažiskové postavenie sústava záruk, ktoré umožňujú získavať za peniaze materiálnu produktivitu.

Socialistická národná mena v tomto vývojovom štádiu je plne determinovaná špecifickými reprodukčnými podmienkami národnej ekonomiky. Celá parametrická sústava národnej meny je odvodená od plánovaných parametrov reprodukčného procesu v spoločenskom meradle. To však okrem iného vytvára takú

situáciu, že použiteľnosť takejto meny sa prísne viaže len na okruh príslušnej národnej ekonomiky a národné znaky tejto meny nemôžu plniť funkciu všeobecného ekvivalentu mimo hraníc tejto „materskej“ ekonomiky. Ak túto charakteristiku socialistickej národnej meny konfrontujeme s podmienkami, v ktorých prebiehajú *medzinárodné*, resp. vonkajšie peňažné vzťahy príslušného štátu, musíme nevyhnutne dospieť k záveru, že takáto mena nie je usposobená na to, aby sprostredkovala medzinárodný pohyb kapitálu. Túto úvahu možno ešte ďalej zovšeobecniť v tom zmysle, že pri týchto menách zásadne nemožno ani perspektívne uvažovať s takým stupňom vymeniteľnosti, aká sa tradične vyžaduje pri tzv. konvertibilných, čiže voľne vymeniteľných menách.

No aj v podmienkach socialistických krajín existujú čoraz členitejšie a rozsiahlejšie vonkajšie ekonomické vzťahy, ktoré sa realizujú v tej či onej fáze prostredníctvom peňazí. Tieto vznikajú nielen voči socialistickým krajinám, ale aj voči iným krajinám a zoskupeniam. Na nižšom stupni rozvinutosti medzinárodnej delby práce možno do určitého obmedzeného času vystačiť aj s národnými menami, ale to predpokladá uplatňovať pomerne primitívny a pomerne nepružný princíp dvojstranného, prípadne aj viacstranného clearingového vyrovnávania vzájomných pohľadávok a záväzkov. Na vyššom stupni rozvinutia delby práce a vzájomných ekonomických vzťahov sa doterajšia metodika peňažnej realizácie vzájomných ekonomických vzťahov pociťuje ako vážna brzda ďalšieho rozvoja. Preto aj v podmienkach procesu socialistickej ekonomickej integrácie sa ukázalo nevyhnutnosťou vytvoriť a zaviesť *osobitnú kolektívnu menu*, v našom prípade *prevoditeľný rubel*, ktorá má v prvom rade preberať za národné meny tie úlohy a funkcie, ktoré nie sú spôsobilé plniť. Ide tu o úlohy, ktoré vyplývajú z funkcie svetových peňazí a viažu sa celkom organicky a v plnom rozsahu na medzinárodné peňažné vzťahy.

Takáto je zhruba podstata prevoditeľného rubľa a jeho funkcie, aj keď v súčasnosti sa ešte podľa uvedenej koncepcie adekvátne neplnia, takže niektorí ekonómovia sa prikláňajú k názoru, že socialistickej kolektívnej mene možno priznať len charakter zúčtovacej jednotky na úrovni, akú poznáme z historickej aplikácie v niektorých platobných úniách.

Komplexný program, základný dokument RVHP pre budúce obdobie, vymedzuje v tejto oblasti zámery vyúsťujúce do takého usposobenia prevoditeľného rubľa, aby uvedená mena svojimi vlastnosťami a celým svojím inštrumentáriom vyhovovala požiadavkám kladeným na svetovú menu, a to so všetkými dôsledkami, vrátane schopnosti uchovávať spoločenské bohatstvo vo všeobecnej peňažnej podobe.

V tejto súvislosti možno očakávať, že postupne sa uzná nevyhnutnosť zriadiť *emisné centrum*, ktoré bude oprávnené v nepomerne širšom rozsahu ako doteraz vytvárať žiadúce (z hľadiska integračného zoskupenia a podľa potreby v perspektíve aj so zameraním na vzťahy s ekonomikami mimo tohto zoskupenia, teda zásadne aj s ekonomikami kapitalistickými) krátkodobé i dlhodobé zdroje v kolektívnej mene. V nadväznosti na túto myšlienku sa žiada poukázať hlavne na čoraz väčší význam spoločných podnikov zriadených a hospodáriacich už teraz pomocou prevoditeľných rubľov. Možno teda predpokladať taký vývoj,

že v súvislosti s rastom spoločného substrátu výrobných síl integračného spoločenstva sa bude zväčšovať priestor obluhovaný kolektívnou menou a zároveň sa bude relatívne zužovať okruh pôsobnosti národných mien viazaných na špecifické podmienky spoločenstva.

Prevoditeľný rubel ako menový spojovací článok svetovej socialistickej hospodárskej sústavy, jej predstaviteľ navonok a nositeľ jednotiacich kritérií spoločenskej povahy vynaloženej práce v obchodnom, ako aj výrobnokooperačnom styku v rámci zoskupenia, vytvára okolo seba zložitý komplex rôznorodých vzťahov, neraz aj navzájom protirečivých. Ide tu o široko rozvetvené väzby k národným menám, ale aj k menám, ktoré vyjadrujú podmienky a parametre na svetovom kapitalistickom trhu. V týchto súvislostiach môžu a iste aj budú mať svoje významné miesto vzťahy, ktorými sa bude prostredníctvom prevoditeľného rubľa ako kolektívnej meny členských štátov RVHP zabezpečovať aj medzinárodný pohyb kapitálu, pravda, vždy dôsledne z hľadiska zámerov, ktoré budú vysoko efektívne v súlade s ekonomickým rastom v meradle národnom, regionálnom a celosvetovom.

Niektoré pohľady na sústavu úverovania spoločných investícií prostredníctvom Medzinárodnej investičnej banky

ADAMIŠ, Oskar

Založenie a činnosť Medzinárodnej investičnej banky je dôležitým krokom na ceste k prehĺbeniu ekonomickej stratégie medzi členskými krajinami RVHP. Ďalšia dôležitá ekonomická problematika, ktorá sa predtým riešila zväčša na dvojstrannom základe medzi zainteresovanými partnermi, dostáva sa na úroveň riešenia na základe mnohostrannosti medzinárodných hospodárskych vzťahov, na úroveň skutočne integračného prístupu.

Doterajšie skúsenosti v rozvíjaní zahraničných ekonomických vzťahov medzi krajinami RVHP dokazujú, že medzi najúčinnnejšie a najvýhodnejšie formy tejto spolupráce patria spoločné investície. Takéto spoločné investície umožňujú vytvárať optimálnu štruktúru každej národnej ekonomiky, ako aj ekonomiky celého spoločenstva.

Vytvorenie Medzinárodnej investičnej banky umožňuje pritom preklenúť veľmi pálcivý problém racionálnej miery investičného zafarbenia jednotlivých členských krajín, zúčastnených na týchto spoločných investíciách. Nemožno žiadať, aby do výstavby investične náročných surovinových a iných odvetví — a to aj pre potreby ostatných štátov — investovali svoje prostriedky len tie štáty, ktoré majú tieto surovinové zdroje a kapacity na svojom území.¹ Je pochopiteľné,

¹ Je známe, že investičná náročnosť v odbore uhlia, ropy, železnej rudy a iných surovín je 5 až 8-krát vyššia ako pri výrobe strojov a strojových zariadení.

že by ich investičná výstavba bola preťažená s dôsledkami veľmi pomalej návratnosti a ich odvetvová štruktúra by sa nemohla optimálne vyvíjať. Avšak ani opačne, celé bremeno investícií týchto odvetví nemôžu znášať iba konkrétne odberateľské štáty. Preto investičný fond sústredený v Medzinárodnej investičnej banke a celý systém úverovania investícií je vhodným nástrojom, ktorý umožňuje racionálne a efektívne riešiť tento problém.

Úverovanie investícií zo strany Medzinárodnej investičnej banky sa môže stať významným faktorom vyrovnávania ekonomickej úrovne členských krajín RVHP. Nejde o to, že by sa niektorým krajinám mali poskytovať výhodnejšie úverové podmienky (okrem dohodnutých výnimiek). Poskytnutie investičných úverov však umožní jednak ľahšie využitie rezerv menej vyvinutých oblastí a štátov, jednak zvýšenie efektívnosti tým, že sa využijú všetky možnosti vzájomnej technickej pomoci pri projektovaní, výstavbe aj prevádzke takto financovaných investícií.

Poskytovanie investičných úverov Medzinárodnej investičnej banky sa uskutočňuje v podmienkach plánovitého riadenia národného hospodárstva jednotlivých členských krajín a v podmienkach koordinácie ich národnohospodárskych plánov. Preto aj poskytovanie úverov Medzinárodnej investičnej banky musí prebiehať plánovite. Táto plánovitosť sa prirodzene dotýka nielen plánovania zdrojov a úverov v úverových plánoch banky.

V kapitalistických podmienkach má pri poskytnutí úveru prioritný význam peňažná stránka. V prípade úverov Medzinárodnej investičnej banky (MIB) a investičných úverov v rámci RVHP v prevoditeľných rubloch je to ináč. Tu musí byť súlad medzi finančnou a „tovarovou“ stránkou úveru, zahrňujúcou dodávky tovaru, ktorými sa bude úver splácať. Tento súlad sa v súčasných podmienkach zabezpečuje tým, že akcie, na ktoré sa úver žiada, vyplývajú zo vzájomnej koordinácie národnohospodárskych plánov členských štátov a v najbližšej budúcnosti budú zrejme vychádzať zo spoločenských plánov integračných opatrení v oblasti investícií.

Potreba veľkých nových investícií vzniká pri uskutočňovaní medzinárodnej špecializácie a kooperácie výroby, ktorá bude vyžadovať prestavbu a rozšírenie existujúcich výrobných kapacít a výstavbu nových veľkých podnikov. Pre túto výstavbu je potrebné plánovite spájať a spoločne využívať materiálne a finančné zdroje všetkých zainteresovaných krajín.

Aj keď sa aj v minulosti už realizovali viaceré spoločné investície za mnohostrannej úverovej účasti členských krajín RVHP, založenie MIB znamená začiatok novej etapy vo vývoji dlhodobých investičných úverov, pretože umožňuje realizáciu úverových vzťahov kvalitatívne iného typu. Oproti dlhodobým vládnym úverom, ktoré boli predtým jedinou možnou formou týchto úverových vzťahov, poskytovanie úverov MIB má niekoľko predností:

1. Posilňuje sa mnohostrannosť úverových vzťahov. Táto mnohostrannosť sa prejavuje tak pri tvorbe základného kapitálu a ostatných úverových zdrojov MIB, ako aj pri poskytovaní úverov. Jednotlivé členské krajiny vystupujú voči MIB v postavení veriteľov aj dlžníkov.

2. Úvery sa poskytujú na investície dôležité z hľadiska spoločného záujmu

viacerých alebo všetkých zúčastnených krajín. Úvery MIB bezprostredne podporujú ekonomickú integráciu členských krajín. Nie je síce vylúčené ani poskytovanie úverov na rozvoj ekonomík jednotlivých členských štátov bez nadväznosti na rozvoj integrácie členských krajín, avšak úvery MIB majú slúžiť prevažne na investície. dôležité z hľadiska spoločných integračných záujmov viacerých alebo všetkých zúčastnených štátov a na vybudovanie takých kapacít, ktoré prehlbujú medzinárodnú delbu práce, špecializáciu a kooperáciu.

3. Pri vládnych dlhodobých úveroch hrali podstatnú úlohu hlavne zahraničnoobchodné hľadiská (potreba dovozu a vývozu). Aj úvery poskytované MIB majú vývozné a dovozné aspekty, ale vychádza sa zásadne z potrieb kooperácie, špecializácie a optimálneho rozšírenia výrobných kapacít.

4. Úvery MIB pozitívne pôsobia na efektívnosť pri hospodárskom rozvoji členských krajín. Poskytnutie úveru MIB sa viaže na celý rad podmienok, ktorými sa presadzuje efektívnosť pri budovaní aj pri prevádzke investícií.

5. Zvyšuje sa význam peňažnej stránky úveru. Pri medzivládnych úveroch poskytnutie aj splácanie úveru malo formu dodávok tovaru. „Tovarová“ stránka úveru si aj pri úveroch MIB naďalej ponecháva svoj význam. Pred povolením úveru sa musí objasniť „tovarová“ stránka úveru. Ide o zabezpečenie dodávok pre úverovanú investíciu a po jej dokončení o zabezpečenie dodávok tovaru vyrábaného v novovybudovaných kapacitách. Súčasne sa musí brať do úvahy aj peňažná stránka úveru; okrem prevoditeľných rubľov sa časť úveru môže poskytnúť aj v konvertibilných menách. Z peňažného hľadiska sa úverovanie prostredníctvom MIB javí ako (návratná) redistribúcia peňažných zdrojov v rámci RVHP.

6. Existencia a využívanie pomerne značných úverových zdrojov v MIB znižuje úverovú potrebu v bilaterálnych medzištátnych vzťahoch.

Činnosť MIB znamená ďalšie rozšírenie aplikácie prevoditeľného rubľa ako kolektívnej meny. Tým, že sa prevoditeľný rubel bude používať nielen na bežné medzinárodné zúčtovanie a na krátkodobé úverovanie v zahraničnom obchode, ale aj na strednodobé a dlhodobé úverovanie, táto jeho nová funkcia posilňuje jeho charakter ako medzinárodnej socialistickej meny, nielen určitej zúčtovacej jednotky. V základnom kapitáli a vo fondoch MIB prevoditeľný rubel vystupuje aj vo funkcii prostriedku akumulácie.

Najväčším prínosom MIB bude efektívny rast ekonomického potenciálu socialistických krajín, vyplývajúci zo spoločných investícií. Jej úvery umožňujú z integrovaných finančných zdrojov budovať výrobné kapacity optimálnej veľkosti, lepšie využívať prírodné bohatstvá jednotlivých krajín, lepšie skoordinať národohospodárske plány v oblasti investícií, a tak dosiahnuť vyšší rast produktivity práce, ako by sa dosiahol pri izolovanej realizácii investičných zámerov osobitne v každej krajine.

V budúcnosti sa budú úvery MIB ešte výraznejšie zameriavať na realizáciu opatrení spojených s medzinárodnou socialistickou delbou práce, špecializáciou a kooperáciou výroby a s rozšírením surovinovej základne v spoločnom záujme členských štátov.

Základné ciele a úlohy, pre plnenie ktorých bola MIB založená, plne zodpo-

vedajú aj ekonomickým záujmom ČSSR. V predchádzajúcich obdobiach sa záujem ČSSR o spoluprácu v investičnej oblasti zameriaval z pochopiteľných dôvodov v prvom rade na účasť na výstavbe zabezpečujúcej potrebné suroviny a materiály z druhých socialistických štátov. Účasť ČSSR pri výstavbe týchto kapacít sa realizovala dodávkou strojových zariadení a prípadnými úvermi. Pri poskytovaní vládnych dlhodobých úverov ČSSR vystupovala väčšinou v úlohe veriteľského štátu a sama čerpala úvery len v menšej miere.

Československo vzhľadom na charakter svojho hospodárstva má široký záujem na plnom rozvinutí medzinárodnej socialistickej integrácie. Investície, ktoré znamenajú tesnejšie prepojenie ekonomík členských krajín RVHP, v dôsledku špecializácie a kooperácie výroby, nech už sú budované v ktorejkoľvek z nich, priamo alebo nepriamo ovplyvňujú rast efektívnosti nášho národného hospodárstva.

Československo má záujem zúčastniť sa na výstavbe výrobných kapacít tak v surovinových a palivovo-energetických, ako aj v spracovateľských odvetviach v iných štátoch RVHP, ktoré sú pre nás dodávateľmi surovín a ďalších kooperačných dodávok v rámci špecializácie a kooperácie. Na výstavbe financovanej MIB má Československo záujem aj ako dôležitý potenciálny dodávateľ technologických zariadení, projektov a technických služieb.

Ako to dokazuje prípad úveru, ktorý poskytla MIB na rekonštrukciu a rozšírenie výroby nákladných áut v národnom podniku Tatra Kopřivnice, Československo má, a aj v budúcnosti bude mať záujem o úvery pre investičné akcie, ktorých produkcia bude určená nielen pre tuzemskú potrebu, ale aj pre integrovaný socialistický trh.

V rámci medzinárodnej špecializácie výrobkov a výrobných odborov má Československo predpoklady a možnosti pre výstavbu celého radu kapacít v tradičných i v rozvojových výrobných odvetviach aj pre potreby ostatných členských krajín RVHP. Pri realizácii takejto výstavby sa aj v budúcnosti predpokladá väčšie využívanie úverov MIB aj zo strany ČSSR.

Východiská nemarxistickej analýzy medzinárodnej ekonomickej integrácie

SITÁROVÁ, Zdenka

Integračné procesy predstavujú v súčasných podmienkach vedeckotechnickej revolúcie jednu z najcharakteristickejších črt ekonomického rozvoja a nesporne ovplyvnia celý budúci vývoj oboch svetových sústav — kapitalizmu i socializmu. V priebehu zasadania kongresu boli uvedené rôzne, dokonca protikladné určenia spoločensko-ekonomického obsahu medzinárodnej ekonomickej integrácie.

V tomto stručnom príspevku sa pokúsím ukázať na niektoré teoreticko-metodologické východiská analýz medzinárodnej ekonomickej integrácie, ktoré vysvet-

lujú toto rozdielne chápanie nielen podstaty a hybných síl integračných procesov, ale aj ich sociálnopolitických dôsledkov.

Marxistická politická ekonómia považuje medzinárodnú ekonomickú integráciu za objektívnu tendenciu svetového vývoja, príznačnú pre druhú polovicu nášho storočia. Vznikla ako prirodzený dôsledok predchádzajúcej internacionalizácie výroby; predstavuje však nielen vyšší stupeň (v danej etape) tohto procesu, ale i kvalitatívne novú kategóriu medzinárodných ekonomických vzťahov.

Medzinárodná ekonomická integrácia predstavuje komplexný jav spätý s výrobnými vzťahmi a nadstavbou. I keď hlbkové objektívne sily internacionalizácie výrobných síl sú rovnaké v kapitalizme i v socializme, ide o procesy prebiehajúce v protikladných spoločensko-ekonomických formáciách. Tým je podmienená základná odlišnosť ich triedneho obsahu, charakteru foriem i metód, ktorými sa integračné procesy presadzujú.

Západná ekonómia ani z teoretického, ani z metodologického hľadiska nevytvorila ucelenú teóriu medzinárodnej economickej integrácie. Takisto nedospela ani k jednotnému chápaniu medzinárodnej economickej integrácie a jej hybných síl, čo má zásadný význam pre analýzu podstaty integračných procesov.

Rozdiely sú napríklad v tom, či sa medzinárodná ekonomická integrácia považuje za historickú kategóriu, príznačnú pre obdobie po druhej svetovej vojne, alebo súvisí so vznikom svetového hospodárstva a pod., alebo v nej vidia kategóriu celej economickej teórie. Odlišnosť v názoroch sa dotýka i určenia, či medzinárodnú integráciu motivujú prevažne ekonomickými, politickými alebo inými faktormi. Závažným problémom nemarxistickej teórie medzinárodnej economickej integrácie je i to, či ekonomická integrácia v zmysle zjednocovacích procesov sa má chápať na makroekonomickej či mikroekonomickej úrovni. S tým potom súvisia i rozdielne prístupy k otázke národnej, regionálnej a medzinárodnej integrácie.

Najhlavnejšiu príčinu názorovej roztrieštenosti západnej economickej teórie medzinárodnej economickej integrácie treba hľadať predovšetkým v jej prístupe k podstate hospodárskeho poriadku a jeho hybných síl, ako aj chápaniu celkového mechanizmu fungovania ekonomiky v štátnomonopolistickom kapitalizme. Na to by som chcela obrátiť pozornosť.

Ak vychádzame z chápania medzinárodnej economickej integrácie ako z historicky podmienenej sociálno-economickej kategórie, ktorá odráža proces prispôbovania medzinárodných ekonomických vzťahov a foriem nadstavby zodpovedajúcich vývoju výrobných síl, potom určenie podstaty hospodárskeho poriadku a jeho hybných síl predurčuje i teoreticko-metodologické východiská analýzy medzinárodnej economickej integrácie.

Závažnosť poznania podstaty hospodárskeho poriadku pre vedecký prístup k economickej skutočnosti priznáva i rad nemarxistických ekonómov. Na to upozorňoval i W. Eucken, zakladateľ neoliberalizmu v NSR.

V západnej economickej vede neexistuje jednotný prístup ku klasifikácii hospodárskych poriadkov, ani jednota v kritériách určenia ich podstaty a hybných síl. Učenie o hospodárskom poriadku prekonalo rad zmien, menili sa i kritériá,

na základe ktorých sa určoval jeho obsah, menilo sa i miesto a význam jednotlivých inštitúcií. Ak v minulosti prevažovala konštrukcia „čistých“ abstraktných modelov, dnes sa zase vychádza prevažne z tzv. zmiešanej ekonomiky. Vcelku sa vykryštalizovali dva základné smery: formálno-logický a sociálno-ekonomický (označovaný tiež ako historicko-inštitucionálny), ako o tom tovoril prof. Heretik vo svojom vystúpení.

V hraniciach týchto prístupov sa nerozlišuje medzi základnými determinantmi spoločensko-ekonomického vývoja a druhoradými faktormi, vychádza sa väčšinou z plurality faktorov. Pochopiteľne, že buržoáznym ekonómom je cudzie marxistické chápanie výrobného spôsobu ako dialektickej jednoty výrobných síl a výrobných vzťahov, pretože ich chápanie hospodárskeho poriadku obracia pozornosť väčšinou na princíp „vzácnosti“, ako ústredný a univerzálny problém každého hospodárskeho poriadku, ktorý sa spája s princípom „rozhodovania“ — kto v spoločnosti rozhoduje o základných ekonomických otázkach (štát alebo súkromní podnikatelia) a aký je základný koordinujúci mechanizmus. Chápanie hospodárskeho poriadku sa zužuje v podstate na „súhrn foriem, v ktorých sa organizuje hospodárska činnosť,“ alebo „súhrn postupov, prostredníctvom ktorých sa uskutočňuje“ a pod.

Kapitalizmus a socializmus sa skúmajú len ako dve cesty, metódy riešenia „univerzálného“ problému „vzácnosti“. I keď sa berie do úvahy význam „inštitúcií“ pre určenie charakteru hospodárskeho poriadku, jeho chápanie je veľmi heterogénne a vzťahuje sa v podstate na faktory nadstavby, čím tieto určenia sú zbavené ekonomického, triedneho obsahu a dostávajú širokú neurčitú náplň.

Neuznáva sa kľúčová úloha výrobných, predovšetkým vlastníckych vzťahov vo vývoji spoločnosti. Zmena hospodárskeho poriadku sa chápe viac-menej ako otázka hospodárskej politiky.

Ujasnenie si nemarxistických postojov k medzinárodnej ekonomickej integrácii a jej mechanizmu fungovania úzko súvisí i s tým, ako západní ekonómi chápu podstatu mechanizmu fungovania kapitalistickej ekonomiky vôbec, predovšetkým jeho modifikáciu v štátnomonopolistickom štádiu kapitalizmu.

Teoreticko-metodologické východiská nemarxistickej analýzy vedú k tomu, že kapitalistická ekonomika a jej pohyb sa skúma na úrovni javových foriem a nie podstaty.

V západnej literatúre prevládajú dnes krajné koncepcie; jedny absolutizujú trhovú ekonomiku, vyzdvihujú konkurenciu nad prvkami regulujúcej plánujúcej skutočnosti, druhé hypertrofujú úlohu štátnomonopolistického regulovania. Z týchto dvoch prístupov vznikli koncepcie, ktoré vychádzajú z tzv. „veľkej syntézy“ trhu a štátneho regulovania v „zmiešanej ekonomike“. Na tejto rozštiepenosti prístupov sa do určitej miery zakladá určitá delba v nemarxistickej ekonómii, čomu zodpovedá i funkcionalistický a dirigistický či inštitucionálny prístup k medzinárodnej ekonomickej integrácii.

V západnej analýze medzinárodnej ekonomickej integrácie prevažuje idealistický, subjektivistický a prakticistický prístup. Medzinárodná ekonomická integrácia sa väčšinou chápe ako cielavedome riadený proces, nevidí sa však a nehľadá sa jeho objektívna podmienenosť. V skutočnosti integračný proces znamená

realizáciu objektívnych ekonomických zákonov, ktoré vyjadrujú tak všeobecné, ako aj špecifické črty ekonomického rozvoja v rôznych spoločensko-ekonomických formáciách. Zásadné rozdiely v cieľoch, motívoch a rovnako i v mechanizmoch vývoja hospodárstva vyplývajú zo zásadne odlišných výrobných vzťahov, čo určuje i špecifickosť typov medzinárodnej ekonomickej integrácie v súčasnom svete.

Základný postoj západných ekonómov k podstate hospodárskeho poriadku a jeho hybných síl sa potom odráža i v názoroch na dôsledky integračného procesu, najmä na budúci vývin oboch protikladných sústav — kapitalizmu a socializmu.

K problematike cenovej základne na svetovom socialistickom trhu*

JURČO, Bohumil

Konštituujujú sa socialistické krajiny na začiatku formovania svetového socialistického trhu postupovali v zahranično-ekonomických vzťahoch medzi sebou tak, že za základné kritérium plánovitej výmeny začali používať niekoľkostoročný nástroj tovarovej výroby — zákon hodnoty — zdôvodnený marxistickou ekonomickou teóriou a osvedčený v medzinárodnej praxi. Podľa neho sa jednotlivé národné hodnoty tovarov opúšťajúcich hranice štátov transformujú do celosvetovej rovnorodej abstraktnej práce, do určitého priemerného množstva spoločensky nutnej práce vynaloženej vo svetovom meradle. Tak vzniká svetová hodnota. Svetová cena je jej peňažným vyjadrením.

Vo vzájomnom obchode ľudovodemokratických krajín sa do roku 1950 používali bežné ceny zo svetového kapitalistického trhu.

Svetová cena pre svoju relatívnu samostatnosť sa nezhoduje vždy so svetovou hodnotou daných tovarov. Vzďaľuje sa od nej smerom hore alebo dolu nielen vplyvom ponuky a dopytu, ale často je poznamenaná zložitými a spleťtými procesmi spojenými s monopolným charakterom ekonomík, štátnymi zásahmi do hospodárstva a pod., čo sa prejavuje v praktizovanej ochranárskej colnej politike, v cenovom a menovom dumpingu atď.

Pohyb cien na svetovom trhu je pri niektorých druhoch tovarov často sprevádzaný prudkými výkyvmi, podmienenými ani nie tak hodnotovými zmenami, zmenami v ponuke a dopyte na svetovom trhu, ale napr. kolísaním priemyselného cyklu, inflačnými procesmi, faktormi politickými, špekulačnými a pod. Vyčísliť mieru vplyvu jednotlivých uvedených faktorov a odlišiť ich od zmien v skutočných výrobných nákladoch je veľmi zložitá a ťažká.

Mnohé uvedené faktory negatívne ovplyvňujú pohyb svetovej ceny, ktorý je

* Text je upravený pre Ekonomický časopis.

pre plánovité socialistické hospodárstvo nežiadúci. Markantne sa to prejavilo v období americkej agresie na Kórei, keď ceny niektorých surovín na svetovom trhu podstatne vzrástli (napr. niklu až 15-násobne). Na základe iniciatívy Sovietskeho zväzu, ako najväčšieho exportéra surovín na svetovom socialistickom trhu, došlo k zavedeniu tzv. „stop cien“ v roku 1950 na úrovni cien, ktoré platili pred začatím agresie.

Po určitom čase sa však stop ceny stali brzdou vzájomnej výmeny. Po odstránení príčin, ktoré vyvolali spomínaný rast cien, ľudovodemokratické štáty v úsilí vylúčiť rôzne nežiadúce, najmä konjunkturálne a špekulačné vplyvy, zabezpečiť určitú stabilitu cien pre potreby socialistického plánovania, prešli postupne v roku 1957 k používaniu súčasných svetových cien, nie však bežných, ale priemerných za ročné obdobie, neskoršie trojročné a nakoniec päťročné obdobie, čo sa praktizuje dodnes. Keďže cena zo svetového trhu obsahuje pre socialistické hospodárstvo nežiadúce prímеси, na prelome 50. a 60. rokov vznikla myšlienka vytvoriť vlastnú cenovú základňu v rámci RVHP.

Ku konštituovaniu vlastnej cenovej základne dosiaľ nedošlo, hoci sa o nej popísalo mnoho stránok odbornej ekonomickej literatúry v socialistickom svete, nazdávame sa, z dvoch dôvodov.

Doteraz nejestvovali pre ňu základné podmienky v daných systémoch riadenia. I keby takéto predpoklady boli bývali, alebo budú splnené, je tu druhý dôvod, ktorý považujeme za rozhodujúci — cenová základňa zo svetového trhu je vhodný základ i pre ceny na svetovom socialistickom trhu.

Svetová cena je zložitou agregáciou medzinárodných ekonomických vzťahov. Je podmienená výrobnými a trhovými podmienkami na svetovom trhu. Predstavuje ťažko nahraditeľný zdroj ekonomických informácií v hodnotových vzťahoch na svetových trhoch, vyjadrujúcich prípustné množstvá spoločenskej práce obsahujúcej výsledky vedeckotechnickej revolúcie, určité hodnotové relácie, informácie o pomere ponuky a dopytu na svetových trhoch, ako aj o dlhodobých tendenciách dynamiky technicko-ekonomického vývoja vo svetovom meradle z hľadiska existujúcich výrobných podmienok.

Prostredníctvom svetových cien si môžeme teda urobiť predstavu o určitých priemeroch, úrovniach, reláciách a vývojových hodnotových tendenciách, hoci jednotlivé akty kúpy a predaja v zložitých diferencovaných podmienkach sa líšia v realizačných cenách.

Socialistické krajiny vytvárajú podmienky (uskutočňované ekonomické reformy sú toho dôkazom), aby tento progresívny vplyv svetovej ceny bol určitým kritériom, podľa ktorého by sa mohol plnšie orientovať i socialistický podnik, aby porovnával svoje ekonomické parametre s progresívnymi svetovými parametrami, prejavujúcimi sa v racionálnej výrobe vzhľadom na veľkosť sérií, rozsah výrobného podniku, organickú štruktúru výrobných fondov, efektívnosť používaných prostriedkov, parametre úžitkových hodnôt a pod.

Zameranie štruktúry výroby v socialistických krajinách sa nemôže orientovať pod vplyvom štruktúry svetového trhu. Potreby socialistickej výstavby, zameranie štruktúry výroby a potrieb, ako vyplýva zo známych všeobecných súvislostí reprodukčných procesov, vyžadujú zabezpečovanie mnohých výrobných a ne-

výrobných spoločenských preferencií rozhodnutiami celospoločenských orgánov bez toho, žeby sa bral do úvahy mechanizmus trhu.

Ekonomický tlak svetovej ceny v štruktúrálnej analýze pôsobí v rôznom smere, v rôznych kombináciách na zložky veľkoobchodnej ceny. Umožňuje oddeľovať pozitívne stránky svetovej ceny od negatívnych a ekonomické od mimoekonomických, pomerne značných na kapitalistických trhoch, a tak objektivizovať túto cenu a využiť ju v odlišných podmienkach socialistickej ekonomiky.

Nebolo by správne ignorovať priemerné náklady práce, objektivizujúce výrobné a trhové podmienky v cene na svetovom socialistickom trhu.

Pri produktoch socialistických krajín, pri ktorých sa dosahuje nízky efekt na svetových trhoch, je potrebné modernizovať úroveň techniky, medzinárodnou socialistickou deľbou práce dosahovať veľké série, zlepšovať organizáciu práce pri výrobe i obehu, vylepšovať kvalifikačnú štruktúru pracovníkov atď., a to pri ťažbe, spracovaní surovín, až po hotový výrobok, aby sa mohli socialistickí exportéri vyrovnáť s výrobnými a dodacími podmienkami, ktoré dosahujú najväčší vývozcovia na svetových trhoch. Inováciami, poskytovaním medzinárodných účelových úverov medzi socialistickými krajinami, medzinárodnou špecializáciou, rozvojom a koordináciou vedy a pod., možno zaostávajúce druhy výrob doviesť k svetovým parametrom a väčšej výnosnosti pri predajoch na svetových trhoch.

Orientácia cien svetového socialistického trhu na svetové ceny neznamená prenášanie kapitalistických zákonitostí do socialistickej sústavy, ale využívanie všeobecných kategórií platných nielen pre socialistickú medzinárodnú deľbu práce, ale pre medzinárodnú deľbu práce vôbec. Dnes sú ceny na hlavných svetových trhoch určované prevažne hlavnými výrobcami z kapitalistického sveta (podiel socialistického sveta na svetovej priemyselnej výrobe je 39 %, na celosvetovom obrate zahraničného obchodu len 10—11 %).

Čím viac komodít sa bude exportovať na svetový trh zo socialistických krajín, tým vo väčšej miere bude svetový socialistický trh spolupôsobiť na vytváranie celosvetových spoločensky nutných nákladov práce, až dosiahne takú kvalitu, že svetová socialistická sústava sa dostane do situácie, v akej sa dnes nachádza z hľadiska vplyvu na tvorbu svetovej hodnoty a ceny kapitalistická hospodárska sústava — bude predstavovať, určovať spoločensky nutné náklady pri väčšine výrobkov v celosvetovom meradle. Potom problém vlastnej cenovej základne nebude takým problémom ako dnes.

Od konca 50. rokov sme svedkami zatvárania sa cenových nožníc na svetovom trhu v dôsledku rýchlejšieho rastu cien surovín a potravín, zo surovín najmä ropy, v posledných rokoch oproti cenám priemyselných produktov. Tieto vzostupy cien sú spôsobené: 1. predovšetkým hospodárskou konjunktúrou vo svete, 2. v posledných rokoch energetickou krízou v kapitalistickom svete, 3. obavami z vyčerpania zásob vo svete.

Obmedzenosť zdrojov surovín a potravín platí i pre socialistický svet. Preto pohyby cien surovín, potravín a hotových výrobkov treba neustále študovať a vyvodzovať závery i pre pohyb cien na svetovom socialistickom trhu.

Práce na zdokonaľovaní systému cenovej tvorby na svetovom socialistickom trhu by sa mali namiesto umelého vytvárania vlastnej cenovej základne niesť

v smere hlbokého štúdia zákonitostí formovania svetových cien, ako i rozpracúvania najlepších metód očisťovania svetových cien od nežiadúcich nánosov. Takto bude zobjektivizovaná cena progresívne stimulovať i socialistický podnik k znižovaniu množstva práce pri výrobe.

Použitie svetových cien v socialistickom ekonomickom celku neznamená, že sa ceny v ekonomických vzťahoch krajín RVHP nemôžu odkláňať od svetových cien obidvoch smeroch. To je vyvolané osobitným charakterom sociálno-ekonomických vzťahov medzi socialistickými krajinami a potrebami plánovitého riadenia ekonomických procesov, ktoré prebiehajú vnútri socialistických krajín, ako aj medzi nimi.

K zahraničným ekonomickým vzťahom socialistických krajín

JIRGES, Miloslav

Rozvoju svetového socialistického trhu sa vo všetkých socialistických krajinách venuje v súčasných podmienkach vedeckotechnického rozvoja mimoriadna pozornosť. Svetový socialistický trh ako konkrétna forma organizácie výmeny tovarov predstavuje dôležitú oblasť celého reprodukčného procesu — na ňom sa realizujú výsledky výroby, výsledky delby práce v hospodárskej oblasti socialistických krajín.

Pri analýze svetového socialistického trhu a tendencií jeho vývoja treba vychádzať z toho, čo je určujúce pre jeho rozvoj — zo zákonitostí rozvoja výroby. Analyzovať stav a cielavedome riadiť perspektívy trhu znamená vychádzať z jednoty vzťahu výroby a trhu ako jednotného procesu rôznych stránok reprodukčného procesu. Jednotný prístup k analýze a plánovitému riadeniu celého reprodukčného procesu v socialistickom hospodárstve je jeho veľkou prednosťou. V tom zmysle ide o cielavedomý pohyb v skladbe štruktúry medzinárodnej socialistickej delby práce, vyúsťujúcej do medzinárodných výmenných vzťahov na báze vysokej produktivity národnej práce.

Prehlbovanie medzinárodnej delby práce ako proces internacionalizácie hospodárskeho života sa v súčasnosti uskutočňuje v rôznych formách ekonomických vzťahov medzi jednotlivými krajinami. Spoločenská delba práce nielenže prechádza rámec národných štátov, ale špecializácia pracovnej činnosti ľudí v medzinárodnom meradle sa stáva jedným z rozhodujúcich faktorov ekonomického rastu a efektívneho rozvoja národného hospodárstva.

Na rozdiel od kapitalizmu (kde národné záujmy sú potláčané multinacionálnymi monopolnými záujmami), rozvoj medzinárodnej socialistickej delby práce s jej konečnou realizáciou na svetovom socialistickom trhu je ovplyvňovaný dvoma vnútorne spätými tendenciami. Na jednej strane je to tendencia upevňovania národných hospodárstiev a vytvárania vysokorozvinutých národohospodárskych komplexov, na druhej strane tendencia rozvoja medzinárodných ekonomických

vzťahov vnútri svetovej socialistickej sústavy, ktorá vyplýva z trvalého rozvoja zospoločenšenia výrobných síl.

Uplatňujúc marxistický princíp dialektickej jednoty národného a internacionálneho v ekonomickom rozvoji socialistickej svetovej sústavy, opierajúc sa o nový typ sociálno-ekonomických vzťahov, rozvoj svetovej ekonomickej integrácie a v rámci nej svetový socialistický trh sa podľa nášho názoru doteraz uskutočňoval v podstate vo dvoch etapách.

V prvej etape, v podmienkach vojnou spustošeného hospodárstva so zdedenou kapitalistickou ekonomickou štruktúrou, socialistické štáty využívali vo vzájomnej internacionálnej spolupráci nové socialistické výrobné vzťahy predovšetkým vo vlastnej krajine na rozvoj vlastného národného hospodárstva. Už samo využívanie vnútorných síl v podmienkach socialistických výrobných vzťahov viedlo k obrovskému rastu ekonomiky socialistických krajín (ktorý, ako je známe, podstatne prevyšoval tempo rozvinutých kapitalistických krajín).

V druhej etape, ktorej vznik nemožno časove presne určiť, pretože prechod z jednej etapy do druhej je postupným procesom, a ktorú chápeme ako dôslednejšie internacionalizovanie popri výrobných silách aj výrobných vzťahov, riadenie procesu medzinárodnej delby práce nadobúda novú kvalitu. Začína sa účinnejšie vytvárať a prehlbovať nový mechanizmus riadenia socialistickej ekonomickej integrácie reprodukčného procesu internacionálneho charakteru, založený na zásadách proletárskeho internacionalizmu a spoločnej plánovitej činnosti. Prehlbovanie internacionalizácie výrobných vzťahov medzi socialistickými krajinami však neporušuje prísne rešpektovanie zásad národných záujmov, naopak, uskutočňuje sa v ich záujme. Významným spoločným opatrením členských krajín RVHP je prijatie *Komplexného programu ďalšieho prehlbovania a zdokonaľovania spolupráce a rozvoja socialistickej ekonomickej integrácie členských krajín RVHP*. Tento dokument dáva prehlbujúcej sa socialistickej ekonomickej integrácii cieľavedomý charakter s programovým vymedzením rozvoja tak výrobných síl, ako aj výrobných vzťahov.

To má vzťah k základnej marxistickej poučke o súlade charakteru výrobných síl s charakterom výrobných vzťahov v súčasnej etape rozvinutej socialistickej spoločnosti. Táto otázka v období vedeckotechnickej revolúcie a prehlbovania socialistickej ekonomickej integrácie nadobúda podľa nášho názoru prvoradý význam.

Na tomto základe formulujeme aj problémy zdokonaľovania riadiacich procesov s ich vnútornou rozpornosťou. Na jednej strane zotrvačnosťou a predurčenosťou štruktúry národnej výroby predstavuje metóda vyrovnávania ekonomickej úrovne jednotlivých socialistických štátov jednu z dôležitých rezerv akcelerácie dynamického rastu. Na druhej strane zvyšovanie akcelerácie dynamického rastu ekonomiky bude vyžadovať riešenie určitých protirečení medzi zospoločenšovaním výrobných síl a zospoločenšovaním charakteru výrobných vzťahov. Podľa nášho názoru sa dostávame do etapy rozvoja socialistickej spoločnosti, keď zospoločenšenie výrobných síl si nevyhnutne vyžaduje ďalšie zospoločenšenie výrobných vzťahov, prerastanie „národných“ socialistických výrobných vzťahov do internacionálneho charakteru. Neriešenie týchto otázok, čo ako citlivých

vzhľadom na existenciu determinantu národnej obmedzenosti v charaktere ekonomických vzťahov, môže značne brzdiť inak možný ekonomický rozvoj. Pravda, nejde tu v súčasnosti napr. o totálne zavedenie internacionálneho socialistického vlastníctva výrobných prostriedkov, v každom prípade sa však nemožno zastaviť na súčasnom stupni poznania a chápania socialistických výrobných vzťahov často s výraznými hranicami „uzavretých“ národných záujmov.

Postavenie teoretickej a samozrejme i praktickej otázky *internacionalizácie* výrobných vzťahov poskytuje, podľa nášho názoru, *rozhodujúci* pohľad na riešenie riadiacich procesov tak národných ekonomík, ako aj ekonomiky svetovej socialistickej sústavy ako celku. Ide tu o veľmi vážne teoretické problémy, ktoré vystupujú na povrch v súčasnej etape už ako praktické otázky novej kvality ekonomických vzťahov v prehlbovaní a riadení socialistickej economickej integrácie. Takéto postavenie otázky znamená potrebu vytvárať národný mechanizmus v súlade s medzinárodným mechanizmom riadenia ekonomických procesov, odstraňovať protirečiacie prvky, zdokonaľovať prvky zjednocujúce.

Socialistické výrobné vzťahy, plánovitost ekonomických procesov a proletársky internacionalizmus vo vzťahoch socialistických krajín, vedú nielen k dynamickeému rozvoju ekonomiky každej socialistickej krajiny, ale v konečnom dôsledku aj k ekonomickému vyrovnávaniu úrovne ich hospodárstiev. Znamená to, že sa uplatňuje jeden z najhumánnejších marxistických cieľov — nevykorisťovať a dosiahnuť rovnost medzi štátmi a ich národmi (tak v oblasti výroby, ako aj spotreby).

Dôsledným uplatňovaním vo vzťahoch socialistických krajín princípov socialistického budovania v praxi mení sa aj štruktúra ich vnútornej ekonomiky, a to vo smere vývoja moderných vysoko vyspelých priemyselných krajín, a v dôsledku toho sa menia aj vzájomné medzinárodné ekonomické vzťahy (zahranický obchod atď.). Podobnú premenu vo vzájomných vzťahoch krajín, najmä vyvinutých a zaostalých, resp. rozvíjajúcich sa, história nepozná.

Tento vývoj nám ukazujú ako živú skutočnosť aj údaje o indexoch rastu výroby v energetike, chemickom priemysle a v strojárstve za 20 rokov existencie RVHP (tab. 1, r. 1970 k r. 1950).

Tabuľka 1

Krajina	Celá priemyselná výroba	Energetika	Chemický priemysel	Strojárstvo a kovoobrábací priemysel
Bulharsko	12,0-krát	24,0-krát	47,0-krát	36,0-krát
Maďarsko	5,2 „	6,1 „	20,0 „	8,0 „
NDR	2,7 „	2,8 „	3,1 „	4,0 „
Mongolsko	7,1 „	21,0 „	—	18,0 „
Poľsko	7,8 „	9,7 „	17,0 „	26,0 „
Rumunsko	11,0 „	23,0 „	50,0 „	30,0 „
ZSSR	6,9 „	10,0 „	12,0 „	13,0 „
ČSSR	4,9 „	5,8 „	11,0 „	9,7 „

Tabuľka 2

Krajina	Rok 1950	Rok 1970
Bulharsko	0,0	30,5
Maďarsko	23,0	31,9
NDR	28,0	51,8
Poľsko	7,8	39,8
Rumunsko	4,2	23,1
ZSSR	11,8	21,8
ČSSR	26,4	49,6

Vnútrotný ekonomický rozvoj tvorí základ aj pre tendenciu zmien v zahraničnom obchode.

Významným ukazovateľom charakteru vývoja zahraničných ekonomických vzťahov a ich zmien v dôsledku vývoja štruktúry výroby v členských krajinách RVHP je zmena podielu vývozu strojov a zariadení v celkovom vývoze týchto štátov (tab. 2).

Tento podiel je ešte vyšší pokiaľ ide o zahraničné ekonomické vzťahy medzi socialistickými krajinami navzájom.

Podobne sa v týchto krajinách zvýšil aj vývoz tovarov v skupine chemických výrobkov, hnojív a kaučuku, stavebných materiálov a pod., naopak, znížil sa predovšetkým podiel surovín a potravín vo vývoze (v krajinách pôvodne ekonomicky zaostalých) a pod. Tieto javy presvedčivo dokumentujú zmenu vo vývoji socialistických štátov, ich postupnú premenu na krajiny priemyselne vyspelé, integrujúce do vyspelého komplexu, s vyspelou štruktúrou zahraničného obchodu, čo nemožno povedať o vzťahoch krajín v kapitalistickej sústave, najmä medzi vyspelými a rozvojovými krajinami.

Tieto fakty sú presvedčivou odpoveďou praxe socialistických krajín, potvrdzujúcej marxistickú teóriu, na otázku, ktorú vzniesol v pléne kongresu Ricard Firench-Davis, či je vôbec možná proporcionálna integrácia v ekonomickej štruktúre krajín, predovšetkým medzi vyspelými a rozvojovými štátmi. Zároveň ukazujú vykonštruovanosť tvrdenia B. Balassu uvedeného v jeho referáte, že zásahy centra deformujú ekonomické procesy v integračných procesoch medzi krajinami.

Pri sledovaní zákonitostí rozvoja svetového trhu a dosiahnutého stupňa ekonomickej integrácie sa ako ukazovateľ používa vzťah rastu zahraničného obchodu predovšetkým k rastu výroby a národného dôchodku, pričom zahraničný obchod má rásť rýchlejšie. Uvedený vzťah má byť prejavom prehlbujúcej sa medzinárodnej delby práce. Chcel by som upozorniť, že takto formulovaný vzťah, ako ukazuje aj hlbšia analýza, nám ešte o kvalite delby práce mnoho nepovie. Ide o to, že zahraničný obchod môže rásť rýchlejšie ako výroba alebo národný dôchodok (často je to tak napr. v rozvojových krajinách), ale zastaralá delba práce a ekonomicke postavenie krajiny z tohto hľadiska sa pritom ešte nemusí meniť. Naopak, jej zaostávanie sa môže dokonca zosilňovať.

Pod zorným uhlom tohto faktu strácajú na presvedčivosti aj názory už spomenutého B. Balassu o tom, akoby iba rýchlejší rast zahraničného obchodu medzi jednotlivými krajinami dokumentoval vyšší stupeň integračných vzťahov. Dokazoval totiž, že v dôsledku rýchlejšieho rastu zahraničného obchodu medzi kapitalistickými krajinami ako medzi socialistickými, sú vraj integračné procesy medzi kapitalistickými krajinami pozitívnejšie.

Preto formulujeme presnejšie vymedzenie tohto vzťahu. Zahraničný obchod má rásť rýchlejšie ako výroba, resp. národný dôchodok *pri súbežne podstatnej zmene štruktúry zahraničného obchodu, keď krajiny sú spojené ako ekonomicky vyspelí partneri, vzájomne si vymieňajú prácu v podstate rovnakého charakteru* (výrobky s vysokým obsahom práce a nie napr. suroviny za spotrebný tovar a pod.). Dôležité teda je, aby rast zahraničného obchodu, rýchlejší ako rast výroby, resp. národného dôchodku, bol výsledkom prehľbujúcej sa delby práce medzi vyspelými ekonomikami, a nie napr. dôsledkom intenzívnejšieho exploatovania surovínovej základne a pod.

To je základná požiadavka socialistickej ekonomickej integrácie pri rozvoji svetového socialistického trhu.

Uplatňovaním uvedených zásad budú sa v budúcnosti v socialistickej ekonomickej integrácii a v jej rámci na svetovom socialistickom trhu presadzovať tieto tendencie:

a) rast výroby bude mať progradujúci charakter tak z kvantitatívneho, ako aj kvalitatívneho hľadiska vo svetovej socialistickej sústave vcelku i v jednotlivých krajinách;

b) v dôsledku toho bude prebiehať a zrýchľovať sa proces ekonomickeho vyrovnávania medzi socialistickými krajinami;

c) rast zahraničného obchodu bude mať rýchlejšie tempo ako rast výroby, resp. národného dôchodku, pričom sa štruktúra zahraničného obchodu z hľadiska kvality výmeny práce (zložitosti práce) medzi jednotlivými krajinami bude vyrovnávať;

d) podiel zahraničného obchodu socialistických krajín na svetovom zahraničnom obchode bude rásť;

e) prevoditeľný rubel sa stane významným nástrojom rozširovania zahraničného obchodu nielen medzi socialistickými krajinami, ale aj so štátmi kapitalistickej svetovej sústavy.

f) i keď v súčasných podmienkach rozvoja spolupráce medzi socialistickými a kapitalistickými krajinami (odstraňovanie nenormálností zo vzájomných vzťahov) v oblasti ekonomiky porastie zahraničný obchod socialistických krajín s kapitalistickými krajinami rýchlejšie ako medzi socialistickými krajinami, v podmienkach už normalizovaných hospodárskych vzťahov naďalej rýchlejšie porastie zahraničný obchod medzi socialistickými krajinami,¹ a to v dôsledku pre-

¹ Ako je známe K. Kohlmey tvrdí, že v ďalšom období tempo rastu zahraničného obchodu socialistických krajín medzi sebou a s kapitalistickými krajinami bude rovnaké.

hlbovania spoločného mechanizmu riadenia socialistickej ekonomickej integrácie, predovšetkým mechanizmu dlhodobého a krátkodobého plánovania;

g) zvláštne miesto v zahraničnom obchode socialistických krajín bude mať prehĺbovanie vzťahov s rozvojovými krajinami, ktoré bude závisieť od ich oslobodzovania spod vplyvu monopolného kapitálu. V tendencii týchto vzťahov sa uplatňuje charakter prirodzených partnerov, čo sa prejavuje už na doterajšom raste vzájomného zahraničného obchodu.

Prehľady

Tendence rozvoje osobní spotřeby v členských zemích RVHP po roce 1950

BRDEK, Miroslav

1. Úvod

Cílem této stati je podat charakteristiku vývoje osobní spotřeby v členských zemích RVHP za delší časové období. Osobní spotřeba patří v současném období k hlavním složkám životní úrovně ve všech socialistických zemích. V souvislosti s důrazem, jaký je v současné době v těchto zemích kladen na zabezpečení rychlého růstu životní úrovně všech složek obyvatelstva, nabývá na významu analýsa vývoje a změn nejdůležitějších složek tohoto ukazatele. Zároveň vzrůstá význam mezinárodní komparace těchto ukazatelů, mimo jiné i mezi samotnými členskými státy RVHP.

Důležitost těchto prací pro účely běžného i perspektivního plánování v těchto zemích zdůrazňuje to, že členské země RVHP řeší na úseku konečné spotřeby v současném období strukturální problémy. Při zabezpečování rozvoje životní úrovně obyvatelstva socialistických zemí se výrazně dále zvyšuje kvalitativní stránka spotřeby. Spotřebitelé v těchto zemích se již dávno neuspokojují se vším, co přichází na vnitřní trh, naopak, požadují kvalitní, dobře balené, z prvotřídních materiálů vyrobené spotřební výrobky. Ve stále větší míře se spotřebitelská poptávka na úseku potravin přesouvá na nejkvalitnější potraviny živočišného původu, vysoce průmyslově zpracované potraviny (mrazené, konzervované a jinak průmyslově zpracované a k přímé spotřebě v domácnostech připravené potraviny a pokrmy). Ve struktuře spotřebitelských výdajů obyvatelstva socialistických zemí roste podíl průmyslových spotřebních výrobků dlouhodobé spotřeby jakož i služeb materiálního a nemateriálního charakteru. Je samozřejmé, že při těchto změnách struktury spotřebitelských výdajů klesá postupně ve všech zemích RVHP podíl potravin na tomto ukazateli.

I vzhledem k prohlubujícím se integračním procesům v ekonomice členských

zemí RVHP, postupnému vyrovnávání ekonomické i životní úrovně mezi těmito zeměmi vzrůstá význam mezinárodní komparace vývoje hlavních složek životní úrovně. Odhalení nejdůležitějších tendencí, které se při rozvoji tohoto ukazatele prosadily v delším časovém období, je důležité i z jiných aspektů. Zabezpečování plynulých vztahů výroby a spotřeby v členských státech RVHP se stává čím dále tím více nikoliv pouze národní záležitostí jednotlivých socialistických zemí, ale přesahuje a bude postupně stále více přesahovat národní hranice těchto zemí. Vedle rostoucího významu zahraničně obchodních vztahů členských zemí RVHP v oblasti spotřebního zboží jde zejména o prohloubení procesu specializace a kooperace výroby řady spotřebních výrobků — zejména pak dlouhodobé spotřeby. Rychlé a plynulé uspokojování spotřebitelské poptávky obyvatelstva socialistických zemí širokým sortimentem spotřebního zboží, zajišťování poklesu vlastních nákladů výroby a konec-konců i maloobchodních cen, vyžaduje co nejužší spolupráci členských států RVHP v mnoha oblastech hospodářské politiky. Široký vnitřní trh těchto zemí představuje se svými cca 380 miliony obyvatel rozsáhlé odbytiště výrobků. Jde jen o to, abychom výhod a předností tohoto rozsáhlého trhu uměli využívat. Proto nabývá stále většího významu zajišťování výroby důležitých spotřebních výrobků ve velkých seriích, likvidace roztržitosti výroby, vývoje výzkumu do mnoha zemí, postupné vyrovnávání rozdílů v relacích maloobchodních cen důležitých spotřebních výrobků a pod.

Jde tedy o co nejdůslednější dovedení myšlenek V. I. Lenina do hospodářské praxe socialistických zemí. Lenin ve svých spisech [1] hovoří: „Jen socialismus umožní široko rozvinout a skutečně podřídit společenskou výrobu a rozdělování výrobků na základě vědeckého výzkumu tomu, jak učinit život všech pracujících co nejlehčím, aby mu poskytoval možnosti blahobytu. Jen socialismus to může uskutečnit. A my víme, že socialismus to musí uskutečnit a v pochopení této pravdy spočívá celá složitost marxismu a všechna jeho síla.“ Členské země RVHP dosáhly za uplynulá léta při zabezpečování růstu životní úrovně obyvatelstva nemalých úspěchů. Z hlediska obecných tendencí a možností rozvoje životní úrovně obyvatelstva socialistických zemí má prvořadý význam objem národního důchodu na 1 obyvatele a dynamika jeho růstu.¹

Při rychlejších tempech růstu národního důchodu na 1 obyvatele v zemích s nižší výchozí úrovní rozvoje výrobních sil, docházelo během uplynulých 24 let k vyrovnání počátečních rozdílů v úrovni národního důchodu na 1 obyvatele mezi jednotlivými skupinami zemí RVHP. Postupně se také vyrovnávaly výchozí rozdíly v úrovni hlavních ukazatelů životní úrovně mezi těmito státy. Při těchto, jakož i jiných srovnáních nelze opominout výchozí úroveň, z níž jednotlivé země přistupovaly k budování socialistické společnosti. I v rámci evropských zemí RVHP byly tyto výchozí rozdíly tak pronikavé, že nemohly být dosud

¹ Nelze přitom opomenout, že do životní úrovně — i když část národního důchodu připadající na osobní spotřebu obyvatelstva je jejím základním prvkem — patří i další složky, které nelze při hodnotovém srovnání buď vůbec, či nedostatečně kvantifikovat (např. kojenecká úmrtnost, průměrná délka života, pracovní podmínky, kvalita obsluhy v maloobchodní síti apod.).

zcela překonány. Z údajů charakterisujících vývoj osobní spotřeby v této stati však vyplývá, že sblížování ekonomické úrovně zemí RVHP se promítlo výrazně i do oblasti životní úrovně obyvatelstva.

V první části této stati se budeme zabývat mezinárodním srovnáním souhrnných údajů, charakterisujících vývoj osobní spotřeby v členských zemích RVHP, v druhé části přejdeme k rozboru vývoje spotřeby u vybraných komplexů spotřeby. Na závěr stati shrneme nejdůležitější tendence vývoje fondu osobní spotřeby v členských zemích RVHP za více než 20 leté období. Předkládaná stať navazuje na autorův příspěvek — *Hlavní faktory vývoje fondu osobní spotřeby v zemích RVHP v letech 1950–1970* — který byl uveřejněn v Ekonomickém časopisu v čísle 1/1974. Oba články umožňují odhalit hlavní tendence vývoje osobní spotřeby, jakož i nastínit hlavní faktory, které ovlivnily vývoj tohoto důležitého ukazatele ekonomické a životní úrovně v členských zemích RVHP za delší časové období. Cílem těchto analys byla i snaha přispět k odhalení zákonitostí vývoje osobní spotřeby, souvislostí vývoje tohoto ukazatele s vývojem ekonomické úrovně v členských zemích RVHP. Prohlubování a zkvalitňování analys v této oblasti vzrůstá mimo jiné i v souvislosti s prosazováním Komplexního programu v hospodářské praxi socialistických zemí.

2. Souhrnné ukazatele osobní spotřeby v členských zemích RVHP

Osobní spotřeba se vyvíjela v uplynulém období ve všech členských zemích RVHP plynule, bez větších výkyvů. Nejrychlejší tempa růstu u tohoto ukazatele zaznamenaly země s nejnižší výchozí úrovní spotřeby na 1 obyvatele.

Z hlediska potřeb komplexního plánování výroby a spotřeby v socialistických zemích má značný význam mezinárodní srovnávání vývoje objemu a struktury osobní spotřeby v těchto zemích, vytypování nejdůležitějších tendencí, které se u tohoto ukazatele prosadily. Mezinárodní srovnání souhrnných údajů o úrovni osobní spotřeby v členských zemích RVHP je z metodického hlediska značně obtížné a výsledky jednotlivých komparací se poněkud liší. V sovětské knize věnované této problematice [2] jsou uvedeny následující relace úrovně fondu osobní spotřeby v přepočtu na 1 obyvatele v roce 1959 při základu NDR = 100:

ČSSR	90
PLR	70
MLR	70
BLR	56

Pro rok 1963 jsou v citované knize uvedeny u tohoto ukazatele tyto přibližné relace (SSSR = 100):

BLR	99
MLR	110
ČSSR	138
NDR	150
PLR	106
SSSR	100

V další sovětské knize [3] jsou za léta 1968–1970 uvedeny následující údaje o úrovni fondu spotřeby v propočtu na 1 obyvatele při základu SSSR = 100:

BLR	100
MLR	105
NDR	155
PLR	95
RSR	85
ČSSR	140
SSSR	100

I když nejsou k dispozici srovnatelné údaje o výši osobní spotřeby v propočtu na 1 obyvatele v evropských socialistických zemích z počátku 50. let, z různých dílčích statistických údajů je zřejmé, že i u tohoto ukazatele došlo za uplynulá léta k vyrovnávání výchozích rozdílů.

Podrobnější hodnocení vývoje struktury osobní spotřeby v členských zemích RVHP ztěžuje nedostatek statistických údajů. Potřebné údaje o struktuře spotřeby jsou k dispozici pouze za omezený okruh zemí. Například z údajů o struktuře spotřeby v MLR za rok 1965 (ve stálých cenách) vyplývá, že na celkových spotřebitelských výdajích se potraviny a poživatiny podílely 47,7 %, oděvy a obuv 13,6 %, nájemné, otop, světlo, voda a plyn 8,2 %, zařízení domácností 7,1 %, ochrana zdraví a hygiena 5,9 %, doprava a spoje 5,1 %, osvěta, kultura, sport a rekreace 9,8 % a ostatní položky spotřeby 2,7 %. Struktura spotřebitelských výdajů v ČSSR, MLR, PLR a SSSR v % po započtení naturální složky společenských fondů byla v letech 1960 či 1961 a 1969 tato (tab. 1):

Tabulka 1

Struktura spotřebních výdajů ve vybraných zemích RVHP v roce 1961 a 1969 (v %)

	ČSSR		MLR		PLR		SSSR	
	1961	1969	1961	1969	1961	1969	1961	1969
Potraviny	38,8	33,0	39,4	35,3	42,3	40,1	39,3 ^{a)}	35,4 ^{a)}
Nápoje	6,7	7,8	9,7	11,8	8,2	9,3	.	.
Tabák	2,9	2,7	1,7	2,1	2,7	2,6	1,2	1,3
Oděvy	12,5	12,9	14,5	11,5	13,9	13,8	19,0	19,2
Bytové služby	3,1	3,4	3,8	3,5	3,0	3,4	8,0	6,3
Otop, energie a údržba domácností	8,5	9,5	7,3	7,8	4,5	4,5	2,8	3,6
Péče o zdraví a hygienu	5,3	5,7	5,1	6,1	6,7	7,0	5,0	5,6
Doprava a spoje	6,0	7,1	4,3	5,3	4,4	4,8	4,0	4,5
Vzdělání, kultura, sport	10,0	11,0	8,4	10,0	9,4	10,0	9,2	11,5
Ostatní	4,5	5,1	2,8	3,3	2,3	2,0	9,9	10,5

Vystvětlivky:

a) Naturální spotřeba zahrnuta do spotřeby Ostatní.

Pramen: Životná úroveň 1973 č. 3, s. 107.

Z těchto, jakož i z dalších údajů je zřejmé, že v členských zemích RVHP připadá zhruba 40–50 % spotřebitelských výdajů na potraviny a poživatiny, na spotřební komplex odívání 13–19 %, na nájemné, otop a světlo cca 5–9 %, na

na zařízení domácností 5—10 %, na dopravu a spoje 5—9 %, na vzdělání, kulturu a sport cca 10—12 %.

Ve všech členských zemích RVHP postupně klesal ve struktuře spotřebitelských výdajů význam tzv. nezbytných položek spotřeby (potravin, odívání a pod.), zatímco podíl tzv. zbytných složek spotřeby (průmyslové spotřební výrobky dlouhodobé spotřeby, služby různého druhu) se zvyšoval.

Přítom jsou zřejmé určité rozdíly při prosazování těchto tendencí spotřeby především mezi NDR a ČSSR na straně jedné a ostatními socialistickými státy na straně druhé. Vedle potravin jsou to především takové položky spotřeby, jako je zařízení a údržba domácností, doprava a spoje. I na tomto úseku se však prosazovala tendence postupného vyrovnávání výchozích rozdílů ve struktuře spotřeby mezi jednotlivými členskými státy RVHP.

Rozhodující vliv na utváření struktury osobní spotřeby získával ve všech členských zemích RVHP postupně ve stále větší míře maloobchodní obrat. Je tomu tak proto, že postupně stále větší část osobní spotřeby se realizovala v členských zemích RVHP především prostřednictvím maloobchodního obratu. Růst životní úrovně obyvatelstva členských států RVHP byl totiž mimo jiné doprovázen i poklesem významu naturální spotřeby a prodeje na volném zemědělském trhu při uspokojování potřeb obyvatelstva. Vyplyvá to ku př. z těchto údajů: naturální spotřeba se podílela v roce 1961 v ČSSR 5,3 % a v roce 1969 4,4 % na celkové spotřebě obyvatelstva, v MLR však ve stejném období 20,0 %, resp. 13,3 %, v PLR pak v roce 1965 10,7 % a v roce 1969 pak 8,9 %.

Maloobchodní obrat rostl v uplynulém období ve všech členských zemích RVHP rychlým tempem. Zvláště vysoké přírůstky u tohoto ukazatele zaznamenaly země, které měly nejnižší výchozí úroveň osobní spotřeby a zároveň největší podíl naturální spotřeby a nákupů na volném zemědělském trhu (BLR, MLR, PLR, RSR) na tomto ukazateli. V přepočtu na 1 obyvatele se v letech 1950—1972 vyvíjel maloobchodní obrat v členských zemích RVHP takto (viz tab. 2):

Dynamiku maloobchodního obratu v propočtu na 1 obyvatele zachycují údaje tab. 3.

Z uvedených údajů je zřejmé, že index celkového objemu maloobchodního obratu i jeho jednotlivých složek byl nejnižší v ČSSR. Nejvyšší tempo růstu maloobchodního obratu celkem a u potravin bylo zaznamenáno v MLR, PLR a RSR, u průmyslových výrobků v PLR, MLR a BLR. Index růstu maloobchodního obratu potravin byl v porovnání s tímto ukazatelem za průmyslové výrobky vyšší v PLR, BLR a SSSR; v ostatních zemích tomu bylo naopak.

V uplynulém období se v řadě zemí měnila struktura maloobchodního obratu — rostl podíl průmyslového spotřebního zboží a docházelo k poklesu podílu potravin na celkové výši tohoto ukazatele. Podíl potravin z maloobchodního obratu se v letech 1955—1972 změnil v členských zemích RVHP takto (tab. 4)²:

² Tyto podíly jsou ovlivněny rozdílnou výší naturální spotřeby a prodeje na volném zemědělském trhu v jednotlivých členských zemích RVHP.

Tabulka 2

Vývoj maloobchodního obrátu v přepočtu na 1 obyvatele v členských zemích RVHP v letech 1950-1972 (v jednotkách národní měny, běžné ceny)

Země	Rok	Maloobchodní obrát celkem	Index	z toho			
				potraviny	index	průmyslové výrobky	index
BLR	1950 ^{a)}	127	100	60 ^{b)}	100	67 ^{b)}	100
	1960 ^{a)}	303	239	138	230	165	246
	1970	651	513	291	485	360	537
	1972	732	576	324	540	408	610
ČSSR	1950	3 889	100	1875	100	2014	100
	1960	6 923	178	3816	204	3107	154
	1970	11 270	290	5670	302	3600	278
	1972	12 438	320	6207	331	6231	309
MLR	1950	2 309	100	1072	100	1237	100
	1960	6 884	298	3240	302	3644	273
	1970	13 606	589	6400	597	7206	583
	1972	15 709	770	7410	691	8299	671
NDR	1950	939	100	460	100	479	100
	1960	2 629	280	1321	287	1037	295
	1970	3 785	403	1933	420	1852	387
	1972	4 170	444	2053	446	2117	442
PLR	1950	2 257	100	1090 ^{b)}	100	1167 ^{b)}	100
	1960	7 873	347	3485	320	4352	373
	1970	14 149	627	6022	552	8127	696
	1972	16 719	741	7195	660	9524	816
RSR	1950 ^{c)}	754	100	287	100	467	100
	1960 ^{c)}	2 254	299	993	346	1261	270
	1970	4 775	633	2347	818	2428	520
	1972	5 442	722	2735	918	2707	580
SSSR	1950	200	100	117	100	83	100
	1960	367	184	200	171	167	201
	1970	639	320	355	303	284	342
	1972	713	357	390	333	324	389

Vysvětlivky:

a) Včetně služeb.

b) Pro rok 1950 bylo použito podílů potravin a průmyslového zboží za rok 1955.

c) Bez soukromého sektoru.

Vývoj struktury maloobchodního obrátu ve všech evropských socialistických zemích dále charakterizuje výrazné zvýšení podílu průmyslových výrobků dlouhodobé spotřeby na celkovém maloobchodním obrátu. Tato tendence se prosadila na vnitřním trhu všech zemí RVHP zejména v období po roce 1965.

K důležitým kvalitativním ukazatelům vývoje maloobchodního obrátu patří i jeho členění na obchodní síť a závody společného stravování. Rozdíly mezi zeměmi RVHP u tohoto ukazatele charakterisuje tabulka 5.

Tabulka 3

Pořadí zemí RVHP u maloobchodního obrátu v přepočtu na 1 obyvatele v letech 1950–1972 (rok 1950 = 100)

Maloobchodní obrát celkem		z toho			
		potraviný		průmyslové výrobky	
pořadí zemí	index	pořadí zemí	index	pořadí zemí	index
1. MLR	770	1. RSR	918	1. PLR	816
2. PLR	741	2. MLR	691	2. MLR	671
3. RSR	722	3. PLR	660	3. BLR	610
4. BLR	576	4. BLR	540	4. RSR	580
5. NDR	444	5. NDR	446	5. NDR	442
6. SSSR	357	6. SSSR	333	6. SSSR	389
7. ČSSR	320	7. ČSSR	331	7. ČSSR	309

Tabulka 4

Podíl potravin z maloobchodního obrátu v členských zemích RVHP v letech 1955–1972 (v %)

Země	1955	1960	1965	1970	1972
BLR	46,9	45,5	47,8	44,6	44,2
ČSSR	59,8	55,1	56,7	50,3	49,9
MLR	52,4	47,1	49,8	47,0	47,2
NDR	51,0	50,3	51,6	51,1	49,2
PLR	51,0	44,5	42,3	42,6	43,0
RSR	48,3	44,0	48,1	49,1	50,3
SSSR	54,9	54,4	57,7	55,5	54,7

Pramen: Statističeskij ježegodnik stran-členov SEV. Moskva 1972, 1973, s. 290, 291.

Tabulka 5

Pořadí zemí RVHP podle podílu maloobchodního obrátu realizovaného závody společného strávání v rámci celkového maloobchodního obrátu v letech 1960, 1970 a 1972 (v %)

	1960	1970		1972	
1. BLR	19,1	1. BLR	20,8	1. BLR	20,8
2. MLR	15,9	2. MLR	14,7	2. MLR	14,5
3. ČSSR	15,4	3. ČSSR	14,2	3. ČSSR	14,1
4–5. NDR	10,5	4. RSR	13,0	4. RSR	13,9
4–5. RSR	10,5	5. NDR	10,6	5. NDR	10,4
6. SSSR	8,9	6. SSSR	9,7	6. SSSR	9,6
7. PLR	6,4	7. PLR	6,8	7. PLR	6,8

Pramen: Statističeskij ježegodnik stran-členov SEV. Moskva 1973, s. 286, 287.

Z těchto údajů je zřejmé, že největší podíl závodů společného stravování na celkovém maloobchodním obratu vykazují BLR, MLR a ČSSR, nejmenší pak PLR, SSSR a NDR.

Ze zhodnocení vývoje maloobchodního obratu podle vlastnických forem — státní, družstevní a soukromý sektor — vyplývá zcela zanedbatelný podíl soukromého sektoru na realizovaném maloobchodním obratu ve všech členských zemích RVHP s výjimkou NDR a částečně i PLR. V NDR dosáhl podíl soukromého sektoru na realizovaném maloobchodním obratu v roce 1955 31,9 %, v roce 1972 pak 18,5 %, v PLR v týchž letech 2,7 %, 1,2 % a 1,2 %.

3. Stručný rozbor vybraných komplexů spotřeby

Potraviny

Spotřebu potravin v členských zemích RVHP za období od roku 1950 až do současnosti charakterisuje prosazení mnoha progresivních tendencí. Především došlo k určitému poklesu podílu potravin na celkové výši spotřebitelských výdajů, zvýšila se spotřeba nejhodnotnějších potravin v propočtu na 1 obyvatele, poklesla spotřeba některých potravin rostlinného původu. Průměrná kalorická hodnota denní spotřeby potravin převýšila ve všech členských zemích RVHP výši 3000 kalorií. Rozdíly mezi zeměmi RVHP na tomto úseku jsou zřejmé z tabulky 6:

Tabulka 6

Denní spotřeba kalorií a nejdůležitějších potravin v členských zemích RVHP

Země	Období	Spotřeba v gramech na 1 den							Kalorie		
		obiloviny	brambory	cukr a sladkosti	luštěniny ořechy	maso	mléko	tuky	celkem	% živočišného původu	bílkoviny
BLR	1964–66	534	62	64	19	109	236	35	3070	13	91
ČSSR	1964–66	348	295	103	8	167	356	44	3030	27	83
MLR	1966–68	367	228	87	10	142	294	63	3130	34	96
NDR	1964–66	270	383	88	6	171	316	67	3040	37	76
PLR	1964–66	383	347	98	10	138	552	40	3140	30	93
RSR	1964–66	500	182	48	24	105	319	26	3010	18	87
SSSR	1964–66	428	378	106	19	106	476	33	3180	21	92

Pramen: Statistical Yearbook 1972. New York, United Nations 1973, s. 524.

Největší podíl živočišných bílkovin na celkové denní spotřebě potravin vyjádřené v kaloriích vykazují NDR, MLR, PLR a ČSSR. Nejvyšší denní spotřebu obilovin v gramech vykazují BLR, RSR a SSSR. Za tímto stavem se však

skrývá dlouhodobý přesun spotřeby k biologicky hodnotnějším potravinám — zejména živočišného původu — ve všech členských zemích RVHP. Je to v souladu se záměry lékařských doporučení a poznatků lékařské vědy o vlivu spotřebovávaných potravin na zdravotní stav obyvatelstva socialistických zemí (boj proti nadměrné spotřebě některých druhů potravin, nebezpečí otylosti apod.). Proto byla vždy ve všech členských zemích RVHP věnována značná pozornost kvalitativním aspektům spotřeby potravin. Šlo o zajištění takové výše a struktury spotřeby potravin, která zejména obsahem živočišných bílkovin a vitamínů odpovídá posledním lékařským poznatkům o výživě. Prosazování těchto tendencí ve spotřebě potravin v členských zemích RVHP je zřejmé mimo jiné i z dále uvedených údajů o spotřebě nejdůležitějších druhů potravin v propočtu na 1 obyvatele v letech 1960 a 1971 (tab. 7).

Tabulka 7

Spotřeba potravin v členských zemích RVHP v propočtu na 1 obyvatele v letech 1960 a 1972 (v kg)

Země	Maso, sádlo a masné výrobky (v propočtu na maso)		Ryby a rybí výrobky		Mléko a mléčné výrobky včetně másla (v propočtu na čerstvé mléko)		Vejsce (ks)			
	1960	1972	1960	1972	1960	1972	1960	1972		
BLR	32,7	51,7	2,0	4,3	126,0	176,0	85	126		
ČSSR	57,0	75,1	4,7	5,2	173,0	201,0	179	292		
MLR	47,6	61,5	1,5	2,4	114,0	116,0	160	260		
NDR	55,0	70,8	.	8,0	.	.	197	240		
PLR	50,0	67,2	4,5	6,8	363,0	423,0	143	196		
SSSR	40,0	52,0	9,9	15,1	240,0	296,0	118	185		
	Cukr a výrobky z cukru (v propočtu na cukr)		Moučné výrobky (v propočtu na mouku)		Zelenina (v propočtu na čerstvou)		Rostlinné tuky		Brambory	
	1960	1972	1960	1972	1960	1972	1960	1972	1960	1972
BLR	17,7	31,6	190,1	173,0	122,3	116,0	9,6	12,9	34,8	28,7
ČSSR	36,3	36,2	126,0	111,0	87,3	83,8	4,1	6,1	100,0	104,0
MLR	25,6	35,5	133,0	122,0	84,1	83,4	0,8	2,2	97,6	69,1
NDR	29,3	34,9	101,6	96,3	60,7	92,5	2,2	2,3	173,9	146,0
PLR	27,9	40,9	.	127,0 ^{a)}	.	.	1,0	1,6	223,0	187,0
SSSR	28,0	38,8	164,0	145,0	70,0	82,0	5,3	7,0	143,0	120,0

Vysvětlivka:

a) u PLR údaje za hospodářský rok

Pramen: Statističeskij ježegodnik stran-členov SEV. Moskva 1974, s. 57–59.

Ze statistických údajů o spotřebě potravin v propočtu na 1 obyvatele v delší časové řadě vyplývá, že úroveň i struktura spotřeby vykazovaly tendenci k postupnému vyrovnávání, i když dosud existují mezi jednotlivými zeměmi ve spot-

řebě nejdůležitějších druhů potravin větší či menší rozdíly. Positivní změny dokumentuje nejenom přesun spotřeby k biologicky hodnotnějším potravinám, ale i rostoucí zastoupení průmyslově zpracovávaných potravin (polotovary, zmrazené, konzervované a jinak k přímé spotřebě v domácnostech předpřipravené pokrmy) a rozšiřující se spotřeba potravin v závodech společného stravování. V úrovni spotřeby průmyslově zpracovaných potravin jsou dosud mezi jednotlivými státy RVHP velké rozdíly. Souvisí to i s dosaženou úrovní rozvoje potravinářského průmyslu, s relacemi maloobchodních cen, jakož i s dalšími faktory (spotřební zvyklosti, úroveň práce složek vnitřního obchodu apod.). Nejvyšší úrovně spotřeby průmyslově zpracovaných potravin bylo dosaženo v NDR a v ČSSR.

Zásady správné výživy byly v sledovaném období uplatňovány mezi stále širšími vrstvami obyvatelstva všech členských zemí RVHP. Bylo přitom třeba překonávat řadu překážek, mezi nimi i nesprávné spotřební zvyklosti obyvatelstva, přežívající obvykle dlouhou dobu. Ku př. vysoká spotřeba výrobků z obilovin, nebo nežádoucí růst spotřeby cukru a jiných potravin v některých zemích, skladba vyráběných či dovážených potravin nezřídka nevyhovovaly potřebám vnitřního trhu. Taktéž relace maloobchodních cen potravin nevytvářely v řadě případů v zemích RVHP příznivé podmínky pro růst spotřeby žádoucích druhů potravin. Často narušovaly prosazování progresivních tendencí zejména ve struktuře spotřebovávaných potravin i nedostatky v práci složek vnitřního obchodu, zejména pomalejší rozvoj obchodní sítě na vesnici, zaostávání rozvoje společného stravování v některých zemích — ku př. PLR je v tomto směru velmi názorný příklad. Rovněž potravinářský průmysl stále nevěnuje žádoucí pozornost výrobě polotovarů a dalších průmyslově zpracovaných pokrmů, usnadňujících přípravu jídel v domácnostech, ačkoliv zapojení žen do pracovního procesu si vynucuje širší přechod na jejich průmyslovou výrobu, případně volbu racionálních směrů v jejich přípravě v domácnostech.

Růst spotřeby biologicky nejhodnotnějších potravin na 1 obyvatele v členských zemích RVHP v nejbližším období je odvislý od celé řady faktorů. Především jde o zajištění rychlého růstu zemědělské výroby, zabezpečení žádoucích změn v její struktuře, o co nejkvalitnější zpracování zemědělských surovin. V tomto směru je nutno zajistit co nejširší modernizační příslušných odvětví potravinářského průmyslu ve všech členských zemích RVHP. Jedině tak lze zabezpečit růst kvality vyráběných potravin.

Nikoliv zanedbatelnou úlohou mají v této souvislosti i relace maloobchodních cen, zrychlení vzájemné výměny zemědělských surovin, jakož i potravin mezi zeměmi RVHP.

Odivání

Druhou hlavní skupinu ve struktuře osobní spotřeby tvoří textilní výrobky, obuv, galanterie a jiné výrobky. Spotřebu v tomto komplexu ovlivňuje obdobně jako u ostatních komplexů mnoho činitelů. Vedle celkové dosažené úrovně

spotřeby, výše výroby v propočtu na 1 obyvatele³ a úrovně příjmů mají na spotřebu vliv ještě další faktory, které však lze mnohdy jen obtížně postihnout. Výroba jakostnějších druhů přírodních, zejména pak syntetických vláken může ku př. značně prodloužit trvanlivost výrobků. Určitou úlohu mají též podnebí (klimatické podmínky) a spotřební zvyklosti.

Mezi členskými zeměmi RVHP existovaly v sledovaném období rozdíly nejenom u celkové spotřeby textilních vláken na 1 obyvatele, ale i v jejich struktuře. Celkově je možno tyto země zařadit podle úrovně spotřeby na 1 obyvatele v období do roku 1970 (k tomuto jsou k dispozici statistické údaje o spotřebě) mezi státy s vysokou spotřebou klasických textilních vláken a nižší úrovní spotřeby syntetických vláken. V roce 1970 dosáhla průměrná roční spotřeba textilních vláken na 1 obyvatele v kg (spotřeba úhrnem, v závorce spotřeba syntetických vláken): v BLR 14,9 (1,5), v ČSSR 16,9 (2,5), v MLR 11,9 (0,8), v NDR 18,0 (2,7), v PLR 12,9 (1,7), v RSR 10,7 (1,2) a v SSSR 13,8 (0,8) [4].

Nejvyšší úroveň spotřeby textilních vláken v propočtu na 1 obyvatele i jejich nejprůhodnější struktura byla v NDR a v ČSSR. Relativně vysoká spotřeba chemických vláken v obou těchto zemích odráží progresivní vývoj ve struktuře spotřeby textilních vláken v souladu se světovými tendencemi a umožnila lépe uspokojovat spotřebitelskou poptávku v mnoha směrech.

Postupný vzestup výroby textilních a jiných spotřebních výrobků, které zahrnujeme do tohoto komplexu ve všech členských zemích RVHP, vytvářel spolu s dalšími faktory (růst nominálních mezd, pokles maloobchodních cen, zvyšující se dovoz spotřebního zboží ze zahraničí apod.) předpoklady pro stále lepší uspokojování spotřebitelské poptávky. I když se objevovaly některé problémy v kvalitě a sortimentu, zvyšoval se maloobchodní obrat u mnoha výrobků rychlými tempy. Postupně se rovněž snižovaly mezi jednotlivými zeměmi rozdíly v úrovni spotřeby u nejdůležitějších výrobků tohoto komplexu, zapříčiněné zejména odlišnou výší výroby v přepočtu na 1 obyvatele. (Podrobnější údaje viz [5].) Maloobchodní obrat na 1 obyvatele se v roce 1965 a 1971 v porovnání s rokem 1960 (100 %, srovnatelné ceny) vyvíjel u nejdůležitějších výrobků takto (tab. 8):

Rychlý růst spotřeby je zřejmý v většině zemí zejména u obuvi, oděvů, pleťného ošacení, dále u výrobků, u kterých maloobchodní prodej roste v přímé souvislosti se zvyšujícím se standartem bydlení — koberce, záclony, bytový textil a jiné výrobky. Nejrychleji se přitom zvyšovala poptávka spotřebitelů po výrobcích vyráběných ze syntetických materiálů. Rovněž nelze opomenout růst poptávky obyvatelstva po službách různého druhu (úklid, údržba domácností apod.).

Další růst spotřeby výrobků v tomto komplexu, vývoj struktury spotřeby žádoucím směrem — zejména jde o zabezpečení vyššího zastoupení výrobků ze syntetických materiálů — závisí především na rychlém rozvoji chemického

³ V roce 1970 ku př. výroba obuvi na 1 obyvatele dosáhla v BLR 2, v ČSSR 7,1, v MLR 3,5, v NDR 4,3, v RSR 2,6, v PLR 3,3 a v SSSR 2,8 páru.

Tabulka 8

Maloobchodní obrát na 1 obyvatele v členských zemích RVHP ve spotřebním komplexu odívání v roce 1965 a 1971 (r. 1960 = 100)

Země	Bavlnené tkaniny		Vlněné tkaniny		Svrchní pletené ošacení		Oděvy a prádlo z tkanin		Punčochy a ponožky		Obuv	
	1965	1971	1965	1971	1965	1971	1965	1971	1965	1971	1965	1971
BLR	122	137	123	163	.	127 ^{a)}	122	178	.	134 ^{a)}	.	110 ^{a)}
MLR	78	56	87	142 ^{b)}	132	245	97	134	114	134	119	146
NDR	43	.	52	46	104	131	132	157	109	94 ^{b)}	118	148
PLR	77	62	83	87	154	362	141	188	170	215 ^{c)}	126	150
RSR	115	116	140	171	176	221 ^{b)}	164	254	.	.	139	190
SSSR	73	67	82	83	149	354	124	210	147	273	126	181
ČSSR	76	83	86	145	123	220	97	129	173	171	109	154

Vysvětlivky:

a) rok 1968 = 100

b) rok 1967

c) rok 1970

Pramen: Statističeskij ježegodnik stran-členov SEV. Moskva 1972, s. 305–311.

a spotřebního průmyslu, pružném uplatňování mezinárodní socialistické dělby práce. I když její formy mají ku př. v textilním průmyslu specifické rysy, dané zejména módou, existují rozsáhlé oblasti, kde může mezinárodní spolupráce znamenat podstatný přínos v oblasti výroby i spotřeby. Mimořádný význam připadá rozvoji progresivní techniky a technologie (netkané textilie a jiné). Rovněž rostoucí vzájemná výměna spotřebního zboží mezi členskými zeměmi RVHP může pozitivně ovlivnit spotřebu v tomto komplexu.

Bydlení

Uspokojení potřeb obyvatelstva na úseku bydlení patřilo po celé poválečné období ke stěžejním úkolům v rozvoji životní úrovně ve všech členských zemích RVHP. Stranické i vládní orgány věnovaly této problematice vždy prvořadou pozornost.: Během uplynulého období bylo na tomto důležitém úseku spotřeby dosaženo značného pokroku a zlepšení, což charakterisují četné ukazatele bytové výstavby za jednotlivé země. Vzhledem k nepříznivé výchozí situaci bytového fondu po skončení II. světové války, nutnosti rychle odstranit značné válečné škody v dopravě, průmyslu a v jiných odvětvích národního hospodářství členských zemí RVHP, bylo možno přikročit k urychlenému řešení bytové situace až zhruba v polovině 50. let.: Přes dosažené úspěchy nebylo však dosud možno plně zabezpečit jak z kvantitativní, tak i z kvalitativní stránky potřeby obyvatelstva na úseku bydlení.

Spotřebitelské výdaje obyvatelstva související s bydlením nezatěžují rozpočet

Tabulka 9

Počet bytů postavených za pětiletá období v propočtu na 1000 obyvatel v členských zemích RVHP

Období	BLR	ČSSR	MLR	NDR	PLR	RSR	SSSR
1956—1960	.	23,5 ^{a)}	28,5	18,0	22,0	33,5	54,5
1961—1965	27,5	29,0 ^{a)}	28,0	23,5	25,0	34,5	51,5
1966—1970	26,5	31,0	31,9	21,3	29,3 ^{a)}	33,5	47,6

Vysvětlivky:

a) bez svobodáren

Pramen: Plány rozvoje ekonomiky v socialistických zemích do roku 1975. Praha, UVTEI 1972, s. 25.

Tabulka 10

1956—60		1961—65		1966—70	
1. SSSR	100	1. SSSR	100	1. SSSR	100
2. RSR	61	2. RSR	67	2. RSR	70
3. MLR	52	3. ČSSR	56	4. MLR	67
4. ČSSR	43	4. MLR	54	3. ČSSR	65
5. PLR	40	5. BLR	53	5. PLR	62
6. NDR	33	7. NDR	46	7. NDR	45

Pramen: viz tab. 9

domácností v členských zemích RVHP v takové výši, jako je tomu ve většině kapitalistických zemích. Je tomu zejména proto, že v těchto zemích se po roce 1945 vytvořila taková struktura spotřeby, ve které se výdaje obyvatelstva na nájemné pohybují hluboko pod skutečně vynaloženými náklady na výstavbu a údržbu bytového fondu. Náklady v této oblasti jsou v členských zemích RVHP hrazeny ve značném rozsahu ze státního rozpočtu;⁴ podstatná část nákladů na údržbu a modernisaci bytového fondu byla přenesena na komunální hospodářství — ku př. v ČSSR tyto náklady převyšují 2 mld Kčs ročně. Z toho je zřejmé, že v členských zemích RVHP i na tomto úseku osobní spotřeby dosahuje podíl společenských zdrojů nemalé výše.

Bytovou výstavbu charakterisují ve všech zemích RVHP především rychlá tempa výstavby bytů. Nejrychlejší tempo výstavby bytů ze všech členských zemí RVHP si udržuje v celém období po roce 1950 až do současnosti SSSR. Rozdíly mezi členskými státy RVHP v počtu bytů postavených na 1000 obyvatel za pětiletá období od roku 1956 jsou zřejmé z tabulky 9.

⁴ Na rozdíl od kapitalistických států působí na nájemné zanedbatelným způsobem takové faktory, jako cena pozemku, různé poplatky a daně.

Seřadíme-li členské země podle úrovně tohoto ukazatele, dostaneme toto pořadí (index ukazuje srovnání se SSSR):⁵

Nižší počet nově stavěných bytů v NDR souvisí s celkově lepším vybavením obyvatelstva byty v porovnání s ostatními členskými státy RVHP. Na 1000 obyvatel připadlo v roce 1962 v ČSSR 285 bytů, v MLR 289 bytů, v NDR 331 bytů a v PLR 252 bytů. V roce 1970 pak připadlo na 1000 obyvatel v ČSSR 312 bytů, v MLR 311 bytů, v NDR 355 bytů a v PLR 255 bytů. Za SSSR jsou k dispozici údaje o užité ploše v m² na 1000 obyvatel — v roce 1970 to bylo 11 041 m².

Vývoj bytové výstavby v jednotlivých zemích podle typu investiční výstavby (státní, družstevní, soukromá apod.) se dosti značně liší. Nejednotná metodika výkaznictví neumožňuje podrobné srovnání příslušných typů investiční výstavby za všechny země, nicméně je zřejmé, že v řadě zemí výrazně vzrostl zejména podíl družstevní bytové výstavby.

Kvalitativní stránku bytového standardu v členských zemích RVHP charakterizuje vedle jiného vzrůstající podíl bytů vybavených plynem, ústředním topením, vodovodem, koupelnou, zlepšují se postupně i další kvalitativní ukazatele bytové výstavby — obytná plocha připadající na 1 obyvatele, občanské vybavení sídlišť apod. Rovněž roste podíl tří a více pokojových bytů u nové bytové výstavby. Například v BLR dosáhl v roce 1960 podíl tří a vícepokojových bytů na nové bytové výstavbě 6,3 %, v ČSSR 21,1 %, v PLR 24,3 %, v MLR 5,7 %, v NDR 12,6 %. V roce 1966 to však již bylo v BLR 9,3 %, v ČSSR 46,9 %, v PLR (rok 1965) 26,4 %, v MLR 15,1 % a NDR 7,3 %. Tento vývoj byl zapříčiněn četnými faktory (jejich analýza přesahuje rámec tohoto článku).

Bytová výstavba je těsně spjata s procesem urbanisace. V letech 1960—1970 se % městského obyvatelstva zvýšilo v jednotlivých zemích takto: v BLR z 38 na 53 %, v MLR z 41 na 44,5 %, v PLR z 48 na 52 %, v RSR z 32 na 41 %, v SSSR z 48 na 56 % a v ČSSR z 57 na 62 %. K významným změnám nedošlo jen v NDR, kde % urbanisace bylo již v šedesátých letech vysoké — v roce 1970 pak dosáhlo 74 %.

Rychlý rozvoj výrobních sil v členských zemích RVHP, zprůmyslnění dříve agrárních oblastí, urbanisace jsou i v těchto zemích provázeny nepříznivými změnami v životním prostředí. Postupnému odstraňování těchto nepříznivých důsledků civilisace je proto ve všech členských zemích věnována mimořádná pozornost.

Spotřební průmyslové výrobky dlouhodobé spotřeby

Ve struktuře osobní spotřeby nabývaly ve všech členských zemích RVHP ve sledovaném období stále větší význam průmyslové spotřební výroby. S rů-

⁵ SSSR zaujímá přední místo v bytové výstavbě v propočtu na 1000 obyvatel i ve světovém žebříčku.

stem životní úrovně stoupal postupně stále více význam průmyslových spotřebních výrobků dlouhodobé spotřeby, a to potřeb pro domácnost (chladničky, vysávače, pračky apod.), kulturních potřeb (rozhlasové přijímače, televizory, fotoaparáty apod.) a prostředků osobní dopravy (především motorová osobní vozidla).

Úroveň spotřeby předmětů dlouhodobé spotřeby, vyjádřená maloobchodními prodejmi, jakož i vybaveností domácností těmito výrobky se mezi jednotlivými skupinami členských zemí RVHP výrazně lišila. Nejvyšší úroveň vybavenosti domácností u většiny předmětů dlouhodobé spotřeby vykazují v celém sledovaném období NDR a ČSSR.

Po roce 1965 docházelo však k velmi rychlým přírůstkům maloobchodních prodejů v zemích s nižší úrovní vybavenosti domácností těmito výrobky. Například u chladniček byly v roce 1960 prodány v maloobchodní síti na 10 000 obyvatel v BLR 4 ks, v MLR 13 ks, v NDR 84 ks, v PLR 18 ks, v RSR 4 ks, v ČSSR 80 ks. V roce 1970 to však již bylo v BLR 222 ks, v MLR 220 ks, v NDR 224 ks, v PLR 109 ks, v RSR 71 ks, v SSSR 155 ks a v ČSSR 160 ks chladniček. Obdobná situace byla u většiny dalších předmětů dlouhodobé spotřeby, které zahrnujeme do tohoto komplexu (pračky, šicí stroje, vysávače).

U předmětů kulturních potřeb se v sledovaném období prosazovaly obdobné tendence jako u potřeb pro domácnost. I zde byla zaznamenána velmi rychlá tempa maloobchodních prodejů od poloviny šedesátých let zejména v zemích s nižší výchozí úrovní osobní spotřeby (BLR, RSR, MLR, PLR). Reprezentantem tohoto spotřebního komplexu — z hlediska dosažené úrovně osobní spotřeby v členských zemích RVHP — jsou televizory. Počet prodaných televizorů na 10 000 obyvatel se změnil v jednotlivých zemích RVHP mezi léty 1960 a 1970 takto (tab. 11):

Rozvoj automobilismu postrádal v členských zemích RVHP do nedávného období z různých objektivních i subjektivních příčin ta tempa růstu výroby i spotřeby, jichž bylo dosaženo v poválečném období v hospodářsky vyspělých

Tabulka 11

Počet prodaných televizorů v členských zemích RVHP v letech 1960 a 1970 v přepočtu na 10 000 obyvatel

Pořadí země	1960	Pořadí země	1970
1. NDR	266	1. BLR	253
2. ČSSR	220	2. SSSR	230
3. SSSR	69	3. MLR	226
4. PLR	68	4. ČSSR	180
5. MLR	53	5. PLR	168
6. RSR	14	6. NDR	162
7. BLR	5	7. RSR	120

kapitalistických státech. Tento vývoj se nepříznivě projevil u řady ukazatelů v podílu socialistických zemí na světové výrobě osobních automobilů,⁶ v tempech růstu vybavenosti obyvatelstva osobními auty apod.

V oblasti výroby osobních automobilů vystoupila proto v posledním období výrazně do popředí problematika zajištění rychlého rozvoje mezinárodní specialisace a kooperace výroby, která by umožnila vyšší sériovost a rentabilitu výroby osobních automobilů a zajistila by nabídku širšího sortimentu automobilů na vnitřních trzích ve všech členských zemích RVHP. Lze proto očekávat výrazné zlepšení postavení těchto zemí ve světovém žebříčku výroby i spotřeby osobních automobilů.

Značný předstih v rozvoji motorismu v členských zemích RVHP získaly NDR a ČSSR, kde je počet osobních aut v přepočtu na 1000 obyvatel značně vyšší v porovnání s ostatními zeměmi RVHP. Počátkem roku 1971 připadalo na 1000 obyvatel v NDR 68, v ČSSR 56, v PLR 12 a v SSSR 6 osobních aut (včetně combi vozů) [6].

Rychlá tempa růstu výroby i maloobchodních prodejů průmyslových spotřebních výrobků dlouhodobé spotřeby se ve všech členských zemích RVHP příznivě promítla ve vybavenosti domácností těmito výrobky. Je to zřejmé z těchto údajů (tab. 12).

Z nástinu úrovně a tendencí, které se ve vybavenosti domácností v členských zemích RVHP prosadily, lze očekávat v nejbližším období další rychlý růst vybavenosti. Přitom jde bezesporu o delší a složitý proces, jehož úspěšné řešení vyžaduje, aby problematika výroby i spotřeby těchto výrobků byla zkoumána a řešena nejenom v zájmu jednotlivých zemí, ale především v mezinárodním měřítku — za celý komplex zemí RVHP. Jde přitom zejména o zajištění produkce nejdůležitějších předmětů dlouhodobé spotřeby v takových seriích, aby bylo dosaženo výraznějšího poklesu vlastních nákladů. To podmiňuje snižování maloobchodních cen a výraznější růst vybavenosti domácností předměty dlouhodobé spotřeby. Rychlý růst výroby i spotřeby těchto výrobků je proto do značné míry závislý — vedle rozšiřování vzájemné výměny spotřebních výrobků mezi členskými zeměmi — především na rychlém uplatňování zásad mezinárodní socialistické dělby práce, t. j. na mezinárodní specialisaci a kooperaci výroby.

Služby placené obyvatelstvem

S růstem životní úrovně obyvatelstva členských zemí RVHP se rychlým tempem zvyšovala poptávka po širokém okruhu služeb materiálního i nemateriálního charakteru (opravy předmětů dlouhodobé spotřeby, zakázkové práce, zahraniční i vnitrozemská rekreace apod.). K podrobnějšímu srovnání úrovně spotřeby placených služeb v členských zemích RVHP nejsou dosud k dispozici

⁶ Podíl socialistických zemí na světové výrobě osobních aut se v 60-tých letech změnil a v roce 1970 činil podobně jako v roce 1960 jen cca 4 %.

Tabulka 12

Vývoj vybavenosti domácností předměty dlouhodobé spotřeby ve vybraných zemích RVHP v letech 1965 a 1970 (počet předmětů na 100 domácností)

Země	Rok	Rozhlasové přijímače	Televizory	Chladničky	Osobní automobily
BLR	1965	72 ^{b)}	7 ^{b)}	3 ^{b)}	.
	1970	88 ^{c)}	35 ^{c)}	17 ^{c)}	.
ČSSR	1965	80	51	30	.
	1970	87 ^{d)}	75 ^{d)}	60 ^{d)}	17,7 ^{d)}
MLR	1965	80	27	8	10 ^{f)}
	1970	79	55	33	21 ^{f)}
NDR	1965	86,5	48,5 ^{a)}	25,9	8,35
	1970	91,9	69,1 ^{a)}	56,4	15,65
PLR	1965	51	24	10	4,8
	1970	50	45	28	.
SSSR	1966–70	.	51,6 ^{g)}	32,7 ^{g)}	.

Vysvětlivky:

- a) počet vydaných povolení na 100 domácností, skříňové přijímače
 b) k 1. 12. 1964
 c) 1. 12. 1968
 d) odhad — přibližný údaj včetně vozů combi
 f) na 1000 obyvatel
 g) rok 1970 na 100 rodin

Pramen: Plánované hospodářství, 1973, č. 3, s. 80. Politická ekonomie, 21, 1973, č. 3, s. 244.

potřebné statistické údaje. Vydeme-li z téze, že čím je v dané zemi vyšší životní úroveň, tím větší zastoupení ve spotřebě zaujímají služby, je zřejmé, že nejvyšší úroveň spotřeby placených služeb byla dosažena v ČSSR a v NDR.

Překážkou plynulého uspokojování potřeb obyvatelstva členských zemí RVHP na úseku služeb (u jejich většiny) jsou zejména nevyhovující kapacity podniků, nedostatek pracovních sil i problémy se surovinami.

Vzhledem k rychle rostoucímu významu terciární sféry v ekonomice členských zemí RVHP, bylo by účelné zajistit sledování nejdůležitějších ukazatelů v této oblasti v příslušných statistických materiálech.

4. Hlavní tendence vývoje osobní spotřeby v členských zemích RVHP po roce 1950

a) Rozvoj výrobních sil v členských zemích RVHP v uplynulém období vytvořil příznivé předpoklady pro rychlý rozvoj osobní spotřeby obyvatelstva těchto zemí. Přitom je charakteristické, že byly likvidovány nežádoucí rozdíly tohoto ukazatele u jednotlivých sociálních skupin obyvatelstva, dále rozdíly mezi městem a vesnicí, jakož i mezi příslušnými oblastmi.

b) Osobní spotřeba tvořila ve všech členských zemích RVHP v sledovaném období nejdůležitější složku životní úrovně. Vzhledem k rozdílnému výchozímu stupni rozvoje výrobních sil, na kterém začaly socialistické země budovat socialismus, existují mezi nimi dosud u osobní spotřeby absolutní i strukturální rozdíly. Jak však potvrzují statistické údaje, tempa růstu osobní spotřeby a jejich hlavních složek v zemích s nižší absolutní úrovní spotřeby byla v letech 1950—1973 nejdynamičtější. Docházelo tak k postupnému sblížení úrovně osobní spotřeby v přepočtu na 1 obyvatele, rovněž se zmenšovaly rozdíly ve struktuře spotřeby. Postupně se vyrovnávaly i rozdíly, které mezi jednotlivými zeměmi existují v podílu zdrojů, jejichž prostřednictvím jsou uspokojovány potřeby obyvatelstva (maloobchodní obrat, naturální spotřeba, terciární sféra apod.). Nemalý podíl na růstu životní úrovně obyvatelstva členských zemí RVHP měla však i společenská spotřeba.

c) Při rychlém kvantitativním vzestupu spotřeby nabývala ve všech zemích RVHP stále větší významu *kvalitativní* hlediska uspokojování potřeb. Projevilo se to v mnoha směrech — poklesem podílu potravin, zvyšováním podílu průmyslových spotřebních výrobků, zejména pak dlouhodobé spotřeby, jakož i placených služeb na celkových spotřebitelských výdajích. Ve všech komplexech se dále zvyšovala poptávka po výrobcích, jejichž úroveň spotřeby je názorným ukazatelem dosažené životní úrovně (% potravin živočišného původu, počet příslušných předmětů dlouhodobé spotřeby, které připadají na 100 domácností a jiné). Rovněž rostla ve všech zemích RVHP poptávka po placených službách, jež však nebyla často uspokojována žádoucím způsobem. K důležitému kvalitativnímu rysu ve vývoji osobní spotřeby obyvatelstva členských zemí RVHP patřila i snaha o snižování času, který obyvatelé potřebují k zakoupení zboží v maloobchodní síti. I když došlo v této oblasti ve všech členských zemích RVHP k zlepšení, není dosavadní stav v mnoha směrech (hustota obchodní sítě, kvalita obsluhy, zavádění nových progresivních směrů prodeje) stále ještě zcela uspokojivý.

Rovněž výroba průmyslově zpracovaných jídel, jejichž příprava by vyžadovala v domácnostech co nejméně času, není dosud v členských zemích RVHP na žádoucí úrovni. V tomto směru čeká potravinářský průmysl, výrobní polotovary ve všech členských zemích RVHP ještě mnoho práce.

d) Spotřebitelský komplex, jaký země RVHP se svými obyvateli představují, reprezentuje obrovský vnitřní trh, který je schopen absorbovat značná množství spotřebních výrobků i služeb. Proto je účelné zabezpečovat, aby přednosti a výhody tohoto velkého trhu byly v rostoucí míře využívány nejenom z hlediska potřeb jednotlivých států, ale především celého integračního seskupení socialistických zemí. Proto musí být podíl národního důchodu, který je určen na spotřebu — cca 75 % — využíván tak, aby přinášel co největší efekt z hlediska uspokojování potřeb.

Rostoucí význam konečné spotřeby v ekonomice členských zemí RVHP vyžaduje proto další zkvalitňování mezinárodní spolupráce v mnoha oblastech ekonomiky — ve výrobě, zahraničním obchodě, cenové a finanční oblasti, výzkumu, vývoji, jakož i v dalších oblastech. Zvláštní význam má další pokrok

v mezinárodní specialisaci a kooperaci výroby; jen tak lze rychleji než dosud snižovat výrobní náklady i maloobchodní ceny spotřebních výrobků a zabezpečit rychlý růst vybavenosti domácností předměty dlouhodobé spotřeby.

Další růst ekonomické i životní úrovně členských zemí RVHP bude stále výrazněji ovlivňován jak zdokonalováním hospodářské spolupráce těchto zemí, tak i prohlubováním socialistické ekonomické integrace. Jak uvedl L. I. Brežněv na XXIV. sjezdu KSSS, tato hospodářská integrace socialistických zemí je novým a složitým problémem. Předpokládá i „nový širší přístup k mnoha hospodářským otázkám, schopnost nacházet nejracionálnější řešení, která odpovídají nejn zájmům dané země, ale všech, kdo se na spolupráci podílejí. Vyžaduje stálou orientaci na nejnovější úspěchy vědy a techniky, na nejrentabilnější a technicky nejvyspělejší druhy výroby”.

Literatura

- [1] LENIN, V. I.: Spisy. Sv. 27, s.
- [2] Kol.: Sopotavlenije urovněj ekonomičeskogo rozvitija socialističeskich stran. Moskva 1965, s. 205.
- [3] BELAJEV, J. N. — SEMENOVA, L. S.: Socialističeskaja integracija i mirovoje chozjajstvo. Moskva 1972, s. 111.
- [4] Ukazatelé hospodářského vývoje v zahraničí. Spotřeba XII.-205, UVTEI 1973.
- [5] BRDEK, Miroslav: Hlavní faktory vývoje fondu osobní spotřeby v zemích RVHP v letech 1950—1970. Ekon. Čas., 22, 1974, č. 1.
- [6] Výber, 1973, č. 1.
- [7] Vývoj osobní společenské spotřeby v členských zemích RVHP v letech 1950—1970. [Vědecké sdělení VŠE] Praha 1974.
- [8] Statističeskij ježegodnik stran — členov SEV. Moskva 1970, 1971, 1972, 1973.
- [9] Ukazatelé hospodářského vývoje v zahraničí. Praha, UVTEI, 1971, 1972, 1973.

ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОГО ПОТРЕБЛЕНИЯ В СТРАНАХ-ЧЛЕНАХ СЭВ ПОСЛЕ 1950 ГОДА

БРДЕК, Мирослав

Личное потребление относится в настоящее время к основным элементам жизненного уровня во всех странах-членах СЭВ. Поэтому его развитию уделяется значительное внимание. (Обеспечение розличной торговли необходимыми фондами товаров и под.).

В развитии личного потребления в странах-членах СЭВ в последующий период проявилось много тенденций. Прежде всего, доходит к постепенному выравниванию исходных различий в уровне и структуре между отдельными группами стран-членов СЭВ. Далее повышается значение ускоренного и эластичного решения отношения производства и потребления так, чтобы потребности населения бесперебойно удовлетворялись. В связи с этим можно, например, подчеркнуть структуральные проблемы потребления, усиление качественных аспектов потребления, на которые уперается первостепенное внимание плановых и других органов стран-членов СЭВ в настоящий период.

Обеспечение бесперебойного отношения производства и потребления в странах-членах СЭВ невозможно без постоянного, более широкого сотрудничества этих стран. Вместе с растущим обменом товаров широкого потребления большое значение приобретает введение принципа международного разделения труда и на участке производства ряда товаров широкого потребления (специализация и кооперация производства товаров широкого потребления и т. д.).

Нельзя обойти и значение сотрудничества стран-членов СЭВ в ряде других звеньев (цены, финансы, исследование, развитие и под.), которые могут позитивно повлиять на развитие отношения производства и потребления.

TENDENCIES IN THE DEVELOPMENT OF PERSONAL CONSUMPTION IN CMEA COUNTRIES AFTER 1950

BRDEK, Miroslav

Personal consumption belongs currently to main components of the living standard in all countries — the members of CMEA. Therefore a considerable attention is paid to its development. In a long term development of personal consumption in CMEA countries several tendencies have been taking place. First of all a gradual equalization of existing differences in the level and structure of personal consumption between the individual groups of CMEA countries is taking place. Further the significance of a rapid and elastic solution of relationships between production and consumption is increasing in such a manner that the needs of population are continuously satisfied. In connection with this it is possible to emphasize structural problems of consumption and express qualitative aspects of consumption which are currently considered by planning and other organs of CMEA countries.

The attainment of continuous relationships between production and consumption in CMEA countries is not possible without a broad cooperation between these countries. Besides a growing exchange of consumer goods the application of principles of international and socialist labour division is taking place also in production of many kinds of consumer goods (specialization and cooperation in production of consumer goods).

It is also necessary to indicate on the significance of the cooperation between CMEA countries in a number of other areas (prices, finance, research, development, etc.) where it is possible to affect in a positive way the development in relationships between production and consumption.

Recenzie a bibliografia

RENDOŠ, Ladislav: *Osobná spotreba a súčasnosť*. Bratislava, Nakladateľstvo Pravda 1974, 194 s.

Nevyhnutným predpokladom úspešného budovania vyspelej socialistickej spoločnosti je teoretické rozpracovanie a praktické riešenie nových problémov, ktoré v rôznych oblastiach spoločenského života vznikajú v spojitosti s rozvojom vedeckotechnickej revolúcie. Početné práce marxistických autorov dokazujú, že už doterajší vývin vedec-kotechnickej revolúcie značne ovplyvnil celú štruktúru výrobných síl, všetky úseky materiálnej výroby, nevýrobnú sféru, ekonomickú základňu i nadstavbové zložky. Platí to aj o takom významnom úseku, ako je formujúci sa socialistický spôsob života, ktorého dôležitou súčasťou je osobná spotreba.

K prácam, ktoré hľadajú odpoveď na tieto dozrievajúce problémy, patrí nová publikácia prof. dr. Ladislava Rendoša, DrSc. o osobnej spotrebe v socialistickej spoločnosti. Toto dielo nadväzuje na autorovu predchádzajúcu prácu *Osobná spotreba je obrazom rozvoja človeka a spoločnosti* (1969), ktorú vo viacerých smeroch rozvíja, dopĺňa a aktualizuje. V celkovom autorovom prístupe k analýze osobnej spotreby sú obsiahnuté niektoré nové prvky. Autor dôslednejšie spája rozbor osobnej spotreby s procesom vedeckotechnickej revolúcie a svoju analýzu zasadzuje do širšej problematiky socialistického spôsobu života.

Recenzovaná práca vychádza zo závažných tiež formulovaných v dokumentoch

XIV. zjazdu KSC. Ide najmä o myšlienky obsiahnuté v správe o činnosti strany, prednesenej súdruhom G. Husákom: „Skúsenosť nám ukázala, že púhe rozširovanie výroby a spotreby nevedie automaticky k rozvoju socialistického spôsobu života... Rast hmotnej spotreby nepovažujeme za samoúčel, ale za východisko k celkovému obohacovaniu života a rozvoja tvorivých schopností ľudí, k rozvíjaniu tých prvkov a stránok, ktoré v spoločnosti, v ľuďoch, v ich vzájomných vzťahoch upevňujú socialistický spôsob života.“

Tieto programové tézy treba zvýrazniť najmä preto, že charakterizujú kvalitatívne nové podmienky, z ktorých sa musí vychádzať pri riešení nielen súčasného, ale najmä perspektívneho miesta osobnej spotreby v rámci socialistického spôsobu života. V predchádzajúcich etapách budovania našej socialistickej spoločnosti vzhľadom na dosiahnutú úroveň produktivity práce a národného dôchodku stála v popredí úloha kvantitatívne zvyšovať osobnú spotrebu. Nemožno poprieť, že pri riešení týchto kvantitatívnych cieľov v oblasti životnej úrovne sa v ČSSR dosiahli významné úspechy. V posledných rokoch sa však zvýrazňuje úloha zabezpečovať aj rozvoj jej kvalitatívnych stránok. K teoretickému riešeniu týchto nových úloh sa usiluje prispieť recenzované dielo.

Autor rozdelil celú prácu na 5 kapitol,

v ktorých podáva vcelku komplexný obraz osobnej spotreby v socialistickej spoločnosti. Jeho práca sa dotýka širokého okruhu súvislostí a faktorov, ktoré vplyvajú na osobnú spotrebu.

Autorov prístup charakterizujú dve hlavné hladiská, resp. roviny výkladu. Na jednej strane objasňuje základné pojmy z oblasti potrieb a spotreby, podáva nevyhnutné definície a vysvetľuje rôzne metódy kvantitatívnej analýzy. Pritom sa vždy usiluje postihnúť nové tendencie v tejto oblasti a priblížiť ich čitateľovi. Druhé hladisko, z ktorého skúma osobnú spotrebu, autor naznačuje v názve publikácie. Autorovi ide o miesto osobnej spotreby v našej socialistickej spoločnosti, o jej vzťah k vedeckotechnickej revolúcii a k perspektívam rozvoja socialistickeho spôsobu života. Nazdávame sa, že práve v skúmaní spoločenskoeconomických súvislostí osobnej spotreby je jeden z prínosov recenzovaného diela.

V prvej kapitole autor vychádza z objasnenia potrieb a ich motivácie. Po všeobecnej charakteristike potrieb bližšie rozoberá ich niektoré ekonomické hladiská. V závere kapitoly kritizuje prístupy niektorých buržoázných ekonómov k chápaniu a úlohe spotreby. Okrem teórií „industriálnej spoločnosti“ a teórie konvergencie autor kriticky rozoberá aj novšie buržoázne teórie „nulového rastu,“ ktoré predstavujú pesimistickú reakciu niektorých buržoázných ekonómov a sociológov na neschopnosť buržoáznej spoločnosti (resp. jej súčasnej štátnomonopolistickej podoby) zvládnuť proces vedeckotechnickej revolúcie. Tento pesimistický prúd sa stretáva s kritikou aj zo strany niektorých buržoázných autorov. Možno však predpokladať, že rady stúpcov týchto názorov sa v budúcnosti rozšíria v súvislosti s rozvojom viacerých krízových procesov v kapitalistickej hospodárskej sústave, osobitne v spojitosti s ekologickou a energetickou krízou.

Autorove kritické poznámky o mieste spotreby v niektorých buržoázných teóriách nás vedú k záveru, že by bolo osožné komplexne marxisticky zhodnotiť všetky

hlavné buržoázne teórie spotreby a spotrebiteľa (vrátane tzv. čistej ekonómie) z hladiska dvoch funkcií buržoáznej politickej ekonómie.

Vlastná analýza osobnej spotreby je obsahom ďalších troch kapitol.

V druhej kapitole autor vymedzuje najskôr pojem spotreby a bližšie rozoberá jej členenie. Pri charakteristike činiteľov ovplyvňujúcich výšku a štruktúru osobnej spotreby venuje osobitnú pozornosť úlohe technického pokroku a rastu produktivity práce. Práve tieto otázky budú v našej socialistickej spoločnosti vystupovať s čoraz väčšou naliehavosťou. Čím rozvinutejšia je socialistická spoločnosť, tým väčšími výroba a spotreba podnecujú vznik nových potrieb. Tento zákonitý a pozitívny proces prináša viaceré komplikácie, pretože uspokojovanie rozvinutejších a rôznorodejších potrieb je, prirodzene, oveľa ťažšie ako uspokojovanie základných existenčných potrieb. V závere tejto kapitoly sa autor zaoberá osobnou spotrebou v ČSSR. Uvádajú sa tu viaceré zaujímavé údaje a porovnaná, ktoré umožňujú hodnotiť zmeny v dynamike a štruktúre osobnej spotreby. Nazdávame sa však, že niektoré údaje si zasluhovali ešte väčšiu pozornosť a hlbší rozbor. Čiastočne to platí aj o medzinárodnom porovnávaní osobnej spotreby, ktorým sa autor zaoberá v ďalšej kapitole. Možno však konštatovať, že recenzované dielo naznačuje základné východiská pre hlbšiu analýzu osobnej spotreby v ČSSR, vrátane prognózy jej ďalších perspektív v rámci socialistickeho spôsobu života.

Viacerých čitateľov iste zaujme problematika merania a prognóz spotreby, ktorou sa autor zaoberá v tretej kapitole. Pri analýze spotreby sa u nás doteraz používali výlučne štatistické metódy. Autor správne upozorňuje, že tieto metódy sú pre dlhšie obdobie nedostačujúce. „Preto je nutná kombinácia viacerých metód, ktoré sa zatiaľ u nás ešte nevyužívajú a ktoré umožnia objektívne stanoviť aj prognózu budúcej štruktúry spotreby“ (s. 84). Okrem prognóz spotreby, spotrebných funkcií a

racionálnych noriem spotreby obsahuje táto kapitola ešte problematiku životného minima a územné bilancovanie spotreby obyvateľstva. Je prirodzené, že naznačené problémy sa tu skúmajú len v rámci celkovej analýzy osobnej spotreby, čo neumožňuje ich hlbšie samostatné rozvedenie.

K najvydarenejším patrí štvrtá kapitola venovaná vzťahu obchodu k potrebám a osobnej spotrebe za socializmu. Pomerne stručná úvodná časť o postavení spotrebiteľa obsahuje zaujímavé myšlienky o význame práce obchodu pre uspokojovanie potrieb v socialistickej spoločnosti. „Ak sa kupujúci v obchode... v určitých obdobiach dostáva do úlohy prosebníka, a navyše, ak pred nákupom tovaru musí začať pátranie, kde a kedy požadovaný tovar bude, má to negatívny dopad nielen na jeho občianske zameranie, ale aj na činnosť samotného obchodu... a podistým aj na celkové vzťahy v spoločnosti“ (s. 115). Pokiaľ ide o spätné pôsobenie obchodu na výrobu, autor dospieva k správne mu záveru, že idealizovaná predstava o stotožnení záujmov obchodu a spotrebiteľa u nás sa ani v minulosti nezhodovala so skutočnosťou. Socialistický obchod môže do značnej miery spolupôsobiť pri formovaní potrieb a spotrebných návykov, nemôže však niestí celú zodpovednosť za určitý spôsob, formu a náplň osobnej spotreby.

Velkú pozornosť autor venuje vzťahu spotreby a osobného vlastníctva, spoločenským funkciám obchodu a formovaniu spotrebného slohu. Z problémov, ktorých analýza by sa mala doviest ďalej, upozorňujeme na závažnú otázku hraníc osobného vlastníctva.

Význam obchodu ako nástroja formovania spotrebného slohu vystupuje práve pri prechode k nasýteniu základných potrieb. Autor sa v tejto súvislosti zaoberá hodnotením marketingu. Objasňuje podmienky jeho vzniku v súčasnom kapitalizme (dlhodobejšie zaostávanie dopytu za ponukou) a kritizuje základné teoretické východisko marketingu, t. j. tézu o trhu ako rozhodujúcom regulátore ekonomiky. Práve

tieto základné princípy vylučujú, aby sa marketing stal nástrojom riadenia socialistickej ekonomiky. Autor sa však s týmto všeobecným záverom neuspokojuje. Upozorňuje, že z metód marketingu možno využiť mnoho cenného, predovšetkým metódy výskumu trhu.

V závere tejto kapitoly sa skúmajú neobvyčajne aktuálne otázky ekonomického rozboru kvality a testovania tovarov. Autor uvádza, že na dnešnom trhu spotrebných tovarov je asi 140 000 druhov spotrebných výrobkov, z čoho sa ročne obmieňa zhruba 35 000 (s. 145). To si vyžaduje neustále objektívne informovanie spotrebiteľov o úžitkových vlastnostiach. Túto úlohu nemôže plniť len reklama. Kladné výsledky má tzv. testovanie tovarov, čím sa rozumie porovnávací rozbor kvality a ceny tých istých alebo podobných výrobkov. Výsledky testov, ktoré spracúvajú odborníci nezávisle od záujmov výroby či obchodu, môžu využiť nielen spotrebiteľia, ale aj výrobné podniky. Autor ukazuje, ako sa tieto metódy využívajú a aký majú vplyv na správanie spotrebiteľa. Zdá sa nám však, že záver o tom, čo u nás bráni prenikaniu nekvalitného tovaru na trh (kontrola vo výrobných a obchodných podnikoch, špecializované organizácie) celkom nepostačuje. Tento problém v našom hospodárstve stále existuje a keďže tu zrejme pôsobia viaceré príčiny, jeho riešenie bude dlhodobým procesom.

V poslednej kapitole sa autor znovu vracia k niektorým základným otázkam potrieb a spotreby. Pristupuje k nim však z trocha iného — možno povedať vyššieho — perspektívneho hľadiska. Zamýšľa sa nad utváraním osobnosti, hranicami v spotrebe a kritizuje „konzumentský“ postoj k životu. S autorom možno len súhlasiť, že výchova občanov k racionálnym, kultúrnym, dobe zodpovedajúcim potrebám je nevyhnutnou súčasťou politiky rastu životnej úrovne v socializme i celkovej hospodárskej politiky (s. 160).

Posledná časť tejto kapitoly sa komplexnejšie zaoberá socialistickým spôsobom

života, ktorý sa tu chápe ako „vedomé hľadanie a vytváranie kvalitatívne vyšších životných foriem a hodnôt, ktoré čo najúplnejšie odrážajú objektívne črty socialistických spoločenských vzťahov a sú prejavom ideových, etických a politických princípov socialistického svetového názoru v činnostiach ľudí a v ich hodnotových orientáciách“ (s. 181). Považujeme za správne, že autor nepristupuje k osobnej spotrebe úzko, ale zamýšľa sa nad jej miestom a úlohou v takto široko a komplexne chápanom socialistickom spôsobe života.

Hlavné prednosti a prínos recenzovanej práce sme naznačili už v úvode i pri charakteristike jednotlivých kapitol. Ide najmä o komplexný rozbor hlavných stránok osobnej spotreby v socialistickej spoločnosti. Autor venuje pozornosť tak rôznym

konkrétnym aspektom osobnej spotreby, objasneniu základných pojmov a metód, ako aj širším súvislostiam (vzťah k vedecko-technickej revolúcii a socialistickému spôsobu života). Široký záber, ktorý je ináč prednosťou práce, prirodzene, neumožnil, aby sa všetky problémy analyzovali rovnako hlboko. Analýza niektorých otázok, nadohodených v recenzovanej publikácii, bude zrejme predmetom ďalšieho výskumu, ku ktorému autor naznačuje východiská. Recenzované dielo obohacuje našu ekonomickú literatúru. Nazdávame sa, že ho privítajú poslucháči vysokých škôl ekonomických, pracovníci z oblasti economickej propagandy i všetci tí, ktorí sa zaujímajú o aktuálne ekonomické otázky našej súčasnosti.

Jan Iša

SARKISIAN, G. S.: Uroveň, tempy i proporcii rosta realnych dochodov pri socializme. Moskva, Izd. Ekonomika 1972, 216 s.

Známy sovietsky ekonóm rozoberá vo svojej novej knihe jednak myšlienky, ktorými sa na začiatku tejto päťročnice zaoberali sovietski ekonómi, jednak niektoré svoje názory na otázky, ktoré sú mu bližšie.¹ Výklady sa preto týkajú predovšetkým najrôznejších aspektov práce, životnej úrovne, ale aj radu ďalších kategórií, ktoré súvisia s týmito problematikami. Možno povedať, že práca má vcelku širší záber, ako určuje jej nadpis.

Prvá kapitola sa zaoberá otázkami *zákonitostí tvorby a rastu reálnych dôchodkov obyvateľstva v socializme*.

Vo svojich úvahách vychádza autor z otázok reprodukcie pracovnej sily, blahobytu pracujúcich a nutného produktu. V reprodukcii pracovnej sily vidí predovšetkým zložku reprodukcie výrobných síl spoločnosti a socialistických výrobných

vzťahov, ktoré podmieňujú nevyhnutnosť všestranného rozvoja osobnosti. V súvislosti s tým rozširujú sa podľa autorovho názoru aj hranice blahobytu pracujúcich. Blahobyt sa neredukuje na uspokojovanie potrieb pracujúcich ako výrobcov, ale presahuje hranice výrobného procesu a charakterizuje všestranný rozvoj členov socialistickej spoločnosti. Blahobyt má takto dve stránky: jedna súvisí s výrobným procesom, druhá sa týka života členov spoločnosti; rozdiel je kvalitatívny, kvantitatívne hranice sú odvodené.

Obidve stránky blahobytu zabezpečuje podľa autorovho názoru nutný produkt. Pokiaľ ide o jeho povahu, autor zdôrazňuje, že hoci sa nutný produkt prejavuje vo sfére rozdeľovania, výmeny a spotreby, ide o kategóriu *výroby*, ktorá predstavuje fond životných prostriedkov pre reprodukciu

¹ V podstate tie isté myšlienky vyložil autor v aktualizovanej podobe v prednáške pri svojej príležitostnej návšteve v Bratislave v Slovenskej economickej spoločnosti dňa 29. marca 1974.

úhrnnej pracovnej sily a všestranného rozvoja členov spoločnosti. Vo výrobe sa podľa neho vytvárajú základy nutného produktu, ktorý sa potom v ďalších etapách reprodukcie ekonomicky realizuje, pričom berie na seba rôzne konkrétne formy, ako ich podmieňujú výrobné vzťahy. V spotrebe sa realizuje ako úžitková hodnota. Hranice nutného produktu sú vždy objektívne podmienené a jeho objem predurčuje výroba.

Pokiaľ ide o rozdeľovanie nutného produktu, prichádza autor s názorom, že ho treba skúmať z radu hľadísk, najmä podľa jednotlivých tried, odvetví národného hospodárstva a oblastí krajiny, čo podľa neho zasa predpokladá diferencovaný prístup podľa skupín rodín a kategórií pracovníkov. Nutnému produktu zodpovedá podľa autorovho názoru tá časť úhrnnej práce, ktorá vyrába spotrebné predmety spolu s výrobnými prostriedkami potrebnými na ich výrobu; nadproduktu zodpovedá tá jej časť, ktorá je potrebná na výrobu ostávajúcej časti výrobných prostriedkov. V súčasných podmienkach vytvárajú sa v ZSSR predpoklady pre relatívne zvyšovanie tej časti úhrnnej práce, ktorá vyrába životné prostriedky, a pre zmenšovanie časti, ktorá vyrába výrobné prostriedky. Primerane tomu sa bude podľa predpokladu meniť aj vzťah medzi nutnou prácou a nadprácou.

V socializme má veľký význam otázka, ako rozdeľovať nutný produkt, keďže socializmus si vytvára vlastné formy rozdeľovania. V tejto súvislosti je mzda peňažným ekvivalentom hodnoty spotrebných predmetov rozdeľovaných podľa práce. A ďalej, prostredníctvom mzdy sa určuje podiel pracujúcich na spoločenskom produkte a národnom dôchodku. Autor upozorňuje najmä na názor — ktorý sa čoraz viac utvrdzuje medzi sovietskymi ekonómami a ktorý aj sám zostáva — že spoločenské spotrebné fondy sa považujú v podstate za formu nutného produktu.

Reálne dôchodky obyvateľstva považuje autor za zovšeobecňujúci ukazovateľ životnej úrovne. Predstavujú reálny obsah úpl-

ných, resp. úhrnných dôchodkov obyvateľstva. Reálne dôchodky obyvateľstva sú v sovietskej plánovacej a štatistickej praxi pomerne novým pojmom, preto medzi sovietskymi ekonómami dosiaľ niet jednotného názoru v niektorých zásadných otázkach metodologickej povahy, ako aj praxe ich plánovania.

Podľa autorovho názoru majú sa v nominálnych dôchodkoch obyvateľstva prejavovať aj bezplatné služby obyvateľstvu, a to s prihliadnutím na všetky hmotné a osobné náklady. Mzda pracovníkov inštitúcií poskytujúcich bezplatné služby sa podľa jeho názoru „preto má zahrňovať do celkovej sumy dôchodkov nie ako dôchodok tejto kategórie pracovníkov, ale ako náklady spoločnosti na poskytovanie služieb“ (s. 40). Poukazuje najmä na nevýhodu terajšieho stavu (v ZSSR), keď sa hodnota bezplatných služieb nezapočítava do dôchodkov obyvateľstva. Pri porovnávaní s dôchodkami obyvateľstva kapitalistických krajín, ako aj pri určovaní štruktúry dôchodkov obyvateľstva, sa preto podiel obyvateľstva na spoločenských spotrebných fondoch javí ako znížený. (I keď sa tieto poznámky autora týkajú plánovacej metodiky ZSSR, iste nie sú nezáujímavé ani pre čitateľov z iných krajín.)

Autor tiež poukazuje na to, že v ZSSR sa nevypočítava — čo je podľa neho nepriaznivé — index životných nákladov (nazýva ho „rozpočtovým indexom“), ktorý sa vypočítaval v prvých rokoch sovietskej moci, ale potom sa od jeho vypočítavania upustilo. Poukazuje na jeho význam jednak voči iným socialistickým krajinám a krajinám kapitalistickým, kde sa vypočítava, najmä však na význam jeho výpočtu pre posudzovanie vývoja podľa spoločenských skupín a územných oblastí. Išlo by teda o postihnutie procesu diferenciacie životnej úrovne obyvateľstva. Poukazuje aj na výhody tohto indexu oproti používanému indexu priemerných cien tovarov, ktorý neposkytuje informácie v daných smeroch.

Ďalším predmetom záujmu autora je

otázka vzťahu zisku, mzdy a spoločenských spotrebných fondov. Vytyčuje tézu, že náklady spojené s tvorbou spoločenských spotrebných fondov nie sú nákladmi daného podniku, ale nákladmi spoločnosti, a preto sa nemôžu prejavovať vo vlastných nákladoch výroby. V takomto prípade by bol jediným zdrojom tvorby spoločenských spotrebných fondov čistý zisk. Poukazuje aj na domnienku niektorých ekonómov, že systém kalkulácie a evidencie vlastnej hodnoty a tvorby cien platný v ZSSR zakrýva správne rozčlenenie novovytvorenej hodnoty na nutný produkt a nadprodukt, pričom sa umele zvyšuje podiel nadproduktu.

Druhá kapitola hovorí o *vztahu efektívnosti spoločenskej výroby a rastu životnej úrovne pracujúcich*.

Podľa autora činiteľmi, ktoré určujú možnosti zvyšovania materiálnej a kultúrnej životnej úrovne v každej etape, sú dozreté potreby rozvoja spoločnosti a jej členov, nahromadený ekonomický potenciál a efektívnosť výroby. Podľa neho životnú úroveň bezprostredne určuje úroveň rozvoja druhej skupiny spoločenskej výroby, teda úroveň výroby spotrebných predmetov, pričom táto sama závisí od rozvoja výroby výrobných prostriedkov. Preto vzťah medzi výrobou výrobných prostriedkov a výrobou spotrebných predmetov autor uznáva za základnú ekonomickú proporciu, od ktorej závisia tempá a miery zvyšovania životnej úrovne. Ďalej vychádza zo skutočnosti, že temer celý fond spotreby sa vytvára z produkcie priemyslu a poľnohospodárstva, a táto skutočnosť sa musí odzrkadliť aj v hospodárskej politike socialistického štátu.

Za ďalšiu z najdôležitejších národohospodárskych proporcií, ktorej optimalizácia hrá podľa autorovho názoru významnú úlohu pri zvyšovaní životnej úrovne obyvateľstva, považuje proporciu medzi výrobnou sférou a nevýrobnou sférou. Rozvoj jednotlivých odvetví nevýrobnej sféry, ktoré poskytujú služby obyvateľstvu, podporuje zvyšovanie objemu spotrebných predmetov, zlepšovanie ich štruktúry, zlepšova-

nie využívania mimopracovného času, umožňuje čoraz plnšie uspokojovať duševnú potrebu členov spoločnosti atď. Pritom význam nevýrobnej sféry objemom aj podielom na národnom hospodárstve stále rastie a zvyšuje sa aj podiel pracovníkov tejto sféry na celkovom počte pracovníkov, čo zodpovedá aj celosvetovému trendu. Vo sfére hospodárskej politiky vyvoláva takýto vývoj zvyšovanie objemu a podielu investícií do nevýrobnej sféry, ktoré sa realizuje jednak z fondu spotreby — pokiaľ ide o nahradzovanie opotrebenia základných prostriedkov — jedenak z fondu akumulácie, pokiaľ ide o prírastok základných fondov.

Za zložitú považuje autor otázku vzájomného vzťahu rastu produktivity práce, reálnych dôchodkov a reálnej mzdy. Rast produktivity práce považuje za rozhodujúci faktor hospodárskeho rozvoja, a tým aj zvyšovania hmotnej a kultúrnej životnej úrovne. Čím vyššia je totiž produktivita práce, tým väčší je aj úhrnný spoločenský produkt a národný dôchodok, a tým sa vytvára aj viac možností pre čím plnšie uspokojovanie potrieb obyvateľstva.

V tejto súvislosti autor upozorňuje na diskusiu o otázke, či je naozaj potrebné, aby rast produktivity práce predstihoval rast miezd, čo sa v minulosti vydávalo za ekonomickú nevyhnutnosť. Autor túto otázku podrobne rozoberá a uvádza k nej vlastné stanoviská a argumenty. V podstate ide o to, že je možný a úplne odôvodnený aj opačný prípad. Rozdiel je len v tom, že kým v pôvodnej praxi sa účinok prejavuje v pôsobení na vlastné náklady výroby, ktorých prevažnú časť tvoria náklady materiálne, a prináša zvýšenie akumulácie, v opačnom prípade sa objaví potreba zvyšovania spotreby. Ide teda prakticky o vytvorenie proporcie medzi akumuláciou a spotrebou, nie o nejaký celkove nepriaznivý vývoj národného hospodárstva.

Tretia kapitola obsahuje úvahy o *cestách zvyšovania reálnych dôchodkov obyvateľstva*.

V súvislosti s tempami a proporciami

rastu reálnych dôchodkov obyvateľstva, reálnou mzdou a spoločenskými spotrebnými fondmi dokumentuje autor na konkrétnych údajoch vývoj uvedených ekonomických premenných v minulosti a skúma predpoklady ich vývoja v najbližšej budúcnosti. Osobitnú pozornosť venuje rastu mzdy a posilňovaniu jej stimulujúcej úlohy v tejto päťročnici, ako aj smerom vývoja spoločenských spotrebných fondov. Zdôrazňuje skutočnosť, že prírastok spoločenských spotrebných fondov na tarchu prirodzených faktorov sa rovná až dvom tretinám ich prírastku a ostávajúca tretina sa venuje na nové opatrenia (rozšírenie okruhu osôb, zvýšenie výplát a výhod). To platí tak o tejto, ako aj o minulej päťročnici. V tejto súvislosti autor uvažuje aj o niektorých možnostiach nových foriem dávok (štipendiá formou návratných dávok, prechod k úplnej dispenzarizácii obyvateľstva, určitý vzťah medzi minimálnymi dôchodkami a minimálnou mzdou).

V úvahe o metódach zvyšovania reálnych dôchodkov a dynamike maloobchodných cien zhrňuje autor zložitý komplex opatrení, ktoré by sa mali, resp. mohli vykonať a ktoré by prispeli k zvýšeniu životnej úrovne obyvateľstva; pritom zvažuje jednotlivé alternatívy z hľadiska ich vplyvu na diferenciáciu životnej úrovne. (Pre nás sú zaujímavé najmä jeho úvahy o postupnom zrušovaní dane zo mzdy a úpravách maloobchodných cien.) V štruktúre dôchodkov obyvateľstva sleduje autor najmä proces denaturalizácie dôchodkov v ZSSR v poslednom desaťročí (premenu naturálnych dôchodkov na peňažné, najmä u kolchozníkov). Popri tom však rozoberá aj vývoj podielov jednotlivých spôsobov rozdeľovania.

V súvislosti s rastom reálnych dôchodkov (v zmysle globálu dôchodkov) a zabezpečovaním rastu platbyschopného dopytu po tovaroch rozoberá autor najmä tendencie vyvíjajúce sa v súvislosti so znižovaním podielu naturálnych dôchodkov na celkovom úhrne dôchodkov obyvateľstva a uvažuje o otázke ekonomických hra-

níc medzi možnosťou predstihového rastu reálnych dôchodkov obyvateľstva v porovnaní s objemom platbyschopného dopytu. Takéto hranice podľa autora jestvujú a tendenciu predstihového rastu reálnych dôchodkov obyvateľstva možno pripustiť do tej miery, pokiaľ jej veľkosť zostáva v rozumných hraniciach, t. j. pokiaľ zabezpečuje optimálny vzťah rastu odmeňovania podľa práce a rastu rozdeľovania prostredníctvom spoločenských spotrebných fondov, ako aj nevyhnutný rast úspor.

Štvrtá kapitola je venovaná problému *zblížovania životnej úrovne robotníkov a roľníkov*.

V oblasti zblížovania úrovne a foriem dôchodkov a odmien podľa práce dochádza autor k záveru, že diferenciácia odmeny za prácu kolchozníkov je podmienená nielen rozdielmi v práci, ale aj nerovnakou zabezpečenosťou kolchozov výrobnými prostriedkami. Pritom podľa autorovho hodnotenia nejestvujú jednotné podmienky pre zabezpečenie kolchozníkov výrobkami kolchoznej výroby, za produkty sa platia nejednotné ceny apod. Autor vyslovuje tvrdenie, že zblíženie životnej úrovne robotníkov a zamestnancov, ako aj kolchozníkov predpokladá predovšetkým vyrovnanie objemu spoločenských spotrebných fondov, ktoré sa medzi nich rozdeľujú. Zatiaľ existujú rozdiely, najmä v neprospech kolchozníkov. Súčasne rozoberá plánované aj možné opatrenia na zmenenie tohto stavu.

Vyrovňavanie kultúrnych a sociálnych podmienok medzi mestom a dedinou považuje autor za jeden z najzložitejších problémov, a to preto, lebo jeho riešenie vyžaduje mimoriadne veľké materiálne zdroje a dlhý čas, čo vyplýva vo veľkej miere aj zo špecifických podmienok osídlenia v ZSSR (vysoké percento malých dedinských osád). Pritom jestvuje veľmi naliehavý bytový problém. S tým súvisí nemožnosť na jednej strane využívať spoločenské služby a na druhej strane nevyhnutnosť používať služby súkromníkov.

Z obrovského množstva teoretických a

praktických problémov, ktoré autor vo svojej práci nastoľuje, alebo rozoberá, sme vybrali tie najdôležitejšie, ktoré dávajú predstavu o súčasnom ekonomickom myslení v ZSSR, o praktických problémoch, súvisiacich s cieľovým riadením vyspelej socialistickej spoločnosti, o otázkach, ktoré aj nás zaujímajú a vzhľadom na svoju praktickú stránku musia zaujímať. Iste by bolo užitočné rozobrať niektoré čiastkové problémy, zväziť argumenty pre a proti

uvedenému alternatívnemu riešeniu, to však nemožno urobiť v úzkom rámci recenzie, ktorá má byť zostručnenou informáciou.

Veríme však, že aj z toho, čo sme o práci povedali, vidieť, že autorovi sa podarilo na pomerne nevelkom priestore podať nielen informáciu o ekonomickom dianí v ZSSR, ale hlboko nacieť aj do meritórnej stránky problémov.

Josef Stanko

MEHTA, Balraj: *Crisis of India Economy*. New Delhi, Sterling Publishers 1973, 194 s.

Nezávislá Indie zdédila neobyčajne zastalé, labilné hospodárstvi s národným dôchodom asi 90 mld rupií, čerpaným hlavne ze zemédelstvi a relatívne slabého zpracovateľského priemyslu. Koncom šedesiatých let prekročil národný dôchod 180 miliard (ve stálych cenách), hospodárstvi dosáhlo pozoruhodného stupne vyspelosti a diversifikácie včetne rozsáhlých kapacit ve strojírenstvi a těžkém priemyslu, s komplexní infrastrukturou. Do značné míry bylo zmodernizováno i zemědělství.

Tyto údaje naznačují růstový potenciál, jímž nyní Indie disponuje. Převládá názor, že vhodné využití tohoto potenciálu by umožnilo, aby v sedmdesátých letech nabyla indická ekonomika větší soběstačnosti a vyvíjela se podle vlastních vnitřních impulsů. Krize, ve které se ocitla a která se projevuje už ve všech oblastech, tkví právě ve skutečnosti, že zmíněný potenciál není v žádoucí míře optimálně využit.

To je názor, který zastává Balraj Mehta, ekonom, jehož k ostré a nekompromisní analýze dnešního stavu indického hospodárstvi oprávněuje jeho účast na osvobozenckém boji a aktivní podíl na studentském a odborovém hnutí. Angažovaná zaujatost dodává jeho kritice na přesvědčivosti.

Recenzovanou knihou autor rozdělil na dva oddíly: v prvním se zabývá hospodárskou politikou a plánováním, ve druhém — v němž, jak se zdá, je těžiště

knihy — rozebírá úspěchy a nezdary celé ekonomiky.

Dlouhá první kapitola líčí politické pozadí indického hospodárstvi, potom autor přechází k objasnění hranic, které vnitropolitická situace určuje rozvojovému plánování a ve třetí kapitole nás seznamuje s problémy a dilematy, před kterými stálo indické plánování v začátcích čtvrté pětiletky (1969–1974) a s nimiž se potýká zčásti i dnes. Další kapitoly — *Další přestávka v plánování a Od nové ekonomiky ke konvenční moudrosti* — popisují a rozebírají plánovací práce ve druhé polovině 4. pětiletky. Kapitola 6 — *Přístup k páté pětiletce* — je kritikou postupu plánovací komise při přípravě nového plánu. První oddíl je uzavřen kapitolou 7 — *O národním minimu* a 8 — *Plánovací struktura*.

Jedna ze základních Mehtových myšlenek je jasně formulována už v tomto oddíle. Třebaže vyslovena v indických souvislostech, má obecnou platnost i pro jiné rozvojové země (jako má obecnější platnost Mehtova kritika; proto také jeho knihu recenzujeme).

Myšlenku lze formulovat takto: Investice se v indické ekonomice pohybovaly kolem 13 % (nejvyšší úroveň, dosažená 1965, 1966, byla 13,4 %), úspory nepřekročily 11 % národního důchodu. Obojí podíl od té doby stále klesá. V této skutečnosti je kořen trvalé stagnace indického hospodárstvi. Je jasné, že pro investice nebyly

v dostatečné míře mobilizovány přebytky nejbohatších a bohatých společenských tříd. Značná část těchto přebytků se stala předmětem zvýšené spotřeby. Výsledky ekonomického rozvoje uspokojily spíše požadavky bohatších tříd a prohloubily sociální rozdíly a důchodovou nerovnost.

Heslem dne je „růst a sociální spravedlnost“, každý krok k urychlení růstu a zvýšení sociální spravedlnosti však naráží na třídní zájmy, rozvoj je zpomalován. Protože společenské rozdělení indické společnosti nachází svůj odraz v existujícím politickém systému, favorizuje politické strany, jež se opírají o neproletářské vrstvy. Mehta důrazně upozorňuje — a můžeme dodat, že nejen v této knize, nýbrž i ve svých ekonomických komentářích v denním tisku — že dostatečné zdroje dalšího růstu nemohou být mobilizovány pouze u nejbohatší společenské skupiny (byť tuto okolnost nepodceňuje), nýbrž i u tzv. středních tříd, což by ovšem mělo dalekosáhlé i politické důsledky.

Politická a ekonomická dilemata tohoto druhu se projevují i v malé důslednosti a rozpačitosti indického plánování a úzce souvisejí s rozpory uvnitř vládnoucí Kongresové strany. Kritikou těchto nedostatků (zjevných i z organizačních a personálních změn v plánovací komisi) končí první oddíl Mehtovy knihy.

Druhý oddíl obsahuje kapitoly 9 až 22. Mehta v nich postupně analyzuje úspěchy, jichž v posledních letech indická ekonomika dobyla, i nezdary, jež utrpěla, a vyvozuje z obojích závěry pro hospodářskou politiku, kterou by měla jeho země vést, mají-li masy indických pracujících dosáhnout vyšší životní úrovně. Nemůžeme se zde pro nedostatek místa zabývat všemi autorovými vývody, pokusíme se však aspoň naznačit významnější výsledky jeho úvah.

Důležitost indického zemědělství pro celou ekonomiku je obecně známou skutečností. Mehta mu věnuje hned čtyři kapitoly: jeho perspektivám, pozemkové refor-

mě, novým zemědělským podnikatelům, obchodu obilninami a jejich cenám.

Přesto, že indický venkov představuje i dnes neobyčejně složitý obraz — vedle moderních výrobních postupů najdeme i zaostalost z doby anglické nadvlády, vedle nových podnikatelů i zbytky feudalismu — nezávislá Indie provedla v zemědělství dvě hluboké změny: odstranila feudální, cizopasnický systém zamíndárů, které si Angličané udržovali jako jednu ze svých opor, a v šedesátých letech zavedla tzv. novou zemědělskou strategii. Pro kompromisnictví, podmíněné třídní strukturou, o které jsme se už zmínili, je příznačné, že žádné z těchto opatření nebylo důsledné. Zamíndárům se dostalo (v podstatě zbytečně) odškodnění, které vlastně museli zaplatit rolníci, a nová strategie nepřinesla omezení pozemkového vlastnictví, ačkoliv tento požadavek byl oprávněně vznášen. Polovičatá opatření polovičatě prováděna měla právě opačný než zamýšlený výsledek: sčítání lidu v r. 1971 ukázalo, že od r. 1961 stoupl podíl zemědělských dělníků z 18,87 % na 29,98 % venkovského obyvatelstva, zatímco počet pozemkových vlastníků, kteří svou půdu také skutečně obdělávají, poklesl z 60,32 % na 50,88 %. Jak vidět, namísto skutečné reformy došlo k větší koncentraci. Nová zemědělská strategie se zcela opírá o úzkou vrstvu bohatých a středních rolníků a její skutečný cíl spočíval ve snaze použít všech inputů včetně úvěrů a jiných výhod k tomu, aby bylo produkováno pro trh.

Po kritice státní distribuce obilovin — jejíž selhání zanedlouho po publikování této knihy vláda přiznala tím, že tuto distribuci opět přenechala soukromým obchodníkům — přechází B. Mehta k problémům zahraniční pomoci, zahraničního kapitálu v Indii a spolupráce s cizím kapitálem. Samostatná kapitola je věnována indicko-sovětské spolupráci, jejíž rozsah, úroveň a význam neustále stoupají. Také postavení soukromého sektoru v indickém „smíšeném“ hospodářství stejně jako po-

stavení státního sektoru je věnována vždy jedná kapitola. Obě tyto otázky jsou ve svých ekonomických aspektech doslova propojeny s aspekty politickými. Kompromisnictví v hospodářské politice a taktizování v politice nemohou přispívat k urychlenému hospodářskému růstu.

Kapitola o politice vůči ropě byla napsána ještě před vypuknutím naftové krize v roce 1973. (Indie, jak známo, patří k těm zemím „třetího světa“, které byly zvýšením cen ropy postiženy nejvíce.) Autor správně upozorňoval, že je nejvyšší pochybené jak zůstat v závislosti na naftových monopolech, tak hrát hru vyspělých zemí vůči státům těžícím ropu. Doporučoval přímé dohody s národními společnostmi namísto s monopoly. To indická vláda neučinila — a přispěla tím sama ke katastrofální situaci, v níž dovoz ropy pohlcuje podstatnou část indických devizových příjmů.

Předposlední kapitola — o mzdách a cenách — nemá už břitkost předchozích analýz, ani jejich varovnou naléhavost, je

spíše jen kritickým komentářem na okraj nedůsledné vládní politiky v této oblasti. Podobně bychom mohli charakterizovat i poslední kapitolu — jako by Mehtovi náraz docházel dech. Ani v závěru sice neklesá autor na úroveň pouhého pozorovatele, avšak těchto několik stránek vyvolává dojem, jako by byly určeny pro čtenáře zvyklé v denním tisku přecházet rychle od jednoho tématu k druhému, bez patřičné možnosti a nutnosti soustředění.

Vcelku třeba říci, že Mehtova kniha — v neposlední řadě i pro svou angažovanost za důsledně socialistickou politiku ve prospěch nejchudších mas — je pronikavým pohledem na kořeny krize indického hospodářství. Pro ty, kteří se zabývají ekonomikou rozvojových zemí, je velmi zajímavým rozbohem konkrétní země s bohatou aplikací závěrů, jež názorně vyplývají z dobře dokumentované analýzy. Věcný rejstřík, jenž nebývá u tohoto druhu knih zcela samozřejmý, usnadňuje orientaci v otázkách, které autor zkoumá.

Štěpán Steiger

PREHLAD OBSAHOV ZAHRANIČNÝCH ČASOPISOV

VOPROSY EKONOMIKI, 1974, č. 4

OMAROV, A.: V. I. Lenin a vedeckotechnický pokrok — SMYŠLAJEVA, L.: O veľkoobchode s výrobnými prostriedkami — KOSTAKOV, V.: Zamestnanost obyvateľstva v podmienkach intenzifikácie výroby — BOJEV, V. — ŠILOV, V.: Zásobovanie nových priemyselných centier západnej Sibíri — PROCHOROV, G.: Vedeckotechnická revolúcia a medzinárodné hospodárske vzťahy — OSMOVA, M.: Zdokonalovanie priemyselných štruktúr v procese socialistickej integrácie — KURILIN, N.: Valutovofinančné vzťahy členských krajín RVHP v podmienkach hospodárskej integrácie — IVANOV, Ju.: Zá-

kladný ekonomický zákon komunizmu — Hospodárske aspekty rozvoja vedy (Prehľad článkov, ktoré dostala redakcia v priebehu diskusie o problémoch ekonomiky vedy) — GALECKAJA, R.: Demografická situácia v členských krajinách RVHP — IOR—DANSKAJA, E.: Hospodárske vzťahy NSR so socialistickými štátmi — DADAŠEV, A.: O zvyšovaní efektívnosti využívania prírodných zdrojov

PPLANVOJE CHOZIAJSTVO, 1974, č. 4

25 rokov RVHP — RYBAKOV, O.: Socialistická ekonomická integrácia — dôležitá sféra národohospodárskeho plánova-

nia — POPOV, G.: V. I. Lenin o organizácii riadenia národného hospodárstva — FIGUROVSKAJA, N.: Význačné dielo marxizmu — ŠIRIAJEV, Ju.: Sociálna integrácia ako proces plánovitej kooperácie národohospodárskych komplexov medzi členskými krajinami RVHP — KUBIK, Ja.: Výrobná kooperácia — nástroj hospodárskej integrácie medzi ČSSR a ZSSR — MITROFANOVA, N.: Perspektívy ďalšieho zdokonaľovania zahraničnoobchodných cien socialistických krajín — KO-ROVKIN, G.: Plánovanie, ekonomické stimuly a riadenie obchodu — TIMONOVA, Z. — CHARLAŠINA, M.: Analýza a metódy určovania vplyvu zmeny hodnoty reprodukcie jednotky na odvod z fondov — ZAVIALOV, I.: Možnosti zvyšovania efektívnosti práce podnikov na výrobu tovarov širokej spotreby — BORODKIN, A.: Chozrasčot v oddeleniach riadenia závodu — MAZURENKO, I. — STREMSKIJ, N. — ILUŠINA, S.: Prepočet oblastnej bilancie peňažných dôchodkov obyvateľstva s použitím elektronických počítačových strojov — TATARČUK, N.: Komplexný program osvojovania bohatstva Sibíre a jeho realizácia — DERUŽINSKIJ, V.: Plán sociálno-hospodárskeho rozvoja mesta — BELOPUCHOV, Ju.: Určovanie vzájomných chozrasčotných vzťahov medzi odvetvovými a oblastnými orgánmi — CVETKOV, I.: Vedeckotechnický pokrok a zvyšovanie vzdelanostnej úrovne a kvalifikácie kád-rov — SOKOLOV, V. — ŠOLOCHOV, Je.: Otázky plánovania a riadenia poľnohospodárstva — KRIUKOV, V.: Plánovanie produktivity práce pracovných miest — NAUMUK, N.: Normatívny plánovania miezd — SONINA, I.: Príprava kvalifikovaných kád-rov žien v NDR — SAPIRO Je.: Porovnateľné ekonomické hodnotenie opatrení plánu na zvyšovanie efektívnosti výroby — MACHOV, G.: Zdokonaľovanie metód plánovania úrodnosti poľnohospodárskych kultúr — GARECKIJ, S. — RUMER, B.: Zovšeobecnený uka-

zovateľ technickej úrovne podniku a jeho využívanie v hospodárskej analýze

EKONOMIČESKIJE NAUKI, 1974, č. 4

OREŠKIN, V.: Leninské vedecké centrum — PUGAČEV, V.: Kritériá rozvinutosti materiálno-technickej základne socializmu — KULBOVSKAJA, N. — FARBIROVIČ, V.: Vedeckotechnický pokrok — predmet ekonomického výskumu — MI-CHEJEV, D.: O ekonomickej podstate dodatočného zisku — DUBROVIN, Ju.: K otázke technickej stránky socialistickej výroby — DIAČKOV, G.: Fond životných prostriedkov pracovníkov materiálnej výroby — CHOMELANSKIJ, B.: Problémy plánovania rozvoja sféry sociálno-hospodárskych služieb — SUCHOV, A.: Pohyblivosť pracovnej sily a jej príčiny — CYBULSKIJ, V.: Otázky vytvárania novej ekonomickej politiky — BORODIN, V.: Finančno-úverové problémy riadenia štátneho priemyslu v rokoch 1917—1921 — AVSENEV, M.: Podstata a príčiny sociálno-hospodárskej zaostalosti "tretieho sveta" — MITAJEV, M. — FAMINSKIJ, I.: Príprava ekonómov na ekonomickej fakulte Moskovskej štátnej univerzity — SAŽINA, M. — TIMOŠIN, V.: Ako treba v hospodárskej politike brať do úvahy podmienky rozvoja krajiny

MIROVAJA EKONOMIKA I MEŽDUNARODNYJE OTNOŠENIJA, 1974, č. 5

MAKSIMOVA, M.: Vsesvetové hospodárstvo a medzinárodná hospodárska spolupráca — USAČEV, I.: Atlantické partnerstvo: deklarácia v praxi — VINOGRADOV, V. — GLUŠKOV, V. — SALKOVSKIJ, O.: Štátne vlastníctvo v podmienkach súčasného kapitalizmu — OSI-POV, Ju.: Deficitné financovanie a inflácia v rozvojovom hospodárstve — ČER-ŇAVINA, V.: Energetické problémy krajín EHS — BAGRAMOV, L. — ČER-KASOV, A.: Nafta a Kanada — SOLOD-

KIN, R.: Ťažké časy anglického hospodárstva — KARAVAJEV, V.: Apetit Pentagonu — KOBRIN, M.: Súčasné problémy svetovej politiky — Konglomeráty: problémy a perspektívy — ISTAGIN, L.: Strana a politický boj v NSR — OSKOLKOVA, O.: Veľká Británia: demografické problémy — ŠAKAJ, A.: Suezský kanál a jeho úloha v medzinárodnom obchode

odpadu donbaských tepelných elektární v stavebníctve — ČERNOVOL, L. — ZAMIJSKIJ, I. — ŠUŤKO, I.: O opatreniach na znižovanie nevýrobných nákladov v metalurgickom závode Petrovského — GOLOVŇA, A.: Plánovanie optimálneho počtu pracovníkov v podmienkach kolísavého dopytu

EKONOMIKA SOVETSKEJ UKRAJINY, 1974, č. 4

WIRTSCHAFTSWISSENSCHAFT, 1974, č. 4

BAKUMENKO, P.: Uskutočňovanie le-ninského plánu výstavby socializmu v ZSSR — KRASNOKUTSKAJA, Je.: Podstata hospodárskych proporcií a proporcionalita socialistickej reprodukcie — LAPČENKO, Je.: Zdokonaľovanie systému plánovania materiálnych zdrojov na základe elektronickej výpočtovej techniky — IZMAJLOV, V.: Produktivita práce v stavebníctve a základné faktory jej zvyšovania — DMITRENKO, V.: Optimalizácia odvetvovej štruktúry kolchozov a sovchozov s rozdielnou výrobnou špecializáciou — IVANOV, V.: Problémy zosilňovania chozrasčotných zásad vo výrobe a využívanie základných fondov podnikov — PALEJ, S.: Analýza efektívnosti výroby v strojárstve Doneckej oblasti — FILATOV, V.: Zvyšovanie ekonomickej efektívnosti obalového hospodárstva v sklárskom priemysle Ukrajinskej SSR — Niektoré rezervy zvyšovania výroby cukrovej repy v kolchozoch na Ukrajine — LUKJAČENKO, A. — KOLANDA, N.: Analýza závislosti medzi koncentráciou výroby a vlastnými nákladmi výroby v poľnohospodárstve — DOROŠENKO, V. — MELNIK, L.: Hospodárske reformy v členských krajinách RVHP a ich úloha pri rozvoji socialistickej integrácie — KANIŠČENKO, L. — ALEKSIJEVEC, N.: Socialistická internacionalizácia výroby — objektívna zákonitosť rozvoja svetového socializmu — SAPAČEV, N.: Niektoré ukazovatele efektívnosti využívania základných výrobných fondov — O využívaní

Problémy socialistickej ekonomiky integrácie členských krajín RVHP — spojenie integračného procesu s plánovitým proporcionálnym vývojom národného hospodárstva, ako aj jeho riadením, plánovaním a ekonomickým stimulovaním v NDR (Tézy) — HUBER, G.: Plánovanie a stimulovanie medzinárodnej socialistickej špecializácie a kooperácie — Teoretické problémy vytvárania vysokoefektívnych národohospodárskych štruktúr a vyrovnávanie ekonomickej úrovne členských krajín RVHP v podmienkach socialistickej ekonomickej integrácie — RENNERT, O.: Chozrasčot — BRUDER, H. — KRZY-ZANOWSKI, W. — THEDE, S.: 7. zasadnutie Vedeckej rady pre ekonomický výskum — Medzinárodné sympóziu: Teoretické problémy vytvárania vysokoefektívnych národohospodárskych štruktúr a vyrovnávanie ekonomickej úrovne členských krajín RVHP v podmienkach socialistickej ekonomickej integrácie — BRENDDEL, G. — DUBROWSKY, H. J.: Teoretické problémy socialistickeho svetového trhu — KADEN, J. — URBAN, G.: Ekonomické problémy rozvoja socializmu v PLR a v NDR — PAMPEL, J.: Nové poznatky pri hospodárení so základnými prostriedkami

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE, 1974, č. 4

FRISS, I.: Socialistická ekonomická integrácia a budovanie socializmu v MLR — ZALA, J.: Je možné vyhnúť sa znižovaniu hodnoty peňazí v plánovanom hospodár-

stve? — MÁTYÁŠ, A.: Niektoré problémy technického pokroku v neoklasických modeloch rastu — KÁRPÁTI, P. — NOSZKAY, E.: Problémy riadenia priemyselných podnikov — SZABÓ, J. D.: Vertikálna štruktúra riadenia a nové skúsenosti v Maďarsku — DEÁK, A.: Úloha finančných plánov v stratégii podnikov — BÁDI, D. — BEREY, A.: Kvantitatívne určovanie priamych strát ako následku nesprávneho využitia pracovnej sily na jednom z vidieckych závodov — PÁLDI, A.: Metódy a mechanizmus hospodárskeho stimulovania v ZSSR

PROBLEME ECONOMICE, 1974, č. 4

NICHITA, N. — ŠALAGE, V.: Prehľad špecifikácie výroby — POPESCU, N.: Využívanie potenciálu štátneho poľnohospodárstva — ALEXE, I.: Diverzifikácia služieb pre obyvateľstvo — NICOLAE, P.: Spolupráca členských krajín RVHP v oblasti plánovania — CORBU, N.: Príťažlivosť ideí socializmu v súčasnom svete — ȘALAPA, I.: Stabilita maloobchodných cien a kúpischopnosť obyvateľstva — MAGUREANU, St.: Racionálne využívanie národného fondu rozvoja — BARAT, E.: Koordinácia zodpovednosti medzi výrobou a obchodom — MUNTEAN, I.: Znižovanie spotreby paliva v tepelných elektrárnach — TUFESCU, V. — ȘTEFĂNESCU, I.: Premiestňovanie pracovnej sily medzi oblasťami — Orientačné porovnanie v prognózach národného hospodárstva — Motívy a oporné body prognostických štúdií — Integrácia štruktúrálnej bilancie v základných plánovacích prácach a v štatistickom informačnom systéme — COSTACHE, S.: Výsledky a perspektívy v rozvoji poľnohospodárstva — CURTEANU, M.: Určenie kapitalistického výrobného spôsobu — GAURILA, I.: Základný zákon akumulácie v kapitalizme — NEGRU, R.: Technický pokrok — hybná sila a faktor európskeho hospodárskeho rozvoja a spolupráce

EKONOMISTA, 1974, č. 2

ZAGÓRSKI, J.: Oskar Lange a teória rovnováhy — OSTROWSKI, M. — SADOWSKI, Z.: Predpoklady vytvárania politiky štruktúrálnej premien v dlhodobom rozvoji — HELLWIG, Z.: Úvahy o podstate ekonomického modelu — ROSATI, D.: Pružnosť obmedzení v hospodárskom pláne — POHORILLE, M.: Výskum dopytu po službách a ďalšie zámery — SZABLEWSKI, A.: Chápanie služieb a kategória produktívnej práce — PIOTROWSKI, K.: Ceny za dopravné služby v parametrickom systéme riadenia — DUDNIKOWSKI, A. — RUSIŇSKI, M.: O hospodárskych dôsledkoch znečistenia prostredia v kapitalistických krajinách — TOMASZEWSKI, W.: Socialistické štáty na trhu rozvojových afrických štátov

VOPROSY EKONOMIKI, 1974, č. 5

LEVŠIN, L. — OREŠKIN, V.: Výskum politickej ekonomie v systéme Akadémie vied ZSSR — CHAČATUROV, T.: Otázky rozvoja ekonomickej teórie socializmu — PODŠIVALENKO, P.: Využívanie finančno-úverových nástrojov pri zvyšovaní efektívnosti investícií — GAZALIJEV, M.: Základné smery rozvoja špecializácie v strojárstve — JESAULOV, P.: Vedecko-technický pokrok v živočíšnej výrobe — CHEJNMAN, S.: O niektorých problémoch vytvárania materiálo-technickej bázy komunizmu — SERGEJEV, V.: Ekonomická integrácia členských krajín RVHP a medzinárodný socialistický trh — GATOVSKIJ, L.: Veda ako predmet výskumu ekonomie — NOTKIN, A.: Kritériá ekonomickej efektívnosti socialistickej výroby — KVAŠA, Ja.: Určovanie efektívnosti spoločenskej výroby

PLANOVOJE CHOZIAJSTVO, 1974, č. 5

Národné hospodárstvo a právo — UKRAJINSKIJ, D.: Realizácia výroby a zodpo-

vednosť podnikov za zmluvné záväzky — KOMAROV, N.: Ekonomika ZSSR v rokoch Veľkej vlasteneckej vojny a jej falzifikátori — SINGUR, N. — PANFILOV, I.: Metodologické a organizačné otázky územného aspektu národohospodárskych plánov — BUNIČ, P.: Metodologické problémy dlhodobého plánovania oblasti — BYKOV, A.: Právne usmerňovanie plánovania výrobného-hospodárskej činnosti — ZAMOJSKIJ, I.: Možnosti upevnenia socialistickej zákonnosti v hospodárskych vzťahoch — PROCEROV, S.: Osobná materiálna zodpovednosť riaditeľov podnikov — ARTEMOVA, L. — USPENSKAJA, Je. — PIATENKO, V.: Bilancia priemyselnej výroby — ŠULMAN, A.: Integrované opatrenia — prípravná časť národohospodárskych a odvetvových plánov — VOINOV, A.: Dlhodobá hospodárska spolupráca socialistických a priemyselne rozvinutých kapitalistických štátov — DAŇŠINA, V. — JASINA, L.: Československo na ceste socialistickej ekonomickej integrácie — Jednoduché kritiky socialistickej ekonomickej integrácie — DOROŠIN, I.: Analýza národohospodárskych proporcií metódou prepočtu plných nákladov na prácu — VOROBIEVA, A. — ŠILIN, I. — JUDINA, T.: Koncentrácia výroby v odvetví — AVAKJAN, P.: Poplatky za používanie vody — ŠEVČUK, N.: Plánovanie práce v obchode — hospodárska nevyhnutnosť — VAŠANOV, V.: Využívanie pôdnych zdrojov v nepoľnohospodárskych odvetviach — POPOV, V. — ZVJAGINCEVA, K. — FRIDMAN, Ju.: Rozmiestovanie podnikov náročných na energiu v Sibíri — FRIZEN, P.: Normovanie priamych nákladov v strojárnej výrobe s použitím elektronických počítačových strojov

EKONOMIČESKIJE NAUKI, 1974, č. 5

Štruktúra kurzu politickej ekonómie socializmu (beseda v redakcii) — OŽERELIEV, O.: Vzájomné vzťahy výroby a potrieb spoločnosti v socializme — OR-

LOV, A.: Hospodárske základy diferenciácie miezd a jej tendencie — GVOZDEV, N.: Faktory, ktoré vplyvajú na dynamiku miezd — KASSIROV, L.: Dôchodkové vzťahy a rozvoj ekonomických metód hospodárenia — EM, V.: Doprava a dôchodkové vzťahy v poľnohospodárstve — KOLTUNOV, V.: Relatívna nadhodnota v podmienkach štátnomonopolistického kapitalizmu — AVRAMČUK, F.: Funkčná štruktúra vojenskej výroby v kapitalizme a jej celkový objem — GOLOSOV, V.: „Pomoc rozvoju“: čísla a realita — KLEININ, O. — NIKOLSKAJA, T. — KURILENKO, L.: Názornosť a používanie technických prostriedkov — KOŠELEVA, V. — KRUGLOV, V.: Materiálna báza intenzifikácie učebného procesu — ROMANOV, R. — KARNOVSKIJ, Ju.: Skúsenosti z programovaného vyučovania

MIROVAJA EKONOMIKA I MEZDUNARODNYJE OTNOŠENIJA, 1974, č. 5

GAPOČKA, M. — SMIRNOV, S.: Socializmus a veda — LEVŠIN, B.: Stránky histórie — TEJTELBOJM, V.: Poučenie z porážky — podmienka budúceho víťazstva — MADZOJEVSKIJ, S.: Protirečenia medzi imperialistami v podmienkach mierovej koexistencie dvoch systémov — Povoľnová evolúcia finančného kapitálu — MAKLARSKIJ, B.: Boj so znečistením biosféry: hospodársky a sociálny aspekt — VOLGIN, A.: Atlantická ofenzíva Washingtonu — KRASAVINA, L.: Frank na úskali valutovej krízy — Konglomeráty: problémy a perspektívy — VAJNŠTEJN, B. — TACHNENKO, V.: Problémy kapitalistického rozvoja dediny na Východe v súčasnosti — PEREGUDOV, S.: Britskí liberáli: nároky a činnosť — Vedecké zasadanie venované pamiatke akademika A. A. Arzurmaňana — Úvodné slovo akademika N. P. Fedorenka — INOZEMCEV, N. N.: Vedecká práca A. A. Arzurmaňana a aktuálne otázky výskumu svetovej ekonomiky a medzinárodných vzťahov — JAKUBOVSKIJ, V.: Au-

strálska konferencia vedcov — skúmajúca medzinárodné vzťahy — SKULOV, Ju.: Škandinávia — objekt výskumu

EKONOMIKA SOVIETSKOJ UKRAJINY, 1974, č. 5

NIKOLAJENKO, I.: Päťročnica a tvorivosť miliónov — ZAGORODNYJ, V.: Demokratický centralizmus — základný princíp riadenia sovietskej ekonomiky — FEDORIŠČEVA, A. — ALYMOV, V.: Vzájomné vzťahy medzi ukazovateľmi využívania základných fondov a produktivity práce — DOLIŠNIJ, M.: Niektoré rezervy rozvoja národného hospodárstva západných oblastí Ukrajiny — BARABAŠ, V.: Organizačné a metodické otázky zostavenia oblastných komplexných územných plánov — STEPANČENKO, L.: Materiálna zainteresovanosť a vyrovnávanie ekonomických podmienok reprodukcie v kolchozoch — ŠINDER, Je.: Niektoré otázky rozvoja zaručeného komplexného zásobovania — PETROVIČ, I. — BELONOVA, L.: Otázky intenzívneho využívania výrobných kapacít strojárskych podnikov — LOZOVSKIJ, N.: Vytváranie fondu miezd a fondu spotreby v kolchozoch — FILIPPOV, V. — BELINSKIJ, Je.: Fakulta komunistickej práce — Prechod na intenzívne metódy tvorby vedeckého potenciálu a nové podmienky riadenia vedy — STEPANENKO, V.: Zostrovanie obchodných a valutovo-finančných protirečení v kapitalizme — MALEC, A.: Otázky perspektívneho komplexného plánovania — CHRISTIČ, I.: Význam kyvadlovej migrácie pre racionálne využívanie pracovných zdrojov — NOZDRACEV, N.: Zo skúseností rozpracúvania brigádnických plánov vo výstavbe — ASLANOV, E.: Rozvoj a zdokonaľovanie progresívnych metód predaja potravín

WIRTSCHAFTSWISSENSCHAFT, 1974, č. 5

Otázky ďalšieho vývoja cien a hodnotenia národohospodárskych zdrojov ako dô-

ležitý predpoklad jednoty materiálneho a finančného plánovania (Tézy) — LOMMOTZSCH, K.: Zákonitosti cenového vývoja — základ vedecky zdôvodneného plánovania cien — ROTHE, M.: K niektorým teoretickým a metodologickým problémom analýzy kategórie plánovitosti vo vývoji politickej ekonómie socializmu — SROHBACH, E.: Formulácia demografických zákonitostí v socializme — ENGELHARDT, K.: Ekonomické a sociálne hľadiská odzbrojenia — GUSTMANN, J. — PÖNITZ, E.: Skúmanie problémov rozhodovania v podnikových systémoch riadenia — HELLBORN, R.: Niektoré aspekty základného ekonomického zákona socializmu — STIEMERLING, K. H.: Socialistická ekonomická integrácia členských krajín RVHP — materiálna základňa všestrannej spolupráce, približovania a spájania socialistických štátov — ANDERS, H. D.: Zasadnutie o problémoch modelovania dlhodobého plánovania a prognóz — MANZ, G.: Časový rozpočet a sociálna aktivita — PAPSDOPF, G. P. — ROSENBERG, W.: Informačná porada o problémoch automatizovaného systému riadenia na Ústave pre socialistické ekonomické riadenie Banskej

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE, 1974, č. 5

CSIKÓS-NAGY, B.: Možno udržať zrýchlené tempo ekonomického rastu? — BÁGER, G.: Systém modelov piateho päťročného plánu — SZITA, J.: Perspektívy vše európskej hospodárskej spolupráce — FÖLDES, K.: Tovar a peniaze v rámci zahraničných ekonomických vzťahov — BETHLENDI, L.: Výrobné systémy priemyselného charakteru v poľnohospodárstve — BECSKY, G.: Dlhodobý pohyb súkromných kapitálov v západnej Európe (1967—1972) — SZILÁRD, C.: Problémy vnútorného mechanizmu podnikov — PÓCS, E.: Základné črty hospodárskeho rozvoja vyvinutých kapitalistických štátov v roku 1973 — BÄNNÉ BIHARI, Z.: Sociálno-ekonomická iniciatíva pracujúcich.

EKONOMIST, 1974, č. 1-2

PERIŠIN, I.: Náš bankovo-úverový systém a ťažkosti jeho zmien — BAKIČ, L.: Sféra výchovy pri zabezpečovaní záujmov a uskutočňovaní historických cieľov robotníckej triedy — ŽARKOVIČ, D.: O niektorých názoroch V. I. Lenina na výstavbu socializmu — HORVAT, B.: Krátkodobá nestabilita a dlhodobé tendencie rozvoja ekonomiky Juhoslávie — SAVIN, D.: Hospodársky rozvoj a zabezpečenie finančnej rovnováhy — WERTHEIMER — BALETIČ, A.: Demografické podmienky pracovnej sily v Juhoslávii — ŠTAHAN, J.: Rast životnej úrovne a osobných potrieb obyvateľstva v Juhoslávii v r. 1970-1985 — PAPIČ, Ž.: Niektoré problémy vytvárania samosprávneho systému plánovania — PETROVIČ, P.: Problémy premeny hodnotových cien na dôchodkové ceny — STOŠIČ, T.: Vzájomné vzťahy plánu a trhu vo všeobecnej teórii ekonomických systémov — RISTIČ, Ž.: Systémový prístup pri reformulácii a dekompozícii rozpočtového systému v FSRJ — CICOVIČ, J.: Aktuálne otázky dlhodobého rozvoja poľnohospodárstva

EKONOMISTA, 1974, č. 3

PIŇKOWSKI, J.: Perspektívny plán priestorového usporiadania hospodárstva v Poľsku — SECOMSKI, K.: Podstata súčasnej politiky spoločensko-hospodárskeho rozvoja — CHELIŇSKI, R.: Premeny v štruktúre poľského hospodárstva — ZAWADSKI, S.: Politika priestorového usporiadania štátu v r. 1945-1990 — KOLBUSZ, F.: Vývoj spoločensko-ekonomického charakteru poľnohospodárstva — KABAJ, M.: Ľudské zdroje a rozvoj poľského hospodárstva v r. 1950-1990 — MORECKA, Z.: Problematika miezd za posledných 30 rokov v Poľsku — POHORILLE, M. — OMELCZUK, A.: Spoločenská spotreba a spoločenské dotácie na sociálne ciele — BESKID, L.: Vývin

modelov spotreby pracujúcich v Poľsku — ANDRZEJEWSKI, A.: Rozvoj bytového hospodárstva v Poľskej ľudovej republike — BOŽYK, P.: Zahraničný obchod a rozvoj hospodárstva Poľska za posledných 30 rokov

EKONOMISTA, 1974, č. 4

OSTROWSKI, M. — SADOWSKI, W.: Problémy optimálneho trvania výstavby a úloha úrokovej miery — MUJŽEL, J.: Zmeny úrovne cien v socialistickej hospodárstve — PAWŁOWSKI, Z.: Metódy analýzy súslednosti prognóz — LIPOWSKI, A.: Parametrické ceny dodávok — pokusná interpretácia — KUCHARSKI, M.: Vektorová optimalizácia — RUNOWICZ, A.: Kritériá výberu výrobných techník v rozvíjajúcom sa hospodárstve — JASTRZĘBSKA — SMOLAGA, H.: Príčiny a následky likvidácie zmluvných dodávok — SZWEDOWSKI, S.: Niektoré metódy hodnotenia faktorov rastu výroby

IKONOMIČESKA MISL, 1974, č. 3

DOBREV, K.: Rozvoj a zdokonaľovanie socialistických výrobných vzťahov a budovanie rozvinutej socialistickej spoločnosti — DULEV, S.: Metódy komplexného prístupu k programu a cieľom plánovania spoločensko-ekonomického rozvoja — STANEV, S.: Nerovnomernosť pri rozdeľovaní dôchodkov v BLR — KOVAČEV, I.: Model optimálneho rozdeľovania materiálových zdrojov — MILEJKOVSKI, A.: Niektoré otázky zamerania politickej ekonomie kapitalizmu — IGUSTI, P.: Vplyv zahraničného kapitálu na ekonomiku Indonézie — RYZOV, S.: Štvrtstoročie bratskej spolupráce a vzájomnej pomoci — MINASIAN, G.: Niektoré vyčísľiteľné aspekty dekompozičného algoritmu lineárneho programovania

IKONOMIČESKA MISL, 1974, č. 4

TRAPEZNIKOV, S.: Ekonomická veda na výške súčasných úloh výstavby komunizmu — ZACHARIJEV, I.: Sociálno-ekonomické aspekty problémov ochrany a obnovy životného prostredia — STANKOV, V.: Riadenie a efektívnosť fariem so živočíšnou výrobou — GATEV, K.: Meranie rozdielov medzi štruktúrami — KARAILIJEV, B.: Projekty a perspektívy rozvoja medzinárodných valutovo-finančných organizácií — CANEV, N.: Hospodárska podstata prepožičiavania vlajok v kapitalistickej námornej doprave — KULEV, N. — MÜLLER KETIPOVA, R.: Úloha ročného plánovania a jedna z metód jeho riešenia

NOVÉ KNIHY

ZSSR

ABALKIN, L. I.: Choizajstvennyj mehanizm razvitojo socialističeskogo obščestva. Moskva, Mysl 1973, 263 s.

AFANASENKO, I. D.: Ekonomičeskoje soderžanje vnutrichoizajstvennogo rasčeta v kolchozoch. Voprosy metodologii. Leningrad, Izdatelstvo Leningradskogo universiteta 1973, 142 s.

ALLACHVERĐAN, D. A. — SLASTENKO, E. N.: Metodologičeskije osnovy formirovanija objedinenij v promyšlennosti. Moskva, Ekonomika 1974, 168 s.

ANČIŠKIN, A. I.: Prognozirovanije rosta socialističeskoj ekonomiki. Moskva, Ekonomika 1973, 294 s.

BAJNCHAUER, CH. — ŠMAKKE, E.: Mir v 2000 godu. Svod meždunarodnyh prognozov. (Preklad z nemčiny.) Moskva, Progress 1973, 240 s.

BAUTINA, N. V. — KORMNOV, Ju. F. — BORISOVSKAJA, M. A.: Osobnosti meždunarodnogo socialističeskogo oboščestvenija proizvodstva. Moskva, Ekonomika 1973, 110 s.

BATURIN, D. P. — VLADYKA, A. D. — CYULJEV, V. N.: Polnyj chozrasčot

v sovchozoch i puti jego soveršenstvovani-ja. Moskva, Lenizdat 1973, 199 s.

BEGLECOV, O. — BORISOV, B. — GUBEVIČ, M.: Kompleksnyj plan ekonomičeskogo i socialnogo razvitija predprijatija. Moskva, Profizdat 1974, 80 s.

BELOV, N. G.: Rentabelnosť selškochoz-izajstvennogo proizvodstva. Voprosy isčislenija i analiza. Učebnoje posobije. Moskva, Kolos 1973, 104 s.

BERKOVICH, D. M.: Formirovanije nauki upravlenija proizvodstvom. Kratkij istoričeskij očerk. Moskva, Nauka 1973, 150 s.

BORODIN, D. Ž. — DEMIČEV, A. N. — TOČILNIKOV, G. M.: Finansy i kredit SSSR. Učebnoje posobije. Moskva, Finansy 1973, 351 s.

BUTAKOV, D. D.: Finansovyje problemy choizajstvennyh reform v stranach — členoch SEV. Moskva, Finansy 1973. Ceny i stimulirovanije naučno-techničeskogo progressa v socialističeskich stranach. Moskva, Ekonomika 1973.

ČERŇAVSKIJ, V. O.: Effektivnosť proizvodstva i optimalnosť planirovanij. Moskva, Izdatelstvo Ekonomika 1973.

DERIABIN, A. A.: Ceny i potrebitel'skije svojstva predmetov truda. Moskva, Nauka 1973, 246 s.

DORMIDONTOV, M. P.: Analiz choz-izajstvennoj dejatelnosti sovchoza. Moskva, Kolos 1974, 296 s.

FEDORENKO, A. I.: Denežnoje obraščenie v socialističeskom choizajstve. Voprosy teorii i metodologii. Moskva, Finansy 1973, 128 s.

Funkcija i struktura organov upravlenija, ich soveršenstvovanije. Moskva, Ekonomika 1973, 255 s.

GORBUNOV, E. P.: Struktura i effektivnosť obščestvennogo proizvodstva. Moskva, Mysl 1974, 199 s.

GORODECKIJ, Je. N. — SAVČENKO, P. V.: Sočetanije urovňa oplaty truda i obščestvennyh fondov potreblenija v kolchozoch. Moskva, Izdatelstvo Moskovskogo universiteta 1974, 175 s.

Choizajstvennaja reforma v stroitel'stve.

- Sbornik oficialnych materialov. Moskva, Strojizdat 1973.
- JAZIEV, V. A.: Choziajstvennyje svjazi trgovli s promyšlennostju. Moskva, Ekonomika 1974, 176 s.
- JEMŠIN, P. S. — CHUĐAKOV, V. L.: Ocenka kačestv teoretičeskich kadrov. Leningrad, Izdat. Leningradskogo universiteta 1973.
- KIRIČENKO, V. N.: Dolgosročnyj plan razvitija narodnogo choziajstva SSSR. Voprosy metodologii razrabotki. Moskva, Ekonomika 1974, 264 s.
- KOLESOV, N. D. — OVČINNIKOV, V. N. — TARASOV, A. F.: Agrarnopromyšlennye komplekxy. Socialno-ekonomičeskije aspekty formirovanija i razvitija. Moskva, Mysl 1973, 247 s.
- KOMAREV, V. — ŘÍHA, L.: Dolgosročnoje planirovanije i prognozirovanije. Preklad z češtiny. Moskva, Ekonomika 1973, 215 s.
- KOZLOV, G. A.: Osnovnyje čerty ekonomiki razvitogo socializma. Moskva, Mysl 1973, 104 s.
- KUTORŽEVSKIJ, G. A. — SMIRNOV, V. A.: Socialističeskoje sorevnovanije. Problemy, opyt sociologičeskogo issledovanija. Moskva, Politizdat 1974, 112 s.
- LEBIN, D. A.: Naučno-techničeskaja revolucija i socialističeskaja integracija. Moskva, Nauka 1973, 118 s.
- Leninizm i upravljenje socialnymi processami pri socializme. Moskva, Mysl 1973, 439 s.
- LOZA, P. S.: Ekonomičeskaja effektivnost sel'skochoziajstvennogo proizvodstva v kolchozach. Moskva, Nauka 1973.
- MAŤUCHA, I. Ja.: Statistika žiznennogo urovnja naselenija. Moskva, Statistika 1973, 232 s.
- MEDVEDEV, N. A.: Naučno-techničeskij progress i socialno-ekonomičeskije izmenenija na sele. Moskva, Ekonomika 1974, 119 s.
- MEDVEDEV, V. A.: Socialističeskoje vosproizvodstvo i strukturnyje sdvigi v ekonomike. Moskva, Ekonomika 1973.
- Mir socializma v cifrach i faktach. 1972 g. Spravočnik. Moskva, Politizdat 1973.
- Modelirovanije narodochoziajstvennyh processov. Učebnoje posobije. Moskva, Ekonomika 1973, 479 s.
- MOTYLEV, V. V.: Mirovoje kapitalističeskoje choziajstvo: tendencii razvitija i protivorečija. Moskva, Nauka 1973, 166 s.
- Naučno-techničeskaja revolucija i obščestvo. Moskva, Mysl 1973.
- Naučno-techničeskaja revolucija i socializm. Sovmestnyj trud učenyh SSSR i ČSSR. Moskva, Politizdat 1973, 366 s.
- Novoje v upravlenii proizvodstvom v socialističeskich stranach. Preklad z polštiny, češtiny, maďarčiny, bulharčiny. Moskva, Progress 1973, 253 s.
- Organizacija upravljenja. Sbornik statej. Moskva, Nauka 1973, 320 s.
- PAŠKOV, A. I.: Voprosy ekonomičeskoj nauki. Moskva, Nauka 1973.
- PAVLUČENKO, V. I.: Ekonomičeskije problemy upravljenja naučno-techničeskim progressom. Opyt sistemnogo analiza. Moskva, Nauka 1973, 222 s.
- PERIAMUTROV, V. L.: Problemy ispolzovanija oborotnyh sredstv v promyšlennosti. Moskva, Nauka 1973.
- POPOV, G. Ch.: Upravljenje narodnym choziajstvom pri socializme. Moskva, Vysšaja škola 1974, 120 s.
- PRAVOTOROV, G. B.: Stoimostnyje kategorii i sposob proizvodstva. Problemy teorii i metodologii. Moskva, Mysl 1974, 304 s.
- Problemy effektivnosti raboty upravleničeskich organov. Moskva, Nauka 1973, 440 s.
- Problemy socialističeskoj sobstvennosti. Moskva, Izdat. Moskovskogo universiteta 1973, 206 s.
- Raspredelitelnyje otnošenija socializma i ich razvitije na sovremennom etape. Sbornik statej. Leningrad, Izdat. Leningradskogo universiteta 1973, 208 s.
- SAKOV, M.: Po zakonam socializma. Vvedenije v političeskiju ekonomiju. Moskva, Izdat. Molodaja gvardija 1974, 287 s.
- SAMBORSKIJ, G. I.: Specializacija proi-

zvodstva v uslovijah naučnotehniškej revolucii. Moskva, Mysl 1973, 237 s.

SEREBRIAKOV, B. G.: Teorija ekonomičeskogo ravnovečija. Moskva, Mysl 1973, 223 s.

SIROTKIN, S. P.: Razvitije proizvodstvennyh kolektivov. Socialno-ekonomičeskij aspekt. Moskva, Mysl 1973.

SOKOLINSKIJ, E. V.: Teorija nakoplenija. Moskva, Mysl 1973, 150 s.

SOLODKOV, M. V. — KRYLOV, L. S.: Metodologija issledovanija proizvoditel'nogo truda pri kapitalizme. Moskva, Izdat. Moskovskogo universiteta 1974, 148 s.

Socialno-ekonomičeskije problemy trudaščichsja kapitalističeskich stran (zaňatost', zarabotnaja plata, potreblenije). Moskva, Mysl 1974, 340 s.

Sroki služby i normy amortizacii osnovnyh fondov v promyšlennosti. Moskva, Ekonomika 1974, 141 s.

STEPANENKO, S. I.: Soveršenstvovanije naučno-tehničeskogo sostrudničestva stran SEV. Moskva, Mysl 1974

SUBOCKIJ, Ju. V.: Novyj etap razvitija objedinenij v promyšlennosti. Moskva, Znanije 1973, 64 s.

SUVOROV, L. N.: V. I. Lenin i metodologičeskije problemy social'nogo upravlenija. Moskva, Nauka 1973.

TARASOV, H. G. — ROMAŠČENKO, V. V.: Stimulirovanije truda i effektivnoje ispol'zovanie tehniki. Moskva, Ekonomika 1974, 95 s.

TOLPEKIN, S. Z.: Ekonomičeskije problemy naučno-tehničeskogo progressa v sel'skom choz'jazstve. Moskva, Znanije 1974, 102 s.

TRIFONOV, D. K.: Kategorija i zakony političeskij ekonomii, Obščije ekonomičeskije kategorii i zakony tovar'nogo proizvodstva. Leningrad, Izdat. Leningradskogo universiteta 1973.

UDOVENKO, V. G.: Mineralnyje resursy v strukture promyšlennyh kompleksov. Moskva, Nauka 1973, 223 s.

URLANIS, B. C.: Problemy dinamiki naselenija SSSR. Moskva, Nauka 1974, 335 s.

VARGA, Je. S.: Načalo obščego krizisa kapitalizma. Izbrannye proizvedenija. Moskva, Nauka 1974, 447 s.

VELIJEV, T. S.: Vyravnavanije urovnej ekonomičeskogo razvitija sovetskich respublik. Moskva, Vysshaja škola 1973.

VLADIMIRSKIJ, Je. A.: Ličnaja sobstvennost' v sisteme proizvodstvennyh otnošenij socialističeskogo obščestva. Voprosy teorii i metodologii. Leningrad, Izdat. Leningradskogo universiteta 1974.

VOLČKOV, B. A. — ROMANENKO, I. P.: Osnovy razrabotki avtomatizirovannyh sistem planirovanija. Moskva, Ekonomika 1974, 262 s.

NDR

ALTMANN, E.: Zur politischen Ökonomie der Arbeiterklasse. Berlin, Dietz Verlag 1974, 352 s.

Aufgaben der Wirtschaftswissenschaften. Ed.: Koziolek, H.: Berlin, Akademie-Verlag 1974, 35 s.

BECKER, W. — ULLRICH, J. — ZIPSER, H.: Ökonomische Gesetze im Blickpunkt. Berlin, Dietz Verlag 1974, 63 s. Betriebsökonomik Industrie. Berlin, Verlag Die Wirtschaft 1974, 88 s.

BEYER, H. — WALTER, E.: Analyse im sozialistischen Industriebetrieb. Berlin, Verlag Die Wirtschaft 1974, 392 s.

Der gegenwärtige Antikommunismus — Politik und Ideologie. Berlin, Dietz Verlag 1974, 560 s.

Der Imperialismus der BRD. Berlin, Dietz Verlag 1974, 688 s.

Einführung in die politische Ökonomie des Kapitalismus. Berlin, Dietz Verlag 1974, 488 s.

FÜLLE, H.: Leitung und Planung der Volkswirtschaft. Berlin, Verlag Die Wirtschaft 1974, 168 s.

Gebrauchswert — Kosten — Analyse als Leitungsinstrument. Berlin, Dietz Verlag 1974, 148 s.

GROTE, G. und Koll.: Planung der Außenwirtschaft in der DDR. Berlin, Verlag Die Wirtschaft 1974, 160 s.

- Grundfragen der Bedürfnisse unter dem Aspekt der Hauptaufgabe. Ed.: Koziolk, H., Berlin, Akademie-Verlag 1974, 212 s.
- GRÜNEBERG, B.: Die gegenwärtigen Aufgaben bei der weiteren Verwirklichung der vom VIII. Parteitag beschlossenen Agrarpolitik der SED. Berlin, Dietz Verlag 1974, 48 s.
- HAGEN, K.: Sozialismus und wissenschaftlich-technische Revolution. Berlin, Dietz Verlag 1974, 62 s.
- HARTMANN, K. und Koll.: Die sozialistische Rationalisierung in der Industrie. Berlin, Verlag Die Wirtschaft 1974, 144 s.
- HÜLSENBERG, D. — HÜLSENBERG, F.: Wirtschaftswissenschaften — Ermittlung und Aussagefähigkeit der Kenngrösse „Produktionskapazität“, dargestellt am Beispiel einer Schachtförderanlage. Leipzig, VEB Deutscher Verlag für Grundstoffindustrie 1974, 140 s.
- Intensivierung der sozialistischen Reproduktion.: (I. und II. Teil.) Ed.: Scheel, H., Berlin, Akademie-Verlag 1974, 220 s.
- JULIER, E.: Weder modern noch marxistisch. Zur Marx — Interpretation des heutigen Revisionismus. Berlin, Akademie-Verlag 1974, 98 s.
- KELLER, W. — KIGYOSSY-SCHMIDT, E.: Hauptkennziffern der wirtschaftlichen Entwicklung der europäischen RWG — Länder 1960—1975. Berlin, Akademie-Verlag 1974, 93 s.
- KLAUS, G. — LIBSCHER, K.: Systeme — Informationen — Strategien — Einführung in die kybernetischen Grundgedanken der System- und Regelungstheorie. Berlin, VEB Verlag Technik 1974, 400 s.
- KLEIN, D.: Allgemeine Krise und staatsmonopolistischer Kapitalismus. Berlin, Dietz Verlag 1974, 112 s.
- KUCIAK, G. — SCHÄDLICH, W.: Sozialistische Rationalisierung und Erzeugnisgruppenarbeit. Berlin, Verlag Die Wirtschaft 1974, 104 s.
- KUCZYNSKI, J. — MOTTEK, H.: Wissenschaft und Gesellschaft. Berlin, Akademie-Verlag 1974, 240 s.
- Langfristige Planung und Prognose. (Preklad z ruštiny.) Berlin, Verlag Die Wirtschaft 1974, 244 s.
- LEMNITZ, A.: Kreislauf und Umschlag des Kapitals. Berlin, Dietz Verlag 1974, 121 s.
- LEMNITZ, A.: Der Arbeitslohn im Kapitalismus. Berlin, Dietz Verlag 1974, 91 s.
- Lexikon der Wirtschaft. Preise. Berlin, Verlag Die Wirtschaft 1974, 280 s.
- MERKEL, R.: Marx und Engels über Sozialismus und Kommunismus. Berlin, Dietz Verlag 1974, 260 s.
- MOTTEK, A. — BECKER, W. — SCHRÖTER, A.: Wirtschaftsgeschichte Deutschlands. Band III. Berlin, VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften 1974, 400 s.
- NEELSEN, K. — MÜLLER-BÜLOW, K.: Ware und Geld. Berlin, Dietz Verlag 1974, 109 s.
- NEELSEN, K.: Die Akkumulation des Kapitals und die Entwicklung der Lage der Arbeiterklasse. Berlin, Dietz Verlag 1974, 120 s.
- NICK, H.: Intensivierung und wissenschaftlich-technischer Fortschritt. Berlin, Dietz Verlag 1974, 192 s.
- Ökonomie und Landesverteilung. Berlin, Militärverlag der Deutschen Demokratischen Republik 1974, 160 s.
- Ökonomische Gesetze des Sozialismus in der Diskussion — ein methodologischer Abriss. Berlin, Dietz Verlag 1974, 128 s.
- Politische Ökonomie Sozialismus. Berlin, Dietz Verlag 1974, 160 s.
- Politische Ökonomie und Wirtschaftleitung. Berlin, Dietz Verlag 1974, 360 s.
- Probleme der Intensivierung des gesellschaftlichen Reproduktionsprozesses. Berlin, Akademie-Verlag 1974, 183 s.
- Rechnungsführung und Statistik — Grundlehrgang. Berlin, Verlag Die Wirtschaft 1974, 240 s.
- REINHOLD, O.: Internationalisierung und Widersprüche im Imperialismus. Berlin, Dietz Verlag 1974, 64 s.
- ROHRBERG, P.: Bedürfnisse und Volkswirtschaftsplanung. Berlin, Verlag Die Wirtschaft 1974, 112 s.

- ROSE, G.: „Industriegesellschaft“ und Konvergenztheorie. Berlin, VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften 1974, 432 s.
- SEICKERT, H.: Produktivkraft Wissenschaft im Sozialismus. Berlin, Akademie-Verlag 1974, 344 s.
- SCHOPPAN, W. und Koll.: Effektivitätsuntersuchungen für EDW — Systeme — Warum — Wann — Wie? Berlin, Verlag Die Wirtschaft 1974, 280 s.
- SCHÜRER, G.: Die Hauptaufgaben des Volkswirtschaftsplanes 1974 und der Weg zu seiner Verwirklichung. Berlin, Dietz Verlag 1974, 48 s.
- Sozialistische Betriebswirtschaft. Berlin, Verlag Die Wirtschaft 1974, 800 s.
- STRAUSS, C. J.: Die Materialwirtschaft der Deutschen Demokratischen Republik. Berlin, Verlag Die Wirtschaft 1974, 576 s.
- STRUCK, R.: Kurzfristige statistische Vorausberechnung. Berlin, Verlag Die Wirtschaft 1974, 152 s.
- SCHWANK, K. H.: Staatsmonopolistische Wirtschaftsregulierung in der Gegenwart. Berlin, Dietz Verlag 1974, 96 s.
- Überführung Wissenschaft — Produktion. Ed.: Seickert, H., Berlin, Akademie-Verlag 1974, 354 s.
- WASCHKAU, H.: Statistische Elastizitätsfunktionen und ihre Bedeutung für die ökonomisch-statistische Analyse. Berlin, Verlag Die Wirtschaft 1974, 168 s.
- Wissenschaft — Ökonomie — Fortschritt. Berlin, Akademie-Verlag 1974, 509 s.

OPRAVA. V čísle 1/23/1975 v správe *K životnému jubileu profesora Štefana Heretika omylom* vypadli dva riadky. Prosíme čitateľov o ospravedlnenie. Odsek začínajúci v pravom stĺpci na strane 95 má správne znieť takto:

Osobitne treba hodnotiť činnosť profesora Heretika pri rozvíjaní medzinárodnej spolupráce marxistických ekonómov. Už od konca päťdesiatych rokov patrí medzi hlavných koordinátorov a organizátorov pravidelných medzinárodných konferencií o najnovších javoch vo vývine buržoáznej politickej ekonómie. Medzinárodným ocenením jeho zásluh na tomto poli bolo roku 1971 jeho menovanie do funkcie predsedu Medzinárodnej pracovnej skupiny pre kritiku buržoáznych ekonomických teórií. Bola mu udelená čestná plaketa L. Štúra SAV za zásluhu v spoločenských vedách.

Z OBSAHU časopisu Ekonomického ústavu ČSAV
POLITICKÁ EKONOMIE číslo 5/23/1975

Václav Klusoň, K teoretickým východiskům cílového principu v plánování

Václav Šedivec, K ekonomickým otázkám tzv. transnacionality ve světovém kapitalistickém hospodářství

Zdeněk Marek, Ke vztahu kvalifikace a organizace ve vědeckotechnické revoluci

Klaus Gürmann, Karl Schreiber, Hospodaření se zásobami jako jednota národohospodářského a podnikového rozhodování

Alois Holub, Jaroslav Foltýn, Metodické vazby mezi integrací socialistických a rozvojových zemích: nutnost, možnosti a aktuální oblasti

Zdeněk Kruliš, Mezinárodní socialistické peníze a proces rozvoje socialistické ekonomické integrace členských států RVHP

Miroslav Borkovec, Vnitřní obchod jako aktivní zprostředkovatel výroby se spotřebou

POKYNY PRE AUTOROV

Rukopisy prijíma redakcia Ekonomického časopisu, ul. Obrancov mieru 4, 884 16 Bratislava. Články majú mať teoretický charakter, zodpovedajúci zameraniu časopisu, ich názov má byť stručný a výstižný. Ku každému článku pripraví autori resumé v rozsahu najviac 50 riadkov. Časopis uvádza resumé v ruskom a anglickom jazyku. Príspevky sa predkladajú v 3 exemplároch (1 originál a 2 kópie), napísané podľa platnej ČSN (60 úderov v riadku, maximálne 30 riadkov na jednej strane). Rozsah článkov je najviac 20—25 strojom písaných strán, recenzií (podľa rozsahu knihy) 6—10 strán, správ 4—10 strán. Redakcia neprijíma rukopisy v kópiách bez originálu, ani texty získané rozmnožovacou technikou. Poznámky, ktoré patria pod čiaru, číslujú sa poradovým číslom v texte a prikladajú sa súhrnne za článok. Takisto sa v texte označujú obrázky, grafy a schémy a zaraďujú sa za článok. Bibliografické citácie musia zodpovedať ČSN 01 0197 — Bibliografické citace. Odvolania na literatúru sa označujú v texte alebo v poznámkach pod čiarou príslušným poradovým číslom v hranatej zátvorke; zoznam použitej literatúry sa uvádza na konci článku. Matematické vzorce a výrazy majú byť napísané, pokiaľ je to možné, strojom, zreteľne a podľa zaužívaných zvyklostí. Autor má uviesť presnú adresu svojho pracoviska a tituly; dostane príslušné číslo časopisu a niekoľko separátnych výtlačkov svojej príspevku.

Autori článkov: Ing. ŠIKULA, Milan, CSc., Ing. MARKUŠ, Jozef, CSc., Ing. KRČ, Rudolf, CSc., Ing. BRHLOVIČ, Gerhard, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 4, 884 16 Bratislava — Ing. ANDRÁŠIK, Ladislav, Vojenská politická akadémia K. G., Kutuzovova, 800 00 Bratislava — doc. Ing. MIZERA, Štefan, CSc., Výskumný ústav oblastného plánovania, Drieňová 36, 829 80 Bratislava — Ing. BLAHUŠIAK, Juraj, CSc., Ing. ČULÍK, František, Československý výskumný ústav práce, Bezručova 12, 806 04 Bratislava — doc. Ing. SLÁDEK, Viliam, CSc., Vysoká škola ekonomická, Palisády 36, 800 00 Bratislava — dr. Ing. ADAMIŠ, Oskar, Ústav hospodárskeho práva, Šmeralova 18, 898 27 Bratislava — doc. Ing. SITAROVÁ, Zdenka, CSc., Vysoká škola politická, Šmeralova 10, 800 00 Bratislava — doc. Ing. JURČO, Bohumil, CSc., Vysoká škola politická, Šmeralova 10, 800 00 Bratislava — prof. Ing. JIRGES, Miloslav, DrSc., Ústav marxizmu-leninizmu UK, Šafárikovo nám. 12, 800 00 Bratislava — Ing. BRDEK, Miroslav, CSc., Vysoká škola ekonomická, Na Bojišti 3, 130 67 Praha 1

Pavel Hoffmann, Priestorové súvislosti vedeckotechnického rozvoja

Jozef Sojka, Modelovanie intenzívnej obnovy základných fondov

Ladislav Andodi, Niekoľko poznámok k členeniu spoločenskej aktivity

Jiřina Švantnerová, Ekonomická efektívnosť v hospodárskej politike KSSZ

Tamás Meggyesi, Urbanistika a teória systémov

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied, ročník 23, 1975, č. 2 — Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. — Hlavný redaktor Andrej Lantay, výkonná redaktorka Zdenka Sláviková, redaktorka Katarína Rybanská, tajomníčka redakcie Naďa Proksová. — Vytlačili: Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Ružomberok. — Výmer SÚTI 2/1. — Rozširuje PNS. — Objednávky vrátane zo zahraničia a predplatné prijíma PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 48/VII, 884 19 Bratislava. — Časopis možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. — Celoročné predplatné Kčs 80.—, jednotlivé čísla Kčs 8.—.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON und SAGNER, D-8000, München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN Benjamins, N. V., Periodical Trade, 54 Warmoesstraat, Amsterdam, Netherlands.